

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ГАРАЩУК ДІАНА ПЕТРІВНА

УДК 343.985: 343.772

ДИСЕРТАЦІЯ

**КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ОСОБЛИВОСТІ
РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ
ПРОМИСЛОМ**

081 Право

08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Д. П. Гаращук

Науковий керівник –
Пиріг Ігор Володимирович,
доктор юридичних наук, професор

Дніпро – 2024

АНОТАЦІЯ

Гаращук Д. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом. - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024.

У дисертації здійснено поглиблений аналіз законодавства, літературних (наукових) джерел та узагальнення слідчої і судової практики щодо криміналістичної характеристики та особливостей розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Визначено предмет злочинного посягання незаконного зайняття рибним промислом, яким є водні біологічні ресурси життя, яких неможливе без перебування (знаходження) у воді на всіх стадіях свого розвитку (ікра, мальки, дорослі особини), зокрема це: прісноводні риби; морські риби; анадромні риби (види риб, які відтворюються у прісній воді та здійснюють нагул у морських водах); катадромні риби (види риб, які відтворюються у морі та здійснюють нагул у прісних водах). Зазначено умови при яких водні біоресурси не являються предметом злочинного посягання.

Акцентовано увагу, що основними нормативними актами в яких міститься перелік видів водних біоресурсів, добування, яких всупереч установленому порядку є протиправним діянням, зокрема це: Правила любительського рибальства та Закон України «Про Червону книгу України».

На основі аналізу вивчення кримінальних проваджень та судових справ за 2013-2023 роки за фактами незаконного зайняття рибним промислом, наведено перелік порід риб, які є предметом злочинного посягання, а саме: карась – 67 %, плітка – 55 %; окунь – 39 %, судак – 36 %, лящ – 34 %, плоскирка – 24 %, щука – 22 %, сазан – 20 % та інші.

До складових елементів обстановки вчинення незаконного зайняття рибним промислом запропоновано віднести час вчинення кримінального

правопорушення та місце його вчинення. Часом вчинення слід вважати точно визначений момент здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища. Місцем вчинення - географічна точка на окремому водному об'єкті - морі, річці, озері, ставку, лимані звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища.

Сформовано характеристику способів учинення незаконного зайняття рибним промислом, що включають в себе дії направлені на підготовку, вчинення та приховування результатів протиправної діяльності. Підготовчі дії включають в себе: пошук, придбання знарядді та засобів лову; вибір часу та місця; підбір учасників групи, розподіл ролей між ними; підготовка транспортних засобів; обрання способу приховування та подальшого збуту незаконної виловленої риби; пошук, придбання пакувальних матеріалів. Типовими способами вчинення є: зайняття таким промислом без належного на те дозволу (100 %), в заборонений час (36 %), у недозволених місцях (8 %), із застосуванням заборонених знарядь лову (99 %), способом масового знищення риби (12 %). До способів приховування наслідків вчинення незаконного зайняття рибним промислом віднесено: надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неправдивих показів та повне невизнання здійснення незаконного вилову риби (67 %); надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неповної інформації та часткове невизнання здійснення незаконного вилову риби (22 %); приховування незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову в транспортному засобі, наприклад в багажнику або в капоті автомобіля (44 %); приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову за місцем свого мешкання або в спеціально підготовлених схованках (11 %); здійснення злочинцем заходів, щодо збуту незаконно виловленої риби (11 %).

Встановлено, що типові сліди незаконного зайняття рибним промислом складається з матеріальних та ідеальних слідів, утворених внаслідок протиправних дій злочинця за допомогою знарядь та засобів незаконного лову

риби. Матеріальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є: сліди, утворені внаслідок діяльності людини; знаряддя та засоби вчинення незаконного вилову риби; незаконно виловлені водні живи ресурси з природного середовища; загибла риба; сліди утворені внаслідок використання транспортного засобу. В свою чергу, ідеальними слідами є: відображення в пам'яті свідків (співробітників правоохоронних органів або громадян) самої події незаконного вилову риби, або факту виявлення таких осіб на березі водоймища з виловленою рибою.

Надано характеристику особи злочинця, сформовано його типовий портрет: чоловік, середнього віку (від 31 до 50 років), громадянин України, українець, з повною середньою освітою, одружений, не маючий на утриманні неповнолітніх дітей, без постійного місця роботи, мешканець сільської місцевості, раніше не судимий, який одноосібно вчиняє незаконний вилов риби та визнає вину у скоєнні свого протиправного діяння та готовий повністю відшкодувати шкоду, завдану ним довкіллю.

Систематизовані обставини, що підлягають доказуванню в досліджуваній категорії кримінальних проваджень, зокрема: дані про наявність істотної шкоди, в чому саме вона виражається (знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби вилов яких заборонено тощо); інформація про відношення водного об'єкта, на якому здійснено незаконний вилов риби, до природно-заповідного фонду України; дані про відстань до найближчого населеного пункту; інформація про наявність у найближчих населених пунктах покинутих будівель, або складських приміщень, де б злочинці могли переховуватись, чи переховувати знаряддя, засоби незаконного вилову риби та безпосередньо виловлену ними рибу; дані про точну відстань від берегу водного об'єкта до місця безпосереднього незаконного вилову риби; відношення знарядь вилову риби, способу, місця та часу вилову до вимог, визначених Правилами любительського рибальства.

Класифіковано типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом є: 1) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним (85 %); 2) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються (10 %); 3) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені (5 %). Типовими слідчими ситуаціями подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом є: 1) підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які також повністю визнають свою вину, активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки спричинені водним ресурсам України (85 %); 2) встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину та збитки спричинені водним ресурсам України вони визнають частково, в ході проведення допиту між ними встановлені розбіжності (1 %); 3) всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством (12 %); 4) окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довіллю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння; 5) підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб.

Визначено тактичні особливості проведення огляду та обшуку. Особливостями проведення огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом, слід відзначити: залучення в обов'язковому

порядку в якості спеціаліста - особу, яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів – іхтіолог, біолог, ветеринар, посадова особа Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм тощо; проведення огляду місця події в найкоротшій проміжок часу, після отримання повідомлення до підрозділу поліції про виявлене кримінальне правопорушення; протокол огляду місця події повинен бути детальний опис вилучених знарядь та засобів кримінального правопорушення з обов'язковим зазначенням їх розміру, фізичних властивостей; прив'язка до місцевості за допомогою системи координат; неухильне дотримання вимог ст. 233 КПК України, щодо проникнення до іншого володіння, зокрема транспортного засобу (автомобіль, мотоцикл, човен).

З'ясовано організацію і тактику проведення допиту свідка та підозрюваного. Допит свідка є одним основних джерел доказової інформації на початковому етапі досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, при допиті якого складається безконфліктна ситуація, при якій доцільно використовувати тактичний прийом вільної розповіді, після якої прокурор, слідчий або дізнавач, в залежності від отриманої інформації, може задати додаткові та уточнюючі питання. В ході проведення досудового розслідування проводиться допит свідків наступних груп осіб: працівників правоохоронних органів, які виявили особу, яка вчиняла незаконний вилов риби (працівники Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, Національної поліції України, співробітники прикордонної служби тощо); які були залучені як учасники слідчої (розшукової) дії; які стали свідками-очевидцями події незаконного зайняття рибним промислом; які можуть охарактеризувати підозрюваного (спосіб життя, коло оточення, місця мешкання, тощо), наприклад при встановленні місцезнаходження такої особи.

Встановлено, що під час допиту підозрюваного може скластися, як і безконфліктна слідча ситуація так і конфліктна. Безконфліктна ситуація

складається у разі визнанні підозрюваним своєї вини у скоєному кримінальному правопорушенні та щирому каятті у вчиненому. Для вирішення конфліктної слідчої ситуації прокурору, слідчому або дізнавачу слід використати наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту; застосування науково-технічних засобів; постановка запитань; використання фактора раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань; роз'яснення наслідків щирого каяття; пред'явлення доказів; використання конфліктів у злочинній групі.

Визначено особливості використання спеціальних знань. Під час розслідування незаконного зайняття рибним промислом прокурор, слідчий або дізнавач використовує спеціальні знання під час проведення огляду місця події, обшуку, допиту та призначенні судових експертиз. Переважна більшість судових експертиз призначаються на початковому етапі досудового розслідування, серед їх видів слід відзначити: судово-економічна (54 %); судово інженерно-екологічна (31 %); судово-товарознавча (11 %); судово-іхтіологічна (3 %); судово-біологічна (1 %).

Ключові слова: розслідування, докази, доказування, криміналістична характеристика, незаконний рибний промисел, слідчий, спеціаліст, експерт, слідчі (розшукові) дії, тактичний прийом, криміналістично значуща інформація, криміналістичне забезпечення.

SUMMARY

Harashchuk D. P. Criminalistics characteristics and peculiarities of investigation of the illegal fishing. Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. Dnipro State University of Internal Affairs, Dnipro, 2024.

In the dissertation, an in-depth analysis of the legislation, literary (scientific) sources and generalization of investigative and judicial practice regarding the forensic characteristics and peculiarities of the investigation of illegal fishing.

The subject of the criminal offense of illegal fishing has been determined, which is the aquatic biological resources of life, which are impossible without staying (being) in water at all stages of their development (caviar, fry, adults), in particular: freshwater fish; sea fish; anadromous fish (fish species that reproduce in fresh water and feed in seawater); catadromous fish (species of fish that reproduce in the sea and feed in fresh waters). The conditions under which aquatic biological resources are not subject to criminal encroachment are specified.

Attention was drawn to the fact that the main normative acts, which contain a list of types of aquatic bioresources, extraction of which, contrary to the established procedure, is an illegal act, in particular: Recreational fishing rules and in The Law of Ukraine «On the Red Book of Ukraine».

Based on the analysis of the study of court cases for the years 2013-2022 based on the facts of illegal fishing, a list of fish species that are the subject of criminal encroachment is given, namely: crucian carp – 67%, common roach – 55 %, common perch – 39 %, zander – 36 %, common bream – 34 %, white bream – 24 %, northern pike – 22 %, common carp – 20 % and others.

It is proposed to attribute the time of the criminal offense and the place of its commission to the constituent elements of the situation of committing illegal employment in fishing. The time of commission should be considered the precisely defined moment of illegal harvesting of aquatic biological resources from the natural environment. The place of commission is a geographical point on a separate water body - sea, river, lake, pond, estuary, from which aquatic living resources were illegally extracted from the natural environment.

A description of the methods of illegal fishing has been formed, which include actions aimed at preparing, committing and hiding the results of illegal activities. Preparatory actions include: search, acquisition of fishing tools and means; choice of time and place; selection of group members, distribution of roles among them; preparation of vehicles; choosing a method of concealment and subsequent sale of illegally caught fish; search, purchase of packaging materials. Typical methods of committing such fishing are: engaging in such fishing without proper permission

(100%), at prohibited times (36%), in prohibited places (8%), using prohibited fishing gear (99%), a method of mass destruction of fish (12 %). Methods of concealing the consequences of committing illegal fishing include: giving false statements by criminals to the investigator, inquirer during interrogation and complete denial of illegal fishing (67%); providing incomplete information by criminals during the interrogation to the investigator, inquirer and partial non-recognition of illegal fishing (22%); hiding illegally caught fish, as well as tools and means of such fishing in a vehicle, for example in the trunk or hood of a car (44%); hiding by the criminal of illegally caught fish, as well as tools and means of such fishing at his place of residence or in specially prepared hiding places (11%); implementation by the criminal of measures related to the sale of illegally caught fish (11%).

It has been established that the typical traces of illegal fishing consist of material and ideal traces formed as a result of illegal actions of the criminal with the help of tools and means of illegal fishing. The material traces left at the place of illegal fishing are: traces formed as a result of human activity; tools and means of committing illegal fishing; illegally caught aquatic living resources from the natural environment; dead fish; traces formed as a result of the use of the vehicle. In turn, the ideal traces are: a reflection in the memory of witnesses (employees of law enforcement agencies or citizens) of the very event of illegal fishing, or the fact of the detection of such persons on the shore of a reservoir with caught fish.

The description of the criminal was given, and his typical portrait was formed: a man, middle-aged (from 31 to 50 years old), a citizen of Ukraine, a Ukrainian, with a complete secondary education, married, with no dependent minor children, without a permanent place of work, a resident of a rural area, a person with no previous convictions who commits illegal fishing on his own and pleads guilty to his illegal act and is ready to make full restitution for the damage he has caused to the environment.

Circumstances subject to proof in the studied category of criminal proceedings are systematized, in particular: data on the presence of significant damage, in what exactly it is expressed (destruction of fish spawning grounds; fishing of fish during

the spawning period, of a few of its species or those that are difficult to reproduce; harvesting of large number of fish, or fish whose catch is prohibited, etc.); information on the relationship of the water body, where illegal fishing was carried out, to the nature reserve fund of Ukraine; data on the distance to the nearest settlement; information about the presence of abandoned buildings or warehouses in nearby settlements, where criminals could hide, or hide tools, means of illegal fishing and the fish directly caught by them;. data on the exact distance from the shore of the water body to the place of direct illegal fishing; relation of fishing gear, method, place and time of fishing to the requirements defined by the Rules of recreational fishing.

Typical investigative situations of the initial and subsequent stages of the investigation are classified. Typical investigative situations of the initial stage of the pre-trial investigation of illegal fishing are: 1) there is sufficient data on the illegal fishing and the persons who committed this illegal act were found at the scene of the incident or immediately next to it (85%); 2) there are sufficient data on the commission of illegal fishing, there is data on the persons who committed this illegal act, but the specified persons fled from the scene and are hiding (10%); 3) there are sufficient data on illegal fishing, but data on persons who committed this illegal act are completely absent or extremely limited (5%). Typical investigative situations of the further stage of the pre-trial investigation of illegal fishing are: 1) the suspect fully admits his guilt in committing illegal fishing, all members of the group who also fully admit their guilt, actively contributed to the detection of the criminal offense and are ready to fully compensate damages caused to water resources of Ukraine (85%); 2) all co-participants of the group, who were notified of the suspicion, were identified, they partially admit their guilt and damage caused to the water resources of Ukraine, during the interrogation, differences were established between them (1%); 3) all members of the group do not admit their guilt in committing illegal fishing, categorically deny compensation for damages, refuse to cooperate with the investigation (12%); 4) individual co-participants of the group deny their involvement in illegal fishing and the damage they caused to the environment, but

there is sufficient evidence that they committed an illegal act; 5) the suspect fully admits his guilt in committing illegal fishing, but deliberately does not inform about other members of the group, although there is sufficient data on the commission of a criminal offense by a group of persons.

The tactical features of the inspection and search were determined. The peculiarities of conducting an inspection of the scene of the incident in the investigation of illegal employment in fishing should be noted: the mandatory involvement as a specialist - a person who has special knowledge in the field of aquatic biological resources - an ichthyologist, biologist, veterinarian, an official of the State Agency for the Development of Land Reclamation, fisheries and food programs, etc.; conducting an inspection of the scene of the incident in the shortest possible time, after receiving a notification to the police unit about the detected criminal offense; the report of the inspection of the scene of the incident must contain a detailed description of the seized tools and means of criminal offense with a mandatory indication of their size and physical properties; binding to the area using the coordinate system; strict compliance with the requirements of Article 233 of the Criminal Procedure Code of Ukraine regarding trespassing into other property, in particular a vehicle (car, motorcycle, boat).

The organization and tactics of witness and suspect interrogation have been clarified. Interrogation of a witness is one of the main sources of evidentiary information at the initial stage of the pre-trial investigation of the specified category of criminal offenses, during which an interrogation creates a non-conflict situation, in which it is advisable to use the tactical technique of free narration, after which the prosecutor, investigator or inquirer, depending on the information received, can ask additional and clarifying questions. In the course of the pre-trial investigation, witnesses of the following groups of persons are interrogated: law enforcement officers who discovered a person who committed illegal fishing (employees of the State Agency for the Development of Land Reclamation, Fisheries and Food Programs, the National Police of Ukraine, employees of the Border Service, etc.); persons who were involved, who are participants in the investigative (search) action;

persons who became eyewitnesses to the event of illegal fishing; persons who can characterize the suspect (lifestyle, environment, place of residence, etc.), for example, when the location of such a person is established.

It was established that during the questioning of the suspect, both a non-conflict investigative situation and a conflict one can arise. A non-conflict situation occurs when the suspect admits his guilt in the committed criminal offense and sincerely repents of what he has done. To resolve a conflict investigative situation, the prosecutor, investigator, or inquirer should use the following tactical techniques: establishing psychological contact; application of scientific and technical means; asking questions; use of the suddenness factor when asking additional and clarifying questions; clarification of the consequences of sincere repentance; presentation of evidence; use of conflicts in a criminal group.

The specifics of the use of special knowledge are determined. During the investigation of illegal fishing, the prosecutor, investigator or investigator uses special knowledge during the inspection of the scene, search, interrogation and appointment of forensic examinations, which are a source of evidentiary information. The vast majority of forensic examinations are appointed at the initial stage of the pre-trial investigation, among their types it should be noted: forensic and economic (54%); forensic engineering and environmental (31%); forensic and commodity science (11%); forensic ichthyological (3%); forensic biology (1%).

Keywords: investigation, evidence, proving, forensic characteristics, illegal fishing, investigator, specialist, expert, investigative (search) actions, tactical technique, forensically significant information, forensic support.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Harashchuk, D. The subject of criminal encroachment as an element of criminalistics characteristics of the illegal fishing. (Гаращук, Д. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). pp. 231–237.

2. Гаращук Д.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 288-296.

3. Гаращук Д.П. Проблемні питання, що виникають при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1085-1096.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку:

4. Гаращук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2021. № 4. С. 70-75.

Тези доповідей, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гаращук Д. П. Огляд місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ : НАВС, 2020. С. 139-141.

6. Гаращук Д. П. Особа злочинця незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* :

матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 листоп. 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 50-52.

7. Гаращук Д. П. Проблемні питання розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали XXVII наук.-практ. конф. (Харків, 30 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 194-195.

8. Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 28 трав. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 102-105.

9. Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту свідка при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу. (Харків, 17 черв. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 313-316.

10. Гаращук Д. П. Тактика обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 жовт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 100-102.

11. Гаращук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

12. Гаращук Д. П. Проведення огляду місця події та обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 26 трав. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 89-91.

13. Гаращук Д. П. Спосіб як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* :

тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 131-133.

14. Гаращук Д. П. Типові сліди як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 158-161.

15. Гаращук Д. П. Оцінка первинної інформації та особливості початку досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 02 груд. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 341-344.

16. Гаращук Д. П. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні дослідження в глобалізаційному світі: наука для миру і безпеки* : збірник тез Міжнародного форуму молодих учених. (Дніпро, 02 груд. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 195-197.

17. Гаращук Д. П. Забезпечення прав людини під час проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. Збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини. (Київ, 08 груд. 2022 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 138-140.

18. Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *II Наукові читання пам'яті Ганса Гроса* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 09 груд. 2022 р.). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. С. 55-58.

19. Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* :

матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 берез. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 431-433.

20. Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених. (Дніпро, 03 трав. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 140-143.

21. Гаращук Д. П. Організація взаємодії слідчих, оперативних підрозділів Національної поліції та природоохоронних органів при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару. (Дніпро, 25 трав. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 165-168.

22. Гаращук Д. П. Використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 берез. 2024 р.); у 2-х ч. Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 660-662.

ЗМІСТ

ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1	
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ПРОМИСЛОМ	28
1.1. Предмет злочинного посягання та обстановка.....	28
1.2. Способи та типові сліди незаконного зайняття рибним промислом.....	52
1.3. Характеристика особи злочинця.....	76
Висновки до розділу 1.....	93
РОЗДІЛ 2	
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ПРОМИСЛОМ	97
2.1. Оцінка первинної інформації та особливості початку досудового розслідування.....	97
2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування.....	117
2.3. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування.....	139
Висновки до розділу 2.....	152
РОЗДІЛ 3	
ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ	155
3.1. Організація і тактика проведення огляду, обшуку.....	155
3.2. Особливості проведення допиту свідка, підозрюваного.....	177
3.3. Використання спеціальних знань.....	197
Висновки до розділу 3.....	207
ВИСНОВКИ	211
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	219
ДОДАТКИ	238

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ГУНП — Головне Управління Національної поліції
- ЄРДР — Єдиний реєстр досудових розслідувань
- КК — Кримінальний кодекс
- КПК — Кримінальний процесуальний кодекс
- КУпАП — Кодекс України про адміністративні правопорушення
- МВС — Міністерство внутрішніх справ
- НП — Національна поліція
- НДЕКЦ — Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
- ОМП — Огляд місця події
- СОГ — Слідчо-оперативна група

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Відповідно до ст. 16 Конституції України обов'язком держави є забезпечення екологічної безпеки, підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду українського народу. Україна має значні за об'ємом та різноманіттям водні природні ресурси, що протягом тривалого часу використовуються для забезпечення потреб населення. Відновлення водних ресурсів не завжди відповідає необхідним вимогам, наслідком чого є негативні техногенні зміни природного фонду. Посягання на екологічну безпеку нашої країни є правопорушенням, відповідальність за яке передбачена різними нормами законодавства України. Одним з найпоширеніших кримінальних правопорушень, що завдає шкоду природним ресурсам в Україні є незаконне зайняття рибним промислом, передбачене ст. 249 КК України.

Зазначене протиправне діяння є дуже розповсюдженим на всій території України, де розташовані водні ресурси: моря, озера, ставки, річки. Забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування будь-якого кримінального правопорушення, включаючи і незаконне зайняття рибним промислом є важливим завданням правоохоронних органів. Аналізом статистичних даних Офісу Генерального прокурора виявлено наявну проблему розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом, оскільки тільки половина кримінальних проваджень направляється до суду. Так, у 2018 році з 538 зареєстрованих кримінальних проваджень 346 направлено до суду (64 %); у 2019 році з 619 – 372 (60 %), у 2020 році з 608 – 376 (62 %), у 2021 році з 613 – 355 (58 %), у 2022 році з 576 – 321 (56 %), у 2023 році з 615 – 335 (54 %) [33]. Причини, за яким частина кримінальних правопорушень залишається нерозкритими, є різноманітними та багатоаспектними. Однією з них є відсутність на сьогодні науково обґрунтованої методики розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Методиці розслідування кримінальних правопорушень, в тому числі проти довкілля приділили увагу такі вчені, як Ю. П. Аленін, І. В. Басиста, В. П. Бахін, Т. В. Варфоломеєва, А. Ф. Волобуєв, В. Г. Гончаренко, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, А. В. Іщенко, Н. І. Клименко, І. І. Когутич, О. Н. Колесніченко, В. О. Коновалова, В. С. Кузьмічов, В. В. Лисенко, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, Є. Д. Лук'янчиков, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, В. Т. Нор, О. В. Одерій, Ю. Ю. Орлов, В. М. Плетенець, І. В. Пиріг, М. А. Погорецький, В. Д. Пчолкін, О. В. Пчеліна, Б. Г. Розовський, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. М. Стратонов, С. М. Стахівський, О. С. Тарасенко, Г. К. Тетерятник, В. В. Тіщенко, Л. Д. Удалова, П. В. Цимбал, К. О. Чаплинський, Ю. М. Черноус, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, В. М. Шевчук, Б. В. Щур, В. В. Юсупов та інші. Однак, незважаючи на сформовані науковцями принципово важливі твердження та положення в даному напрямку, залишається ряд невирішених питань щодо розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Більш детально кримінальним правопорушенням проти довкілля була приділена увага С. О. Книженко в дисертації «Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів» (м. Харків, 2006), у якій розкрито сутність екологічних злочинів; розроблено їх криміналістичну класифікацію та надано систему елементів криміналістичної характеристики; проаналізовано особливості злочинів, вчинених організованими злочинними групами шляхом незаконного корисливого вилучення об'єктів рослинного і тваринного світу, корисних копалин; досліджено криміналістичні аспекти розслідування екологічних злочинів з урахуванням слідчих ситуацій, розроблено алгоритм слідчих (розшукових) дій на початковому етапі розслідування [42]. Значний внесок був зроблений О. В. Одерієм у 2015 році, в своєму монографічному дослідженні «Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля», в якому вчений розглянув комплекс теоретичних і практичних питань розслідування злочинів проти довкілля; запропонував теоретичну концепцію формування та реалізації криміналістичної

характеристики злочинів проти довкілля, подав її структуру та елементний склад; проаналізував особливості початкового етапу розслідування та проведення окремих слідчих (розшукових) дій [90].

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що впливають з її членства в Раді Європи (Указ Президента України від 12.01.2011, № 24/2011); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454); планів науково-дослідницьких робіт Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ та у межах загальноуніверситетської наукової теми «Криміналістичне забезпечення досудового розслідування» (реєстраційний номер 0123U105007).

Тема дисертації затверджена рішенням Вченої ради ДДУВС 29 жовтня 2020 року (протокол № 2).

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розробки криміналістичної характеристики та визначення особливостей розслідування незаконного зайняття рибним промислом на основі аналізу законодавства, літературних джерел та узагальнення слідчої і судової практики. Для її досягнення були поставлені такі взаємопов'язані завдання дисертації:

- визначити предмет злочинного посягання та обстановку вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії;
- охарактеризувати способи учинення та типові сліди незаконного зайняття рибним промислом;
- надати характеристику особи злочинця;
- систематизувати обставини, що підлягають доказуванню в досліджуваній категорії кримінальних проваджень;
- класифікувати типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування;

- визначити тактичні особливості проведення огляду та обшуку;
- охарактеризувати проведення допиту свідка та підозрюваного;
- визначити особливості використання спеціальних знань.

Об'єктом дослідження є діяльність правоохоронних органів щодо досудового розслідування незаконного зайняттям рибним промислом.

Предметом дослідження є криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Методи дослідження. Методи дослідження визначені специфікою роботи, її метою та задачами, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження. Методологічною основою дисертації є *діалектичний метод* наукового пізнання, який дозволив розглянути предмет дослідження у динаміці. Окрім того, у процесі дослідження використані наступні методи наукового пізнання: *порівняльно-правовий метод* використаний для вивчення та аналізу наукових категорій, норм чинного законодавства, вітчизняного та зарубіжного, щодо формування криміналістичної характеристики, кримінального права та кримінального процесу; методи формальної логіки (*аналіз, синтез, дедукція, індукція, аналогія, абстрагування*) – при формуванні висновків з питань, що розглядались у дисертації; *соціологічні методи* використовувались під час анкетування слідчих, дізнавачів, які здійснювали досудове розслідування, вказаної категорії кримінальних проваджень; *метод системного аналізу* надав можливість дослідити види та форми взаємодії слідчого з іншими учасниками розслідування, визначити та правильно застосувати отримані знання та рекомендацій при проведенні досудового розслідування; *статистичні методи* – для аналізу та використання порівняльних показників та результатів статистичної звітності, що відображають стан та характер сучасної злочинності по даній категорії проваджень; *структурно-функціональний метод* дослідження надав змогу створити алгоритм дій слідчого (дізнавача), з метою ефективного проведення досудового розслідування вказаної категорії кримінальних проваджень.

Нормативно-правову та інформаційну основу дисертаційного дослідження складають: Конституція України, Кримінальний процесуальний кодекс України, чинні законодавчі й підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють кримінальні процесуальні відносини в нашій державі.

Науково-теоретичне підґрунтя дисертації становлять наукові праці вітчизняних фахівців у галузі загальної й юридичної психології, соціології, кримінології, криміналістики, кримінального, кримінального процесуального права, оперативно-розшукової діяльності, інших галузевих правових наук.

Емпіричну основу дослідження складають результати узагальнення оперативної, слідчої та судової практики. Досліджені матеріали кримінальних проваджень та судових справ з проблематики дослідження протягом 2013-2023 років, дані офіційної статистичної звітності Офісу Генерального прокурора за 2018-2023 роки, зведені результати опитувань слідчих та дізнавачів НП України. Використано власний практичний досвід здобувачки, набутий за період роботи в слідчих підрозділах ГУНП в Дніпропетровській області (з 2013 року по 2020 рік).

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дана наукова розробка є першим в Україні монографічним дослідженням, у якому на базі основних положень теорії криміналістики, її основних засад та концептуальних положень, а також враховуючи правоохоронну практику, розроблено методiku розслідування незаконного зайняттям рибним промислом.

За результатами проведеного дослідження сформульовано низку нових положень, висновків та пропозицій, що виносяться на захист, зокрема

уперше:

- розроблено елементи криміналістичної характеристики методики незаконного зайняття рибним промислом: предмет протиправного посягання, способи вчинення, обстановку та слідову картину кримінального правопорушення, характеристику особи правопорушника;

- виокремлено, надано характеристику та розроблено алгоритм дій слідчого у типових слідчих ситуаціях початкового етапу розслідування, якими

є: наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним; наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються; наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені.

- розроблено систему типових слідчих ситуацій, що виникають на подальшому етапі розслідування: підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які також повністю визнають свою вину, активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки; встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину вони визнають частково, встановлені розбіжності у їх показаннях; всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством; окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довіллю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння; підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб;

удосконалено:

- поняття криміналістичної характеристики екологічних злочинів як інформаційної основи методики розслідування, що являє собою систему даних про найбільш типові криміналістично значимі ознаки обстановки, предмета посягання, способів і слідів правопорушення, особи злочинця, а також напрямки виявлення та використання кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики;

- зміст організаційно-підготовчих заходів і тактичні особливості проведення огляду та обшуку за категорією кримінальних правопорушень, пов'язаних з екологією;

- тактичні прийоми встановлення психологічного контакту та робочого етапу проведення допиту свідків та підозрюваного у конфліктній та безконфліктній ситуаціях;

- форми взаємодії під час розслідування;

- процесуальний порядок оформлення речових доказів, вилучених під час огляду та обшуку об'єктів незаконного зайняття рибним промислом;

дістали подальшого розвитку:

- положення криміналістики щодо значення криміналістичної характеристики на початковому етапі розслідування;

- напрямки застосування ситуаційного підходу в окремих криміналістичних методиках, критерії типізації слідчих ситуацій;

- теоретичні та практичні основи використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, значення, предмет дослідження та сучасний стан судово-екологічної експертизи та її різновидів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані у дисертації положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у:

- в освітньому процесі під час підготовки та проведення занять для здобувачів вищої освіти з навчальних дисциплін: «Криміналістика», «Основи криміналістики», «Тактичні особливості проведення слідчих (розшукових) дій», «Методика розслідування кримінальних правопорушень», розробки навчально-методичних та дидактичних матеріалів, спрямованих на самостійне опрацювання матеріалу здобувачами вищої освіти (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 12 грудня 2023 року);

- науково-дослідній діяльності під час здійснення загальнотеоретичних і галузевих досліджень з питань розробки криміналістичної характеристики та

особливостей розслідування незаконного зайняття рибним промислом (акт впровадження ДДУВС від 04 грудня 2023 року);

- у *практичній діяльності* для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування та оперативних підрозділів у ході розслідування кримінальних проваджень, кваліфікованих за ст. 249 КК України (акт впровадження в діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 11 березня 2024 року, Управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР НП України від 23 квітня 2024 року).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження оприлюднено в доповідях на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 19 листопада 2020 р.), «Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу» (Дніпро, 27 листопада 2020 р.), «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (Харків, 30 квітня 2021 р.), «Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи» (Дніпро, 28 травня 2021 р.), «Проблеми теорії та практики кримінального провадження» (Харків, 17 червня 2021 р.), «Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики» (Харків, 29 жовтня 2021 р.), «Інновації в криміналістиці та судовій експертизі» (Київ, 25 листопада 2021 р.), «Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану» (Дніпро, 26 травня 2022 р.), «Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану» (Харків, 25 листопада 2022 р.), «Актуальні питання криміналістики та судової експертизи» (Київ, 25 листопада 2022 р.), «Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)» (Дніпро, 02 грудня 2022 р.), «Сучасні дослідження в глобалізаційному світі: наука для миру і безпеки» (Дніпро, 02 грудня 2022 р.), «II Всеукраїнська науково-практична. інтернет-конференція з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини» (Київ, 08 грудня 2022 р.), «II

Наукові читання пам'яті Ганса Гроса» (Чернівці, 09 грудня 2022 р.), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (Дніпро, 17 березня 2023 р.), «Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку» (Дніпро, 03 травня 2023 р.), «Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні» (Дніпро, 25 травня 2023 р.), «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (Дніпро, 15 березня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні, відображено у двадцяти двох наукових публікаціях, серед яких: 3 статті у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття у міжнародному науковому виданні, 18 тез наукових доповідей, опублікованих за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційне дослідження містить анотацію, вступ, три розділи, що мають дев'ять підрозділів, висновки, список використаних джерел (201 найменування на 19 сторінках) і п'яти додатків (на 38 сторінках). Повний обсяг дисертації становить 275 сторінок, із них обсяг основного тексту – 199 сторінок.

РОЗДІЛ 1

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ПРОМИСЛОМ

1.1. Предмет злочинного посягання та обстановка

Криміналістична характеристика є основним елементом методики розслідування кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів). Перш за все основу методики складають думки вчених, основані на результатах наукових досліджень, аналізу слідчої та судової практики розслідування кримінальних правопорушень.

Новатором в криміналістичній науці, щодо введення поняття криміналістичної характеристики по праву можна вважати О. Н. Колесниченко, який у своєму докторському дослідженні визначив, що загальним для всіх окремих методик є «загальна криміналістична характеристика даного виду злочину» [44, с. 9]. В подальшому дослідженню криміналістичної характеристики, як елементу методики розслідування кримінальних правопорушень приділили увагу такі вчені-криміналісти як А. Ф. Волобуєв, В. А. Динту, О. М. Дуфенюк, М. М. Єфімов, С. О. Книженко, В. О. Коновалова, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, В. М. Плетенець, І. В. Пиріг, Є. В. Пряхін, В. В. Пясковський, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, Ю. А. Чаплинська, В. Ю. Шепітько та інші.

Визначення поняття криміналістичної характеристики та її складових елементів є досить актуальною проблемою, адже в науці криміналістики не має сталого визначення даного поняття. Розглянемо більш детально погляди деяких вчених, стосовно визначення даного поняття та його складових елементів.

В першу чергу, слід зазначити, що М. В. Салтевський визначає криміналістичну характеристику, як інформаційну модель що становить собою якісно-кількісну систему опису типових ознак конкретного виду (групи) злочинів. Виділяє такі її структурні елементи, як предмет безпосереднього

посягання; спосіб вчинення злочину в його широкому розумінні; типову обстановку - слідову картину в її широкій інтерпретації; особу злочинця [132, с. 267].

Визначаючи поняття криміналістичної характеристики В. Ю. Шепітько стверджує, що це система відомостей про криміналістично значущі ознаки злочинів цього виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побутові та перевірці слідчих версій у розслідуванні злочинів. Її метою виділяє оптимізацію процесу розкриття і розслідування злочину. Складовими елементами виділяє: спосіб злочину, місце та обстановку вчинення злочину, час вчинення злочину, знаряддя і засоби вчинення злочину, предмет злочинного посягання особу потерпілого, особу злочинця та типові сліди злочину [59, с.423-424].

Дотримується схожої думки А. Ф. Волобуєв, розглядаючи криміналістичну характеристику як систему відомостей (знань) про елементи механізму вчинення злочинів окремого виду чи групи, в яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовуються для побудови та перевірки версій під час розслідування конкретних злочинів. Стосовно її елементів А. Ф. Волобуєв погоджується з думкою В. Ю. Шепітько, однак не виділяє серед елементів знаряддя та засоби вчинення злочину [55, с. 9].

Підтримують думки попередніх вчених М. М. Єфімов та І. В. Пиріг та визначають криміналістичну характеристику, як систему відомостей про криміналістично значущі ознаки протиправного діяння, яка відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові та перевірці версій для вирішення основних завдань розслідування. Щодо елементів криміналістичної характеристики вчені погоджуються з думкою В. Ю. Шепітько, однак так як і А. Ф. Волобуєв не виділяють окремим елементом знаряддя та засоби вчинення злочину [27, с. 16-17].

За визначенням Є. В. Пряхіна криміналістична характеристика - це науково розроблена на основі вивчення та узагальнення слідчої і судової практики система відомостей про типові та взаємопов'язані криміналістично

значимі ознаки, притаманні кримінальному правопорушенню певного виду. Вона відображає закономірні зв'язки між цими ознаками і слугує побудові та перевірці слідчих версій, що висуваються в процесі розслідування кримінальних правопорушень. Вчений цілком погоджується з думкою В. Ю. Шепітько, щодо складу елементів криміналістичної характеристики [123, с. 23-24].

Визначає криміналістичну характеристику, як систему відомостей і А. В. Кофанов, який, на відміну від попередніх вчених, не розглядає її структурними елементами місце та обстановку; час та знаряддя та засоби вчинення злочину. Крім того, для побудови криміналістичної характеристики злочинів виділяє такі джерела інформації, як людей (потерпілі, підозрювані, обвинувачені, засуджені, спеціалісти, працівники правоохоронних органів тощо) та документи (письмові, графічні, статистичні, звукові, фото- та відеоматеріали) [50, с. 187-188].

В. О. Маркусь розглядає криміналістичну характеристику, як інформативно-абстрактну систему відомостей про відображення окремих особливостей певного виду злочину, який містить сліди, окремі елементи та ознаки складу злочину, що мають значення для виявлення і розкриття таких діянь криміналістичними засобами, прийомами та методами. В. О. Маркусь підтримує думку М. В. Салтевського, щодо включення слідової картини до обстановки вчинення злочину, так як і А. В. Кофанов не виділяє місце, час, знаряддя та засоби вчинення злочину, як окремі елементи криміналістичної характеристики [79, с. 393-394].

О. О. Алексеев розглядає криміналістичну характеристику, як систему узагальнених даних про найбільш типові ознаки певного виду (групи) злочинів, що проявляються в способі і механізмі діяння, обстановці його вчинення, особі суб'єкта злочину, інших обставинах, закономірний взаємозв'язок яких слугує основою наукового і практичного вирішення завдань розслідування. До її елементів включає: характеристику предмету злочинного посягання; типові способи вчинення злочину; типову «слідову картину» події; характеристику

особи злочинця; характеристику особи потерпілого; а також мотив та мету вчинення злочинів. Крім того, як і В. О. Маркусь та А. В. Кофанов не включає до криміналістичної характеристики місце, час, знаряддя та засоби вчинення злочину [52, с. 430-431].

Підтримує думку стосовно виділення такого структурного елементу, як мотив та мета вчинення злочину, і В. В. Пясковський, визначаючи мотив, як внутрішнє спонукання, рушійну силу вчинку людини, що визначає його зміст і допомагає більш глибоко розкрити психічне ставлення особи до вчиненого; а мету, як уявлення про бажаний результат, якого прагне особа, що визначає спрямованість діяння [56, с. 97].

В цілому погоджуємося з думкою Ю. А. Чаплинської, яка зазначила, що використання криміналістичної характеристики є найбільш важливим на початковому етапі розслідування злочинів, коли здебільшого існує дефіцит вихідної інформації. Адже за допомогою стійких кореляційних зв'язків між її окремими елементами вона дозволяє глибше аналізувати наявні слідчі та оперативні дані, висувати обґрунтовані версії, будувати інформаційні моделі щодо події злочину, ймовірних злочинців та інших невстановлених обставин. Тобто основне значення досліджуваної наукової категорії полягає у практичному застосуванні окремих її положень [183, с.195].

Також звернемо увагу на думку В. О. Малярової, щодо значення криміналістичної характеристики, яка визначає, що її елементи несуть інформацію, яка має суто криміналістичне значення: пошукове, орієнтуюче, доказове [77, с. 113].

Вагомим внесок в розвиток вітчизняної криміналістичної науки є наукові положення, викладені у посібнику за редакцією В. О. Коновалової та Г. А. Матусовського «Екологічні злочини: класифікація і методика розслідування». Вперше вченими проаналізовано криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень вчинених проти довкілля, досліджено її структурні елементи, а саме: суб'єкт злочину і джерело впливу, обстановка злочину, предмет злочинного посягання, злочинна поведінка,

механізм слідоутворення, сліди злочину, їх розповсюдження та локалізація [22, с. 67].

В подальшому дослідженню криміналістичної характеристики та її структурних елементів вказаної категорії протиправних діянь приділила особливу увагу С. О. Книженко, яка виділила наступні її елементи: характеристика особистісних якостей та рольових функцій суб'єктів, характеристика предмета злочинного посягання, характеристика способів та обстановки вчинення екологічних злочинів, характеристика слідів та наслідків злочинної діяльності або бездіяльності [42, с. 10].

На думку О. В. Одерія криміналістична характеристика злочинів проти довкілля складається з наступних елементів: 1) предмет посягання; 2) спосіб (механізм) вчинення злочину (що дозволяє встановити причинний зв'язок злочинної дії та шкідливих наслідків, які настали або можуть настати, джерело забруднення); 3) обстановка вчинення злочину (час, місце); 4) характеристика особи злочинця; 5) типова слідова картина (у її широкій інтерпретації); 6) наслідки злочинів проти довкілля [90, с. 120].

Таким чином проаналізувавши думки вчених, стосовно структурних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, ми можемо зазначити складові елементи, які притаманні для незаконного зайняття рибним промислом, а саме:

- предмет злочинного посягання;
- обстановка вчинення кримінального правопорушення;
- спосіб вчинення кримінального правопорушення;
- типові сліди кримінального правопорушення;
- характеристика особи злочинця.

Слід зазначити, що вказані структурні елементи відіграють значну роль для подальшого досудового розслідування, особливо на початковому етапі, оскільки вказані структурні одиниці взаємопов'язані між собою і визначити головний елемент досить складно.

В першу чергу вважаємо за необхідним дослідити перший елемент криміналістичної характеристики - предмет злочинного посягання. Він перебуває в тісному зв'язку з обстановкою вчинення кримінального правопорушення, в частині часу та місця. Розглянемо більш детально предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним промислом.

Починаючи розгляд зазначеного елемента вважаємо за необхідне навести думку М. В. Салтевського, який визначає предмет безпосереднього посягання, як найрізноманітнішими фізичними об'єктами (речами і предметами) органічного і неорганічного походження, які є матеріальним вираженням суспільних відносин. Крім того зазначає, що опис предмета безпосереднього посягання створює передумови використання криміналістичної характеристики для побудови методики розслідування конкретного злочину [132, с. 268-269].

В. Ю. Шепітько наголошує, що предмет злочинного посягання – це речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті або інші суспільні відносини. Точне встановлення предмета злочинного посягання дає можливість відмежувати один злочин від одного, суміжного з ним. Ті або інші ознаки предмета посягання можуть виступати як пом'якшуючі або обтяжуючі обставини одного і того ж злочину або перетворювати злочин в особливо тяжкий вид [59, с. 427-428].

В. О. Коновалова та Г. А. Матусовський стверджують, що предметом екологічного кримінального правопорушення є речі матеріального світу, впливаючи на які особа посягає на ті чи інші суспільні відносини [22, с. 78]. Такої думки дотримується і Є. В. Пряхін, а також зазначає, що точне встановлення предмета посягання дозволяє відмежувати один вид злочину від іншого [81, с. 11].

На думку О. В. Одерія, предмет посягання дозволяє із загальної групи злочинів проти довкілля виокремити конкретні види, визначити обстановку злочину, способи вчинення злочинної дії, злочинну поведінки особи [89, с. 256].

Предметом злочинного посягання незаконного зайняття рибним промислом є водні біоресурси (водні біологічні ресурси) - сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді на всіх стадіях свого розвитку (ікра, мальки, дорослі особини), зокрема це:

- прісноводні риби;
- морські риби;
- анадромні риби (види риб, які відтворюються у прісній воді та здійснюють нагул у морських водах);
- катадромні риби (види риб, які відтворюються у морі та здійснюють нагул у прісних водах) [118].

Безумовно водні біологічні ресурси є предметом злочинного посягання досліджуваного нами протиправного діяння у разі їх незаконного видобування із природного середовища, яке здійснюється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового, любительського рибальства, іншого використання водних живих ресурсів. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволених місцях, із застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову [120].

Варто зауважити, що не є предметом злочинного посягання риба, яка виловлена зі спеціально облаштованих або пристосованих водоймищ, у яких вони вирощуються підприємствами, організаціями чи громадянами. За наявності відповідних підстав дії винної особи можуть кваліфікуватись як посягання на чужу власність [120].

Заслуговує на увагу думка О. О. Дудорова, який зазначає, що риба, вилучена з водойми, що загинула внаслідок антропогенного впливу, забору води чи з інших причин (проте не через умисну поведінку того, хто здійснює вилучення), перестає бути об'єктом тваринного світу, а отже, об'єктом правової (зокрема, кримінально-правової) охорони тваринного світу [21, с. 652].

Потрібно зазначити, що перелік видів водних біоресурсів, дозволених для вилову, міститься у Правилах любительського рибальства, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 700 від 19.09.2022. В свою чергу Закон України «Про Червону книгу України» від 07.02.2002 визначає перелік риб, вилов, яких категорично заборонений.

Таким чином у Правилах любительського рибальства визначений наступний перелік видів водних біологічних ресурсів: азовський калкан, барабуля, бички (за винятком видів, занесених до Червоної книги України), білизна, білий амур, головень, камбала-глоса, карась сріблястий, катран, кефалі (за винятком видів, занесених до Червоної книги України), лин, лящ, мерланг, оселедець чорноморський, піленгас, плітка (тараня), пузанок, рибець звичайний, сазан (короп), сиг, синець, скумбрія, сом європейський, ставрида, судак звичайний, товстолобики, форель струмкова, чехоня, чорноморський калкан, щука. Данні Правила містять добову норму улову на одного рибалку з зазначенням дозволеного розміру вилову риби та її маси [114].

Так, наприклад одному рибалку в добу дозволено вилов щуки в межах Дніпровських водосховищ довжиною 50 см. кожна та на загальну масу 3 кг. не забороненими знаряддями лову, в дозволеному місці та в незаборонені строки вилову, визначені Правилами любительського рибальства.

Слід зауважити, що в Червоній книзі України, як офіційному державному документі, визначений перелік видів риби, що мешкає на території України, який поділений на категорії відповідно до їх стану знаходження у природному середовищі, а саме: вразливий, рідкісний, недостатньо відомий, неоціненний, зникаючий та зниклий [121].

Червона книга України є основою для розроблення та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї [121].

Перелік видів риб, що занесені до Червоної книги України, затверджений наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 29 від

19.01.2021. Вказаний перелік містить в собі 77 видів риби, вилов яких категорично заборонений, зокрема це: мінога карпатська, мінога українська, осетер шип, стерлядь прісноводна, осетер атлантичний, севрюга звичайна, білуга звичайна, вугор європейський, ялець звичайний, вирезуб причорноморський, плітка паннонська, шемая азовська, шемая кримська, рибець малий, марена валецького, кефаль рамада та інші [121].

За результатами вивчення кримінальних проваджень та судових справ за 2013-2023 роки за фактами незаконного зайняття рибним промислом ми маємо можливість прослідкувати, що предметом злочинного посягання є наступні породи риби: карась – 67 %, плітка звичайна – 55 %, окунь – 39 %, судак – 36 %, лящ – 34 %, плоскирка – 24 %, щука – 22 %, сазан – 20 %, лин – 12 %, краснопірка – 10 %, синець – 9 %, сом – 7 %, товстолоб – 6 %, чехоня – 5 % та інші.

Слід зазначити, що предмет злочинного посягання, як елемент криміналістичної характеристики, досліджуваного протиправного діяння, пов'язаний з її обстановкою та способом. Вказаний взаємозв'язок ми маємо змогу прослідкувати завдяки дослідженню обов'язкової ознаки – істотної шкоди. Поняття та зміст істотної шкоди для кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України на законодавчому рівні не визначено, що створює певні труднощі для уповноваженої особи на проведення досудового розслідування. Тільки завдяки Пленуму Верховного Суду України № 17 від 10.12.2004 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» ми розуміємо зміст даного поняття.

Даними, що характеризують шкоду довкіллю, як істотну є: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби, вилов якої заборонено тощо [120].

Розглянемо більш детально перший критерій істотної шкоди для незаконного зайняття рибним промислом. Нерест - процес масового природного відтворення водних біоресурсів, який відбувається протягом

строку, обумовленого кліматичними та біологічними умовами [114]. Період нерестової заборони, щорічно визначається наказами відповідних територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм про встановлення весняно-літньої заборони лову риби у рибогосподарських водних об'єктах. Здебільшого період нересту на всій території України розпочинається з 1 квітня.

Знищення нерестовищ риби є також однією з складових ознак істотної шкоди і полягає у вилові риби, на ділянках водойм, визначених, як нерестовище у період весняно-літньої заборони лову риби. Перелік таких ділянок разом з періодом нересту, визначається наказами відповідних територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Наприклад, 29.04.2017 близько о 03 год. 00 хв. гр. П. у період весняно-літньої заборони лову риби у рибогосподарських водних об'єктах, за допомогою заздалегідь підготовленими рибальськими сітками в кількості 10 штук, прибув на ділянку місцевості, що розташована на річці Бокова, яка відповідно до Додатку № 2 до Наказу Управління державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області від 15.03.2017, є нерестовою ділянкою, де здійснив незаконний вилов риби загальною кількістю 590 одиниці. Таким чином, здійснення гр. П., незаконного вилову риби, призвело до втрати потомства, а також екологічної цінності видів незаконно добутої риби, вилов якої впливає на поширення даного виду риби до конкретного водоймища [140].

Критерій «добування водних біоресурсів, вилов яких заборонено» стосується насамперед видів, які мають особливий природоохоронний статус (зокрема, внесені до Червоної книги України). Як один із варіантів, зазначений критерій і критерії «вилов нечисленних видів водних біоресурсів» та «вилов тих видів водних біоресурсів, у відтворенні яких є труднощі» можуть бути тотожними і включати види, які внесені до Червоної книги України. Водночас, слід зазначити, що для видів водних біоресурсів, занесених до Червоної книги

України, оцінювання шкоди взагалі недопустиме і може призвести до повного знищення червонокнижних видів водних біоресурсів [80, с. 799].

Так наприклад, 17.05.2020 гр. В., гр. Р. та гр. К. з метою зайняття незаконним рибним промислом за допомогою електроструму, прибули до річки Клевень, яка протікає біля села Черневе Глухівського району Сумської області, де на належному гр. В. гумовому човні вийшли на воду річки Клевень. Далі, рухаючись по воді, гр. В. з використанням електролову: електричної вудки, спільно з гр. Р. та гр. К. здійснив вилов риби, а саме плітка - 111 штук, плоскирка - 3 штуки; окунь - 16 штук; щука - 15 штук; минь річковий - 1 штука; лин - 6 штук; в'язь - 4 штуки; краснопірка - 2 штуки; сазан (короп) - 1 штука, чим завдали збитки на загальну суму 16 939 гривень. Враховуючи те, що вилов риби здійснювався способом масового знищення водних ресурсів (електроструму), в період весняно-літньої заборони на лов водних біоресурсів (нересту), нечисленних її видів та видів у відтворенні яких є труднощі (в'язь, сазан), добування великої кількості риби (159 екземплярів) та риби, яка занесена до Червоної книги України (минь річковий), вилов якого суворо заборонено, шкоду заподіяну навколишньому природному середовищу є всі підстави вважати істотною [154].

Критерій добування великої кількості риби є також оціночним поняттям, яке покладається на сторону обвинувачення на початку досудового розслідування. Наприклад, гр. К. в період часу з 22 год. до 23 год. 30 хв. 05.04.2016, без належного дозволу умисно займався незаконним рибним добувним промислом у акваторії Сулинської затоки Кременчуцького водосховища на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Сулинський» в районі с. Михайлівка Чорнобаївського району Черкаської області в забороненому для любительського та спортивного рибальства місці, використовуючи три сіткостнасті знаряддя лову, добув велику кількість риби цінної породи: ляща в кількості 1 шт., плітки в кількості 7 шт., синця в кількості 17 шт., окуня в кількості 1 шт., карася сріблястого в кількості 143 шт. Своїми незаконними діями гр. К завдав істотну шкоду

охоронюваним інтересам держави, яка полягає у незаконному вилові великої кількості цінних порід риби на загальну суму 8332 грн. [161].

Уповноважена особа, яка здійснює досудове розслідування, прибувши на місце події повинна детально проаналізувати ознаки істотної шкоди і визначитись з тим чи необхідно вносити дані за виявленим фактом до ЄРДР та розпочинати досудове розслідування, або необхідно притягнути вину особу до адміністративної відповідальності на підставі ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

Для визначення матеріальної складової істотної шкоди, досліджуваного протиправного діяння, залучають посадових осіб територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, здебільшого саме вони виявляють осіб, які вчиняють незаконне зайняттям рибним промислом. Дані посадові особи на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 1042 від 29.09.2023 здійснюють оцінку збитків заподіяних внаслідок незаконного добування водних біоресурсів та надають розрахунок збитків, який в подальшому долучається до матеріалів кримінального провадження та, як свідчить слідча практика, на підставі нього проводиться судово-економічна експертиза для підтвердження визначення розміру збитків.

В обов'язковому порядку, слід зазначити, що відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України, слідчий або прокурор зобов'язані забезпечити проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [65]. Дане положення на підставі ст. 300 КПК поширюється і на розслідування кримінальних проступків, тобто для ч. 1 ст. 249 КК України.

Проаналізувавши судову практику ми маємо змогу побачити, що існують випадки знехтування нормою п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України. Так, уповноважені особи сторони обвинувачення беруть за основу визначення суми збитку спричиненому протиправними діями - розрахунок збитків, наданий посадовими особами територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, без проведення відповідної

експертизи. Внаслідок цього суди вважають, що органом досудового розслідування не встановлено істотну шкоду і визнають особу, яка займалася видобуванням водних ресурсів, невинуватою та виправдовують її.

Підсумовуючи, слід зазначити, що предметом злочинного посягання незаконного зайняття рибним промислом є водні біоресурси, життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді на всіх стадіях свого розвитку (ікра, мальки, дорослі особини), зокрема це: прісноводні риби, морські риби, анадромні риби та катадромні риби. Досліджуваний складовий елемент криміналістичної характеристики, відіграє важливе значення, оскільки аналіз ознак істотної шкоди, яка заподіяна внаслідок протиправного діяння, спрямованого на добування рибних ресурсів, покладає на сторону обвинувачення вирішення питання початку досудового розслідування або притягнення особи до адміністративної відповідальності.

Також одним з ключових елементів криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним промислом є обстановка. Одноставне визначення поняття обстановки та її складових елементів в криміналістичній літературі відсуне. Розглянемо більш детально думки вчених щодо визначення вказаного поняття та його змісту.

В першу чергу заслуговує на увагу думка В. А. Динту, яка стверджує, що слід розрізняти поняття «обстановка вчинення злочину» та «обстановка злочину» також як частину і ціле, оскільки обстановка злочину включає обстановку, в якій готувався злочин, в якій він вчинявся та в якій приховувався результат його реалізації. Таким чином, поняття «обстановка вчинення злочину» за змістом є вужчим, ніж поняття «обстановка злочину», і є складовою останнього [17, с. 8].

О. В. Лускатов визначає, що обстановка вчинення злочину - система різних взаємодіючих між собою до та в момент вчинення злочину об'єктів, явищ і процесів, які характеризують місце, час, речовинні, природно-кліматичні, виробничо-побутові та інші умови навколишнього середовища, а

також інші фактори об'єктивної реальності, що визначають можливість, умови та деякі обставини вчинення злочину [53, с. 412-413].

За визначенням В. В. Юсупова, обстановка вчинення злочину – це середовище, сукупність просторових, часових та інших умов, при яких вчинюється злочин [200, с. 509].

На думку О. В. Одерія обстановку вчинення злочину формує сукупність умов, обставин і явищ, що обумовлюють досягнення злочинного результату, а також особливості поведінки і психологічних зв'язків осіб, причетних до злочину [88, с. 94].

В. О. Коновалова та Г. А. Матусовський стверджують, що обстановка у якій вчиняються екологічні злочини, формується під впливом матеріальних та інтелектуально-вольових факторів. Перші пов'язані з певної матеріальної обстановкою, не забезпеченої екологічним захистом. Другі пов'язані з обов'язком та здатністю громадян, відповідних посадових осіб дотримуватись певних загальних технічних, технологічних та спеціальних природоохоронних норм. Крім того, обстановка характеризує місце розслідуваної події та джерело доказової інформації. На думку вчених обстановка включає в себе місце, час та інші обставини [22, с. 73-74].

В. А. Динту вважає, що саме у матеріальному середовищі обстановки злочину зберігаються матеріальні об'єкти, що містять в собі сліди взаємодії з особою злочинця, іншими учасниками кримінального правопорушення, з об'єктом посягання, а також вказують на спосіб вчинення злочину [16, с. 148]. Однак на нашу думку сліди становлять самостійний елемент криміналістичної характеристики.

Є. В. Пряхін включає в зміст обстановки вчинення злочину не тільки ділянку території, а і сукупність предметів на цій ділянці, поведінку учасників події, психологічні взаємовідносини між ними. Вона відображає механізм злочинної події, особливості дій злочинця та інших учасників [81, с. 11]. На думку вченого час та місце вчинення кримінального правопорушення є самостійними елементами криміналістичної характеристики. А. П. Шеремет

також виокремлює вказані елементи з обстановки вчинення злочину та визначає її, як частину матеріального середовища, яка включає, крім ділянки території, сукупність різних предметів, поведінку учасників події, психологічні відносини між ними тощо [194, с. 344].

Щодо значення вивчення обстановки вчинення кримінального правопорушення слід зазначити думку В. М. Плетенця, який вважає, що обстановка це не тільки сукупність умов (характеристика, обставин, явищ) оточуючого середовища, в яких вчинюється злочин. Вона є одним із джерел інформації про протиправну подію. Її дослідження дозволяє встановити час, місце з позиції територіально-адміністративної та топографічної характеристик, спосіб злочину, виявити та вилучити сліди, організувати пошук свідків-очевидців, встановити та затримати злочинця за гарячим слідом. Вивчення обстановки як цілісного явища неможливе без висвітлення складових, що її наповнюють [105, с. 35].

Крім того, О. М. Дуфенюк стверджує, що завдяки дослідженню обстановки вчинення злочину, кримінальне правопорушення можливо не тільки розкрити та розслідувати, а і попередити його [51, с. 238]. Наприклад, посилення патрулювання з боку НП України та Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм на ділянці місцевості, де найбільше вчиняється незаконне зайняття рибним промислом, зможе зменшити вчинення таких протиправних діянь.

Дослідивши думки вчених-криміналістів ми вважаємо, що складовими елементами обстановки вчинення злочину для досліджуваного нами протиправного діяння є час вчинення кримінального правопорушення та місце його вчинення.

Першим елементом обстановки є час вчинення кримінального правопорушення. Часом вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати точно визначений момент здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища. Даний складовий елемент ми можемо характеризувати за порою року, місяцем, днем тижня, часом доби.

Проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень ми можемо стверджувати, що вказане протиправне діяння має таку ознаку, як сезонність. Було встановлено, що 48 % даних кримінальних правопорушень були вчинені весною під час нересту та коли найбільш сприятливі природно-кліматичні умови. Літом було вчинено 22 % кримінальних правопорушень, восени 20 %, а зимою 10 %.

Незаконний вилов риби в зимовий період дещо ускладнюється, особливо коли водний об'єкт вкритий кригою і неможливо вийти на воду на човні, тому для її добування злочинцю необхідно використати додаткові засоби лову такі як металевий бур, плішня тощо. За допомогою яких правопорушник пробиває отвори в кризі, в які потім встановлює знаряддя вчинення незаконного вилову - рибальські сітки, ятера та інші, або здійснює такий вилов з отворів за допомогою вудки. Наведемо приклад незаконного вилову риби в зимовий період. Так, 11.02.2018 в період часу з 13 год. 00 хв. по 16 год. 00 хв. громадянин В., маючи прямий умисел, спрямований на незаконне зайняття рибним добувним промислом, з корисливих мотивів з метою особистого збагачення, прибув на берег р. Інгулець Боковенька, русло якої проходить неподалік с. Новолозуватка Криворізького району Дніпропетровської області, принісши з собою в якості знаряддя вчинення злочину заборонені знаряддя лову сітки, виготовлені з сіткоснасих матеріалів, в кількості 6 штук, а також плішню. Реалізуючи свій злочинний умисел громадянин В. за допомогою принесеною з собою плішні пробив отвори в кризі вказаної водойми, та застосовуючи заборонені знаряддя лову водних живих ресурсів, встановив у них вказані вище шість жилкових рибачьких сіток. В подальшому, громадянин В. 15.02.2018 близько о 15 год. 00 хв., продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, за допомогою фізичної сили рук, дістав з відповідних лунок з під льоду раніше встановлені ним шість жилкових рибальських сіток, в яких вже знаходились водні живі ресурси, а саме: риба виду «щука молодь» - 18 одиниць, «окунь» - 3 одиниці, «плітка» - 2 одиниці, тим самим незаконно добув їх. Після чого, в той же день, 15.02.2018 близько о 15 год. 00 хв., незаконні дії

громадянина В. на льоду водойми річки Інгулець (Боковенька), було викрито та останнього затримано разом із знаряддями вчинення злочину та добутою рибою головним державним інспектором відділу охорони водних біоресурсів «Рибоохоронний патруль» Управління Державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області. Своїми умисними діями громадянин В., згідно висновку комісійної судової інженерно - екологічної експертизи заподіяв водному об'єкту істотну шкоду за ознаками вилову (добування) великої кількості риби та заподіяв державі в особі Управління державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області майнову шкоду, розмір якої відповідно до висновку економічної експертизи складає 6 341 грн. [141]. На вказаному прикладі ми маємо змогу побачити взаємозв'язок між обстановкою та способом вчинення злочину.

Щодо місяця вчинення, то найбільше фактів незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища здійснюється у квітні 22 %, травні 18 %, серпні 13 %, березні 8 % та у жовтні 17 %. Даний показник обумовлений тим, що весною припадає період нерестової заборони, а вилов риби забороненими знаряддями лову в такий період є однією з ознак істотної шкоди.

Якщо розглядати час вчинення за критерієм дня тижня, то у будні дні вчиняються 75 % кримінальних правопорушень, а у вихідні 25 %. За результатами вказаного критерію ми бачимо взаємозв'язок між обстановкою кримінального правопорушення та характеристикою особи злочинця, оскільки здебільшого вказане протиправне діяння вчинюється особами, які не працевлаштовані, тобто необмежені в своєму вільному часі, а незаконний вилов риби це їх єдиний вид заробітку.

За результатами проведення аналізу 213 кримінальних проваджень та судових справ, ми маємо змогу побачити, що у нічний час (з 22 години до 06 години) вчиняється найбільша кількість незаконних виловів водних біоресурсів з природного середовища – 38 %, в свою чергу протягом ранкового часу (з 06 години до 12 години) – 34 %, вдень (з 12 години до 18 години) -15 %, увечері (з 18 години до 22 години) – 13 %. Вищевказаний критерій свідчить про те, що у

нічний час особа, яка здійснює незаконний вилов, сподівається на те, що її дії не будуть викритими співробітниками правоохоронних органів або сторонніми особами, а також для даної особи будуть сприятливі умови для приховування слідів своєї незаконної діяльності.

Крім того, у випадку незаконного вилову за допомогою рибальської сітки та ятера, вагомою характеристикою для досліджуваного кримінального правопорушення є наявний триваючий часовий інтервал вчинення протиправного діяння. Тобто особа за деякий час, який вважає за потрібним, здебільшого це 6-12 годин до самого моменту вилучення риби з водного середовища, встановлює заборонене знаряддя лову, а потім повертається в місце його встановлення та здійснює вилов.

Другим елементом обстановки є місце вчинення кримінального правопорушення. Цілком погоджуємося з думкою О. В. Одерія, який розглядає місце вчинення кримінального правопорушення проти довкілля, як матеріальне середовище у якому взаємодіє об'єкт природокористування (предмет посягання) та джерело впливу на нього [90, с. 159].

Місцем вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати географічну точку на окремому водному об'єкті - морі, річці, озері, ставку, лимані звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища.

Водний об'єкт - природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, лиман, річка, струмок, озеро, водосховище, ставок, канал (крім каналу на зрошувальних і осушувальних системах) [12].

Море - частина Світового океану, що врізається в суходіл або відокремлена від інших частин океану островами та підвищеннями підводного рельєфу, у якій унаслідок її відокремлення формуються специфічні риси гідрологічного режиму [24].

Лиман - затоплена водами моря пригирлова частина річкової долини або балки [12].

Річка - водний потік, що живиться із джерела або стоком атмосферних опадів і тече по видовжених зниженнях рельєфу від верхів'я до гирла [1].

Озеро - природна западина суші, заповнена прісними або солоними водами [12].

Водосховище - штучна водойма місткістю більше 1 млн. кубічних метрів, збудована для створення запасу води та регулювання її стоку [12].

Ставок - штучно створена водойма місткістю не більше 1 млн. кубічних метрів [12].

Водні об'єкти на території України класифікуються відповідно територіально-басейного розташування, а саме: басейни Чорного, Азовського моря (територіальні води, які включають в себе затоки, бухти, лимани та озера, крім того річки, що впадають в моря) та рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) річкових басейнів [114].

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень та судових справ ми маємо змогу побачити, що здебільшого незаконний вилов риби здійснюється з річок 93 %, яке є середовищем проживання більшості видів риби та де сприятливіші умови для здійснення незаконної діяльності за допомогою заборонених знарядь та засобів лову. Натомість з озер 3 %, з лиманів 2 %, з ставків 1 %, з каналів 1 %.

З географічної точки зору, найбільше кримінальних правопорушень даної категорії вчиняються в центральній частині України, де розташована річка Дніпро з каскадом її водосховищ, а також більш розгалужена система водних об'єктів, зокрема Дніпропетровська область 33 %, Полтавська область 23 %, Черкаська область 9 %.

В переважній своїй більшості незаконний вилов рибних ресурсів здійснюється в сільській місцевості 78 % неподалік місця мешкання злочинця, в місті 17 %, в обласному центрі 5 %.

Проаналізувавши взаємозв'язок між місцем вчинення кримінального правопорушення та іншими елементами криміналістичної характеристики ми бачимо на річках здебільшого незаконний вилов риби вчиняється весною 50 %,

а саме: в квітні 23 %, вночі (з 22 години до 06 години) 39 %, біля населених пунктів сільської місцевості 78 %, за допомогою забороненого знаряддя лову - рибальських сіток 72 %, вийшовши на водний об'єкт на човні 59 % і добувши, своїми протиправними діями, рибу породи карась 60 %.

На озерах вилов риби вчиняється весною 43 %, а саме: в травні 29 %, протягом ранкового часу (з 06 години до 12 години) 43 %, біля населених пунктів сільської місцевості 71 %, за допомогою забороненого знаряддя лову - рибальських сіток 71 %, вийшовши на водний об'єкт на човні 43 % і незаконно добувається риба породи щука 57 %.

В свою чергу на лиманах незаконний вилов риби вчиняється восени 60 %, зокрема в вересні 40 %, протягом ранкового часу 60 %, у всіх досліджених випадках біля населених пунктів сільської місцевості, за допомогою забороненого знаряддя лову - рибальських сіток 80 %, добуто рибу породи кефаль 60 %.

В меншій своїй частині незаконне зайняття рибним добувним промислом здійснюється на ставках, протягом весняної пори року, а саме: в квітні 67 %, за допомогою рибальських сіток 100 %, вийшовши на водний об'єкт на човні 67 % та виловивши рибу породи карась 100 %, в період його нерестової заборони.

Слід зазначити, що особливістю обстановки вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є наявність такого критерію, як заборонений період та місця добування (вилову). Вказані критерії взаємопов'язані між собою та разом утворюють незаконність дій злочинця.

У Правилах любительського рибальства визначений заборонений час та місця незаконного вилову водних біоресурсів з водних об'єктів, порушення яких в подальшому тягнуть за собою передбачену законом відповідальність. Так, Правила любительського рибальства визначають заборону вилову риби у такі періоди: у темний час доби (пізніше години від заходу сонця та раніше години до його сходу) із суден у Чорному та Азовському морях; у темний час доби (пізніше години від заходу сонця та раніше години до його сходу) у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) у межах судового

ходу; у осінньо-зимовий період (від льодоставу до скресання криги) знаряддями лову, оснащеними гачками, відстань у яких від цівки до кінчика жала перевищує 10 мм; у період нересту, за виключенням добування (вилову) водних біоресурсів на не заборонених органами рибоохорони ділянках рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) гачковими знаряддями лову з кількістю гачків не більше двох на рибалку або спінінгом з однією штучною приманкою з берега [114].

Також Правила любительського рибальства містять перелік добування риби в наступних місцях: у верхніх б'єфах гребель гідроелектростанцій (крім мікро-, міні- та малих гідроелектростанцій) на відстані ближче ніж 500 м до греблі; у нижніх б'єфах гребель гідроелектростанцій (крім мікро-, міні- та малих гідроелектростанцій) на відстані, визначених додатком 3 до Правил для басейну Чорного моря та рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) річкових басейнів; на відстані ближче ніж 100 м до рибницьких господарств, які у своїй господарській діяльності використовують плавучі рибницькі садки або здійснюють свою господарську діяльність у формі марикультури; на рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), які розташовані на території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи; на зимувальних ямах, в тому числі з берега; на нерестовищах у період нересту, в тому числі з берега; у межах режимних зон мостів, які охороняються; у межах охоронних зон електричних мереж; каналах (підвідних, скидних, магістральних) теплоенергоцентралей, електростанцій, відводах рибогосподарських і меліоративних систем, шлюзових каналах тощо; у інших місцях заборонених законодавством. Переліки меж нерестовищ у період нересту та зимувальних ям у період зимівлі водних біоресурсів, а також зміни строків заборони на добування (вилов) водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) затверджуються наказами органів рибоохорони у відповідних районах діяльності на підставі науково-біологічних обґрунтувань наукових установ, а у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду,

управління якими здійснюється спеціальними адміністраціями, за погодженням із спеціальними адміністраціями установ природно-заповідного фонду [114].

Під іншими місцями забороненими законодавством слід розуміти здійснення незаконного зайняття рибним добувним промислом на територіях, які входять до складу природно-заповідного фонду України загальнодержавного або місцевого значення. Серед проаналізованих нами матеріалів кримінальних проваджень 7% вчиняються саме в такому забороненому місці для вилову.

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. Завдання, науковий профіль, характер функціонування і режим територій та об'єктів природно-заповідного фонду визначаються у положеннях про них і затверджуються: центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування і реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища - щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення; обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями, органом виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища - щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення [117].

Наприклад, 27.04.2021 громадянин К., у нічний час, маючи умисел, спрямований на незаконне зайняття рибним добувним промислом в період весняно-літньої заборони лову риби, взявши знаряддя лову 5 рибальських жилкових сіток та гумовий човен зеленого кольору, прибув до місця нересту водних біоресурсів на акваторії ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Базавлуцького прибережно-річкового комплексу», який Указом Президента від 11.04.2019 № 139/2019 є територією природно-заповідного

фонду загальнодержавного значення - берег території р. Базавлук, «Базавлуцького прибережно-річкового комплексу», Нікопольського району, Дніпропетровської області, здійснив незаконний вилов водних живих біоресурсів, а саме: карась в кількості 121 одиниць, плітка у кількості 8 штук, карась у кількості 38 штук, лин у кількості 2 штук, окунь у кількості 17 штук, раки у кількості 31 штука, чим заподіяв істотну шкоду державі, яка складає 6552 грн. [142].

Також у додатку 3 Правил любительського рибальства зазначені місця та строки заборон добування (вилову) водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах). Строки можуть переноситись, а також збільшуватися чи зменшуватися (не більше ніж на 15 днів) наказами органів рибоохорони у відповідних районах діяльності на підставі науково-біологічних обґрунтувань наукових установ, а у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, управління якими здійснюється спеціальними адміністраціями, за погодженням із спеціальними адміністраціями установ природно-заповідного фонду [114]. У вказаному переліку містяться заборони вилову водних біоресурсів протягом усього року та у визначені строки, відповідно територіально-басейного розташування. Так, наприклад заборонено здійснювати вилов риби протягом усього року униз від греблі Середньодніпровської ГЕС на відстані 2 км у Дніпровському водосховищі річки Дніпро. В свою чергу заборонений вилов щуки звичайної на всій території України в період з 15 лютого до 31 березня, а форелі в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській, Чернівецькій областях з 10 жовтня поточного року до 1 березня наступного року в межах річкових басейнів.

Запровадження воєнного стану на всій території України Указом Президента № 64/2022 від 24.02.2024 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України також вплинуло на формування критеріїв обстановки вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом. На підставі цього для забезпечення безпеки громадян на водних об'єктах у період воєнного стану начальниками обласних військових адміністрацій були винесені

розпорядження про заборону вилову водних біоресурсів на водних об'єктах у підпорядкованих ними територіями областей (Дніпропетровська область № 87/0/527-22 від 29.03.2022, Полтавська область № 37 від 30.02.2022, Запорізька область № 134 від 26.03.2022 та інші).

Однак дана заборона суттєво не вплинула на зменшення кримінальних правопорушень, досліджуваного нами протиправного діяння, так 2021 році було зареєстровано 613 кримінальних проваджень, в свою чергу у 2022 році - 576 (-37), а у 2023 році ми навпаки бачимо зріст злочинності – 615 (+39) в порівнянні з минулим роком [33]. На нашу думку, оскільки незаконне зайняття рибним добувним промислом має корисливу мету, даний показник пов'язаний з зростом безробіття .

Так наприклад, 10 червня 2023 року близько о 01 год. 40 хв. громадянин В., реалізуючи свій злочинний умисел спрямований на незаконне зайняття рибним добувним промислом у період весняно-літньої заборони лову риби за допомогою забороненого знаряддя лову, у порушення п.2 Розпорядження начальника Дніпропетровської обласної військової адміністрації № 87/0/527-22 від 29.03.2022 року «Про заборону використання суден і вилову водних біоресурсів на водоймах Дніпропетровської області у період воєнного стану», прийшов на берег річки Мокра Сура поблизу вул. Української у с. Новоолександрівка Дніпровського району Дніпропетровської області, де незаконно встановив у воду річки Мокра Сура задалегідь заготовлену і привезену із собою одну жилкову сітку «Павук», за допомогою якої добув живі біоресурси, а саме: карась сріблястий 57 екземплярів вартістю 1581 грн. кожен на загальну суму 90 117 грн. і краснопірка у кількості 4 екземплярів вартістю 1564 грн. кожен на загальну суму 6256 грн., чим заподіяв істотну шкоду державі в особі Управління державного агентства меліорації та рибного господарства у Дніпропетровській області та виконавчому комітету Новоолександрівської сільської ради Дніпровського району Дніпропетровської області на загальну суму 96 373 грн. [137].

Таким чином ми можемо стверджувати, що встановлення часу та місця вчинення кримінального правопорушення, як складових елементів обстановки вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом відіграє важливу роль, оскільки даний елемент криміналістичної характеристики, перш за все є джерелом доказової інформації та в подальшому є основою для складання обвинувального вироку суду.

1.2. Способи та типові сліди незаконного зайняття рибним промислом

Важливим елементом криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом є спосіб учинення кримінального правопорушення, який розкриває зміст незаконності діяння лову водних ресурсів із природного середовища та поєднує в собі всі елементи досліджуваного протиправного діяння, а саме: від середовища проживання предмета злочинного посягання, часу та місця злочинцем обирається спосіб його незаконного вилову. Результатом застосування способу незаконного зайняття рибним добувним промислом є утворення слідів.

Дослідженню способу учинення кримінального правопорушення приділено увагу багатьох вітчизняних вчених-криміналістів, серед яких: А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, О. М. Дуфенюк, В. А. Журавель, М. М. Єфімов, С. О. Книженко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, Є. В. Пряхін, М. В. Салтевський, Р. Л. Степанюк, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та інші.

Заслуговує на увагу думка М. В. Салтевського, який визначає спосіб вчинення кримінального правопорушення, як засіб дії суб'єкта, використовуваний для досягнення поставленої мети в якоїсь діяльності. Криміналістична характеристика описує спосіб вчинення злочину як процес взаємодії і слідоутворення, тобто які об'єкти вступають у взаємодію при конкретному способі і які при цьому утворюються сліди, де вони

розташовуються, якими ознаками і властивостями характеризуються. Такий опис способу є криміналістичним і дозволяє за допомогою слідів-відображень прогнозувати властивості злочинця, спосіб дії та ознаки застосовуваних конкретних знарядь [132, с. 270]. Схожої думки дотримується і Є. В. Пряхін та визначає спосіб учинення кримінального правопорушення, як дії злочинця, що виражені в певній послідовній системі операцій і прийомів, які спрямовані на досягнення злочинної мети [81, с. 10].

На думку В. Ю. Шепітько, спосіб злочину – це образ дій злочинця, що виражається у певній системі операцій і прийомів. Спосіб учинення злочину свідчить про те, як саме особа здійснює суспільно небезпечне діяння, які прийоми, методи і засоби вона застосовує для цього [59, с. 424-425]. Цілком погоджується з даною думкою В. В. Копча та зазначає, що спосіб учинення кримінального правопорушення включає в себе способи готування до його вчинення, способи його вчинення і способи приховування (маскування) [48, с. 232].

О. В. Лускатов визначає спосіб вчинення кримінального правопорушення, як об'єктивно і суб'єктивно обумовлений комплекс дій суб'єкта до, в момент і після скоєння ним злочину, пов'язаний з використанням відповідних знарядь і засобів, та такий, що залишає різного роду сліди, які характеризують сутність події, своєрідність поведінки злочинця, його окремі якості, навички [53, с. 410].

О. І. Ревенко розглядає спосіб учинення злочину як комплекс взаємопов'язаних дій злочинця, котрі залишають у зовнішньому світі властиві йому сліди-відображення. Дії з підготовки до вчинення та приховування злочину, які входять у спосіб, перебувають у взаємозумовленому зв'язку між собою та з часом і місцем їх учинення, з використанням певних знарядь і засобів [128, с. 45].

На думку М. М. Єфімова та І. В. Пирого спосіб учинення є системою дій під час підготовки, вчинення та приховування протиправного діяння, детермінованих умовами зовнішнього середовища та психофізичними

властивостями особи, що можуть бути пов'язані з вибором використання відповідних знарядь або засобів та умов, місця і часу [27, с. 18].

На думку О. М. Дуфенюк, дослідження механізму вчинення злочину, операцій щодо його підготування і приховання дозволяє передбачити типологію слідів та їх локалізацію на певних ділянках місця події, встановити причетність винних осіб до розслідуваного діяння [51, с. 237].

Переважає більшість вчених, серед таких як О. О. Алексєєв, О. М. Дуфенюк, М. М. Єфімов, О. В. Захарова, В. В. Копча, О. В. Лускатов, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, Є. В. Пряхін, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько та інші зазначають, що спосіб учинення кримінального правопорушення включає в себе підготовчі дії, безпосереднє вчинення злочинних дій та дії пов'язанні з приховуванням наслідків його вчинення.

Структура способу злочину, на думку О. В. Одерій, залежить від своєрідності винної поведінки, особливостей ситуацій, що виникають до і після вчинення злочину та інших обставин [90, с. 136].

За результатами вивчення кримінальних проваджень даної категорії, ми маємо змогу побачити, що здебільшого спосіб вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом складається з дій злочинця направлених на підготовку та його вчинення (96 %), в меншій своїй частині мають місце повноструктурні способи (4 %), які включають в себе дії направлені на підготовку, вчинення та приховування результатів протиправної діяльності.

Розглянемо більш детально дії злочинців з підготовки, вчинення та приховування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

Як вже зазначалося раніше, при вчиненні досліджуваного протиправного діяння, в обов'язковому порядку наявні підготовчі дії до вчинення даного кримінального правопорушення, це пов'язано з тим, що незаконне добування риби неможливо без застосування знарядь лову.

Типові підготовчі дії незаконного зайняття рибним добувним промислом взаємопов'язані між собою та включають в себе:

1. Дії злочинця направлені на пошук, придбання знаряддя лову (електровудка, ость, «павук», драч, ятір, волок, топтуха, вибухові та отруйні речовини, сітка тощо). Злочинець може придбати таке знаряддя або виготовити його самостійно, наприклад власноруч сплести з ліскових матеріалів сітку.

2. Вибір часу та місця незаконного лову. Дані дії полягають у вивченні водного об'єкта на якому буде здійснено такий лов риби, перш за все це встановлення мешкання в ньому певної породи риби, наявності у часовий проміжок лову сторонніх осіб, які можуть викрити незаконні дії, встановлення місця, де можливо переховатися в момент здійснення незаконного лову.

3. Дії злочинця направлені на пошук, придбання засобів вчинення незаконного вилову.

Під засобами, досліджуваного протиправного діяння, К. М. Оrobeць розуміє предмети, які умисно використовувалися виконавцем чи співучасником для полегшення вчинення протиправного діяння: транспортні засоби, плавучі засоби, водолазні костюми та інше плавальне спорядження, пристрої для підсвічування тощо [92, с. 117].

В більшій своїй частині незаконний вилов риби реалізується за допомогою човнів (58%), рух, яких здійснюється по водному об'єкту за допомогою весел або двигуна, які злочинці мають у своїй власності або беруть у користування у других осіб. Використання човнів спрощує такий вилов і завдяки йому у злочинця є можливість добути більше водних ресурсів, в порівнянні з ловом риби з берегу водоймища. Такими човнами можуть бути: гумовий човен – 59% («bark», «колібри», «argo», «шторм», «pelikan» та інші), дюралевий – 20% («прогрес», «казанка», «южанка», «Yamaha-25AMH» та інші), дерев'яний – 16% (здебільшого виготовлений кустарним способом), алюмінієвий – 3% («Крим»), пластиковий човен – 2%.

Також для входження з берегу водоймища вбхід (31%) для встановлення знарядь незаконного лову риби злочинцями використовуються гумовий забродний костюм, гумові чоботи-заброди або звичайні гумові чоботи.

Під час зимового періоду для утворення ополонки на льодовому покритті водоймища злочинцями використовуються металевий бур, плішня, металевий лом тощо. За відсутності у злочинця вказаних засобів для утворення ополонки, якщо водний об'єкт вкритий не достатнім товстим шаром льоду, особа може використати дерев'яну палицю, яку знаходять поряд з місцем безпосереднього вчинення кримінального правопорушення. Так наприклад, 24.02.2019 у період часу з 16 год. 00 хв. по 17 год. 00 хв., гр. З. маючи прямий умисел, спрямований на незаконне зайняття рибним добувним промислом, з корисливих мотивів, з метою особистого збагачення, прибув на берег р. Бокова, русло якої проходить неподалік с. Грузька-Григорівка Криворізького району Дніпропетровської області, принісши з собою в якості знаряддя вчинення злочину заборонене знаряддя лову - одну сітку жилкову, довжиною 100 м, виготовлену з сіткоснасих матеріалів, висотою 1,5 м (вічко 35 мм). Реалізуючи свій злочинний умисел, гр. З., за допомогою принесеною з собою палки, пробив отвори в кризі вказаної водойми, та застосовуючи заборонені знаряддя лову водних живих ресурсів, встановив у них вказану вище жилкову рибацьку сітку. У подальшому, гр. З. 26.02.2019 близько 12 год. 00 хв., продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, спрямований на незаконне зайняття рибним добувним промислом шляхом використання заборонених знарядь лову, за допомогою фізичної сили рук, дістав з відповідної лунки з під льоду раніше встановлену ним жилкову рибальську сітку, в якій вже знаходились водні живі ресурси, а саме: риба виду «щука» - в кількості 4 одиниць, «окунь» - в кількості 16 одиниці, «плітка» в кількості 29 одиниць, «карась» в кількості 3 одиниці, «раки» в кількості 6 одиниць, «поскирка» в кількості 25 одиниць, тим самим незаконно добув їх [139].

Для руху по водному об'єкту з невеликою течією та встановлення заборонених знарядь лову злочинцями можуть бути використані надувні гумові автомобільні камери. Наприклад, 26.04.2021 гр. С., маючи умисел, направлений на незаконне зайняття рибним добувним промислом за допомогою забороненого знаряддя лову, а саме, двох жилкових рибальських сіток для

вилову риби в період нересту, близько о 05 год. 30 хв., прибув на берег ставку № 2 (водойми загального користування), біля КП «Швидкісний трамвай», ЗГТ «Кільцева» по вул. Нікопольське шосе в Металургійному районі м. Кривого Рогу. Реалізуючи свій злочинний умисел направлений на незаконне зайняття рибним добувним промислом, за допомогою заздалегідь заготовленого та принесеного з собою забороненого знаряддя лову двох жилкових рибальських сіток, гр. С., на надувній гумовій камері з одним саморобним веслом вплив на воду ставку на невстановлену слідством відстань від берегу, та незаконно встановив у воді ставку дві жилкові рибальські сітки. Того ж дня, близько о 20 год. 50 хв. гр. С. повертаючись на вказаній гумовій надувній камері зняв у вищезазначеному місці дві жилкові рибальські сітки, в яких вже знаходилися водні живі біоресурси, а саме: риба Карась сріблястий у кількості 20 штук [144].

4. Підбір учасників групи, розподіл ролей між ними.

Для вилову великої кількості риби необхідна фізична допомога, з цією метою організатор долучає до незаконного вилову риби сторонніх осіб, які мають також навички користування забороненими знаряддями лову, а також для спостереження за оточуючою обстановкою. За результати проведення нашого дослідження 19 % кримінальних правопорушень даної категорії вчиняються у складі злочинних груп, з яких 25 % вчиняються способом масового знищення риби. Так наприклад, 10.05.2015 близько о 16 год. 00 хв. гр. Б., за попередньою змовою в групі осіб з гр. Н., гр. Т. і гр. Д., під час весняно-літньої заборони, в період нересту, з метою незаконного зайняття добувним рибним промислом, на автомобілі, приїхали до озера Ужик, поблизу с. Новосілки Ріпкинського району Чернігівської області, де в подальшому гр. Н. і гр. Б. залишились на березі озера з метою спостереження за оточуючою обстановкою та надання фізичної допомоги у разі необхідності, а гр. Д. і гр. Т., використовуючи гумовий човен «Adventure» та заборонене знаряддя лову «електролов», у виді електронного пристрою з написом «Rainford», під'єданого до акумуляторної батареї «Delkor», шляхом впливу за допомогою електричного поля на поведінку риби у водному середовищі, способом

масового знищення, здійснили незаконний виловив риби, зокрема: щуки 4 шт.; окуня 4 шт.; лина 2 шт.; краснопірки 7 шт.; карася сріблястого 2 шт., чим заподіяли істотну шкоду рибному господарству України, в розмірі 2 176 грн. Після чого, гр. Н., допомагаючи співучасникам, виносив від берега озера електропристрій з написом «Rainford» та підсак з дротами до автомобіля, гр. Б. разом з гр. Д. в цей час виносили до автомобіля гумовий човен з виловленою рибою, а гр. Т. ніс до транспортного засобу акумуляторну батарею «Delkor» [164].

5. Підготовка транспортних засобів (автомобіль, мотоцикл, велосипед, мопед, гужовий транспорт тощо). Для перевезення знарядь та засобів вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та прибуття до місця безпосереднього лову риби, оскільки в більшій своїй частині таке місце розташовано поза населеними пунктами, а також після здійснення лову для транспортування та приховування виловленої риби злочинці використовують транспортні засоби.

6. Обрання способу приховування та подальшого збуту незаконної виловленої риби.

Тимчасове зберігання незаконно добутої риби може здійснюватися безпосередньо за місцем мешкання злочинця або в спеціально підготовлених приміщеннях для зберігання риби. Таким приміщеннями можуть бути ангари, гаражі, нежитлові будівлі тощо. Перш за все, незаконне зайняття рибним добувним промислом є корисливим кримінальним правопорушенням і мета злочинця є отримання прибутку від виловленої риби, шляхом її реалізації. Така реалізація може здійснюватися самостійно злочинцем на місцевих ринках або передача виловленої риби особам, які скуповують її та в подальшому збувають без встановлених законодавством дозвільних документів (ветеринарна довідка, висновок ветеринарно-санітарної експертизи тощо).

7. Дії злочинця направлені на пошук, придбання пакувальних матеріалів.

В обов'язковому порядку у залежності від очікуваної кількості виловленої риби злочинці підготовлюють пакувальні матеріали (відра, ящики,

мішки, пластикові ємкості тощо) для її перенесення від місця вилову до місця переховування, для подальшої її реалізації або для особистого вживання.

Основним структурним елементом способу незаконного зайняття рибним добувним промислом є безпосереднє його вчинення, яке полягає в активних діях, спрямованих на лов водних ресурсів із природного середовища, за допомогою знарядь та засобів.

Під незаконним заняттям рибним добувним промислом треба розуміти таке вилучення водних живих ресурсів із природного середовища, яке здійснюється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового, любительського, спортивного рибальства, іншого використання водних живих ресурсів. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволених місцях, із застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову. Під промислом розуміються як один акт добування риби, так і неодноразове вчинення таких дій [120]. Також, якщо таке добування вчинено способом масового знищення риби.

Слід зауважити, що оскільки диспозиція статті 249 КК України має бланкетний характер, то основним нормативним документом, який визначає умови вчинення досліджуваного протиправного діяння є Правила любительського рибальства, які затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 700 від 19.09.2022.

Як наголошує С. Б. Гавриш, поняття промислу слід розуміти випадки вилову риби з використанням промислових засобів (сіток, неводів тощо). Промислом охоплюється як одиничний акт добування, так і дії, що складаються з ряду вольових актів [64, с. 713].

Таким чином способами вчинення незаконного заняття рибним добувним промислом, якщо злочинець своїми протиправними діями заподіяв істотну шкоду, слід вважати:

1. Зайняття таким промислом без належного на те дозволу.

О. О. Дудоров та Є. О. Письменський зазначають, що зайняття водним добувним промислом без належного дозволу має місце тоді, коли промисел здійснюється самовільно, без одержання дозволу компетентного органу, який у вимагається у конкретному випадку. Любительське і спортивне рибальство на водоймах загального користування здійснюється безоплатно і без надання спеціальних дозволів [60, с. 769]. Такі дозволи видаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства. Таким чином, незаконне зайняттям рибним добувним промислом без належного дозволу в обов'язковому порядку є способом вчинення даного протиправного діяння, який присутній у всіх проаналізованих нами кримінальних провадженнях.

2. Здійснення рибного промислу в заборонений час (36 %).

Така заборона може встановлюватися як взагалі так і на певний період. Перелік водних об'єктів та період заборони вилову на них визначений у Правилах любительського рибальства. Крім того, взагалі заборонений вилов риби, що занесена до Червоної книги України.

Також у додатку до Правил любительського рибальства міститься перелік водних об'єктів, де заборонений вилов риби протягом усього року. Так, громадянин С. 23.07.2016 у період часу з 2 год. 10 хв. до 3 год. 10 хв., перебуваючи у руслі річки Чечва в урочищі Мечищів поблизу с. Липовиці Рожнятівського району, де вилов риби відповідно до Правил любительського рибальства заборонено протягом усього року, застосовуючи заборонене знаряддя лову, а саме саморобний електроловильний пристрій, займався незаконним рибним добувним промислом, за наслідками якого способом масового знищення риби шляхом використання електроструму виловив 149 рибин виду форель, чим заподіяв навколишньому природному середовищу істотну шкоду на суму 50 660 гривень [147].

На певний період заборона вилову риби встановлюється на визначений у Правилах любительського рибальства та додатку до нього щорічний строк. Наприклад, у період нересту (за виключенням здійснення добування за

допомогою знаряддя лову, яке має не більше двох гачків на одного рибалку або спінінгом з однією штучною приманкою з берега), на зимувальних ямах з 1 листопада до початку нерестового періоду, вилов щуки звичайної з 15 лютого до 31 березня тощо. Проведеним нами дослідженням встановлено, що 36 % кримінальних правопорушень вчиняються в період нересту.

Крім того, на період воєнного стану обласними військовими адміністраціями України встановлена заборона вилову водних біоресурсів шляхом промислового, любительського та спортивного рибальства на водоймищах належної їм області.

3. Здійснення рибного промислу у недозволених місцях (8%).

Дана заборона може встановлюватися Правилами любительського рибальства взагалі, як наприклад у межах режимних зон мостів, які охороняються, у межах охоронних зон електричних мереж тощо. Так і на певний період: у темний час доби (пізніше години від заходу сонця та раніше години до його сходу) із суден у Чорному та Азовському морях, у осінньо-зимовий період (від льодоставу до скресання криги) знаряддями лову, оснащеними гачками, відстань у яких від цівки до кінчика жала перевищує 10 мм. тощо.

4. Здійснення рибного промислу із застосуванням заборонених знарядь лову (99 %).

Забороненими, на думку К. О. Черевко, слід визнавати ті знаряддя лову, якими взагалі не дозволяється користуватися або які не дозволяється використовувати для промислу певних видів водних живих ресурсів. Наприклад, для запобігання загибелі молоді осетрових риб і збереження їх запасів у 2006 р. заборонявся промисловий лов: 1) пелінгаса зябровими сітками у 12-мильній прибережній зоні від паралелі 46°00' півн. широти до кінцевої частини коси Обіточної; 2) судака зябровими сітками в Азовському морі та Таганрозькій затоці (п. 5 Режиму промислового рибальства в басейні Азовського моря у 2006 році, затвердженого наказом Міністерства аграрної політики України від 27.02.2006 № 81) [188, с. 66].

Правилами любительського рибальства встановлений наступний перелік таких знарядь:

- 1) сітками та пастками усіх типів та конструкцій, а також іншими сітковими знаряддями лову;
- 2) вогнепальною зброєю;
- 3) пневматичною зброєю, за виключенням підводної рушниці;
- 4) гарпунами, острогами, луками, арбалетами та іншими колючими знаряддями лову за виключенням не заборонених цими Правилами гачкових знарядь лову та елементів підводних рушниць;
- 5) давлячими, капканоподібними знаряддями лову;
- 6) електроловильними системами (електровудки, електрогони, електрошокери, ультразвукові прилади тощо);
- 7) гачковими, у тому числі нахлистовими, донними, поплавковими, зимовими вудками, жерлицями (кружками) та спінінгами всіх видів з використанням штучної або природної принади у разі, якщо загальна кількість гачків перевищує сім одиниць на одного рибалку;
- 8) одинарними з'єднаними між собою, подвійними і потрійними гачками без блешні, природної або штучної принади;
- 9) підсакою діаметром більше 100 см або «хваткою» («павуком») розмір яких перевищує 1×1 м із кроком вічка сіткового полотна більше 10 мм;
- 10) механічними пристроями (засобами) для протягування сіток та інших сіткових знарядь добування (вилову) під кригою;
- 11) механічними, напівмеханічними засобами та знаряддями лову, у тому числі всіма видами драг та неводів;
- 12) іншими забороненими законодавством знаряддями лову [114].

За результатами проведення аналізу кримінальних проваджень за 2013 - 2023 роки нами були встановлені типові знаряддя лову риби:

а) рибальська сітка (78 %) – найпоширеніше знаряддя для лову риби різних порід у великій кількості за достатньо невеликий проміжок часу. Незаконний лов таким знаряддям може здійснюватися в морях, ріках, озерах,

ставках та лиманах, протягом всього року. Таку сітку злочинці виготовляють самостійно або купують, навіть в мережі інтернет існують повідомлення про їх продаж. Різновидами рибальських сіток є: жилкова 69 %, ліскова 16 %, месинова 10 %, зяберна (сіткове полотно з вічками однакового розміру) 2 %, ставна сітка з волосіні 1 %, капронова 0,5 %, «поріжна» або «порожева» (сітка, яка крім основного полотна, має полотно з більшим розміром вічка) 0,5 %, з полімерного матеріалу 0,5 %, синтетична сітка 0,5 %. За допомогою рибальських сіток здійснюється вилов риби, як малих, середніх, так і крупних порід.

б) саморобна електровудка (13 %) – знаряддя для масового знищення риби, яке складається з акумулятора, перетворювача струму, підсаки тощо. Принцип дії такого знаряддя – це застосування електромагнітного поля безпосередньо у водному об'єкті для спричинення гибелі риби та збирання її потім підсакою. У результаті її застосування гине не тільки риба та її ікра, а і мікроорганізми, якими дана риба харчується. Радіус дії саморобної електровудки може бути до 15 м. За допомогою такого незаконного знаряддя здійснюється вилов щуки, окуня, лина, краснопірки, карася сріблястого тощо.

в) «павук» 5 % - конструкція, яка складається з невеликої сітки, що натягнута на дуги, здебільшого лов таким знаряддям здійснюється з берегу водного об'єкту. Незаконний вилов за допомогою «павука» здійснюється риби малих порід: плитка, синець, плоскирка тощо.

г) спінінг 1 % - вудлище, яке оснащено катушкою та призначено для лову хижих порід риб (щука, судак, форель тощо) на приманку.

д) вудка для зимової риболовлі 0,5 % - має меншу довжину та вагу, на відміну від літньої та призначена здебільшого для лову риби з самостійно виготовленої ополонки на льодовому покритті водного об'єкту.

е) екран рибальський «телевізор» 0,5 % - конструкція сітки прямокутної форми, для вилову риби малих та середніх порід (карась, лин, плоскирка тощо) у водних об'єктах зі стоячою водою.

є) ятір 0,5 % – знаряддя, яке складається з обручів на яких натягнуто полотно з сітки та з двох боків маються вхідні отвори, призначений для лову риби малих та середніх порід (бичок, синець, плитка тощо) на дні водоймища.

ж) кастингова сітка «парашут» 0,5 % - конструкція сітки, яка має форму купола та в нижній частині, якого знаходяться грузи зі свинцю. За допомогою такого знаряддя здійснюється лов риби (окунь, карась, щука тощо) на дні водоймища.

з) саморобний підхват виготовлений з сітки з однаковим розміром вічка 0,5 %. Здійснюється незаконний вилов карась сріблястий, краснопірка тощо.

5. Здійснення рибного промислу з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову (81 %).

У Правилах любительського рибальства визначений ліміт вилову риби, із зазначенням дозволеної загальної маси виловленої риби та її розміру, на одного рибалку за добу. Так наприклад, дозволено вилов риби на загальну масу 3 кг. при умові, що розмір кожної риби буде більше мінімально зазначеного для вилову.

Такий спосіб вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом зустрічається найчастіше, оскільки мета злочинця полягає у добуванні як найбільше риби для власного споживання або з подальшою метою збуту для отримання матеріальної вигоди.

6. Здійснення рибного промислу способом масового знищення риби (12 %).

Під способом масового знищення риби, треба розуміти такі дії, які здатні спричинити чи спричинили загибель великої кількості представників дикої фауни, знищення популяції або певного виду тваринного світу в тій чи іншій місцевості чи водоймі (застосування отруйних або вибухових речовин, газу, диму, електроструму, автоматичної зброї, тралення риби за допомогою заборонених прийомів тощо). При вирішенні питання про те, чи здійснювалося незаконне рибальство способом масового знищення, слід ретельно досліджувати характерні властивості застосованих знарядь, зокрема їхню

руйнівну силу, характер взаємодії з оточуючим середовищем, обсяги шкідливого впливу на довкілля тощо [120].

Ми цілком погоджуємося з думкою О. В. Захаровою, яка визнає спосіб масового знищення риби, як застосування вибухових і отруйних речовин, електроструму, спорудження гаток, запруд, спускання води з рибогосподарських водойм, спосіб тралення при лові закидними неводами і волокушами зі суден, одночасне або чергове закидання неводів з протилежних берегів «в замок», перекриття будь-якими засобами чи знаряддями лову більше 2/3 ширини русла річки або протоки тощо [82, с. 117-118].

Є. М. Борисов зазначає, що взаємопов'язаними особливостями застосування способів масового знищення риби є:

1) відносно низьким рівень контролю над ними (злочинець не завжди усвідомлює на якій відстані від знарядь лову перебуває риба та які саме види з'являться у місці такого лову тощо);

2) високою інтенсивністю використання (низький рівень контролю застосування способів масового знищення риби, компенсується кількістю (обсягом) виловлених видів) [6, с. 96].

За результатами проведеного аналізу кримінальних проваджень встановлено, що здебільшого незаконний лов риби способом масового знищення здійснюється за допомогою електроструму 12 %. Дане незаконне знаряддя лову може бути, як саморобною електровудкою (складається з підсаки, акумулятора та перетворювача струму) – 76 %, так і придбаною «з рук» у других осіб або через мережу інтернет («STC profi 1200», «Samus - 725 MS» тощо) - 24 %. Використовуючи електровудку злочинець виходить на водний об'єкт на човні, обирає місце безпосереднього вилову риби, після чого опускає підсаку у воду, вмикає електролов, який за допомогою електричного поля вбиває рибу, а потім коли загинув риба знаходиться на поверхні водоймища збирає її. Таким чином, за допомогою даного незаконного способу своїми діями злочинець здійснює вилов великої кількості риби та спричиняє значний розмір шкоди природному середовищу України. Так наприклад,

31.08.2015 близько о 17 год. 30 хв. гр. П., перебуваючи на річці Дністер між с. Довге Тисменицького району та с. Нижнів Тлумацького району Івано-Франківської області, використовуючи надувний гумовий човен на весловому ході, застосовуючи заборонене знаряддя лову, а саме саморобний електроловильний пристрій, який складається із акумуляторної батареї, металевого підсака з дерев'яною ручкою із приєднаними електричними дротами (електровудка), займався незаконним рибним добувним промислом, за наслідками якого способом загального знищення риби (електрострумом) виловив: рибу виду сом 16 шт., ялець 3 шт., пічкур 1 шт., рибець 3 шт., головень 11 шт., верховодка 3 шт., плітка 1 шт., окунь 10 шт., марена 84 шт., веризуб 5 шт., підуста 161 шт., чим заподіяв державі істотну шкоду, яка становить 92 259 грн. [148].

Заключним етапом вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є дії пов'язанні з приховуванням наслідків його вчинення.

О. В. Лускатов розглядає приховування злочину, як цілеспрямовану поведінку людини, яка усвідомлює, що її дії дезорієнтують правоохоронні органи в пошуках інформації про обставини події, утруднюють розслідування та встановлення істини. Вчений виділяє наступні прийоми приховування: 1) утаювання (активне чи пасивне залишення в неведенні правоохоронних органів щодо обставин злочину або джерел інформації про нього); 2) знищення слідів злочину або слідів злочинця (може бути повним або частковим); 3) маскуванню (зміна уявлення про спосіб вчинення злочину, особистість винного, джерела інформації; 4) фальсифікація (підробка, створення помилкової інформації); 5) інсценування - створення штучної картини події (інсценування події в цілому; її наслідків; часу протікання; місця; об'єкта посягання тощо) [53, с. 410-411].

На думку В. Ю. Шепітько приховування злочинів є однією з форм протидії розслідування та за змістовною стороною поділяється на групи: приховування злочинів шляхом утаювання інформації, шляхом знищення інформації (у тому числі слідів злочину); шляхом маскуванню інформації з

метою змінення уявлення про спосіб учинення злочину, особу злочинця; шляхом фальсифікації інформації (створення неправдивих слідів та інших речових доказів, підробка документів тощо) [59, с. 425].

М. В. Даньшин зазначає, що дана діяльність обумовлена факторами зовнішньої і внутрішньої детермінації, об'єктивними умовами середовища і особливостями особи людини, характером об'єкта і предмета злочинного посягання, технічною оснащеністю, наявністю спільників і співучасників, попередніми стосунками між злочинцем і жертвою, особливостями місця, часу і обстановки приховування злочину [15, с. 5].

Ми цілком погоджуємося з думкою О. В. Одерія, який зазначає, що для кримінальних правопорушень вчиненнях проти довкілля специфічним є те, що дії із приховування злочинці вчиняють ще на підготовчій стадії, зокрема це: а) заздалегідь підготовлене місце для зберігання предмету кримінального правопорушення; б) сховані поблизу передбачуваного місця кримінального правопорушення знаряддя та засоби як для вчинення, так і приховування; в) підготований транспортний засіб і відпрацьований (організований) «безпечний шлях» проїзду до кінцевого пункту та ін. Крім того, вчений виділяє наступні способи приховування, які притаманні вчиненню незаконного зайняття рибним добувним промислом:

1. Приховування предмету злочину, речових доказів.

2. Знищення слідів злочину, яке може здійснювати як сам злочинець, так і особи, зацікавлені в уникненні ним покарання. Звичайно, знищення слідів може бути і наслідком дій природних факторів або сторонніх, незацікавлених у результатах розслідування, осіб.

3. Надання завідомо неправдивих показань або підкуп свідків.

4. Створення неправдивого алібі, використовується у тих випадках, коли злочинець не був застигнутий на місці [90, с. 154-155].

О. В. Захарова, крім вищевказаних типових способів приховування незаконного зайняття рибним добувним промислом, виділяє також:

1. Закопування в землю, сніг, маскування гілками чи викидання у водоймища нутрощів, туш та інших залишків, а також сіток, неводів, залишків вибухових пристроїв.

2. Пред'явлення при перевірці підроблених документів (ліцензій, путівок, квитків).

3. Зберігання здобичі в інших осіб, котрі не брали участі у незаконному зайнятті рибним добувним промислом.

4. Продаж, дарування продуктів незаконного зайняття рибним добувним промислом.

5. Відмова давати покази, стосовно події кримінального правопорушення [82, с. 118].

За результатами вивчення кримінальних проваджень за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом ми можемо виділити наступні типові способи приховування наслідків його вчинення:

1. Надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неправдивих показів та повне невизнання здійснення незаконного вилову риби (67 %). Як свідчить слідча практика, даний спосіб приховування є найбільш поширеним, з метою уникнути кримінальної відповідальності, злочинець повністю заперечує свою причетність до вчинення протиправного діяння та надає під час допиту інформацію, яка не відповідає об'єктивній дійсності

Наприклад, в ході проведення допиту Д. повідомив, що у травні 2021 року близько о 07 год. 00 хв. він разом із сином поїхали на автомобілі «Нива» до річки Данилівка щоб передати продукти тещі, яка живе на другій стороні річки у с. Хребтіїв. Син за допомогою гумового човна переплив річку, віддав речі та повернувся назад через 20 хвилин. Він в цей час перебував на березі біля автомобіля, оскільки мав намір його помити. Коли син повернувся та перебував біля човна на березі, а він на відстані 3-4 м від автомобіля почув постріл та побачив, що з кущів біжать троє чоловіків, які наказали лягти, що вони й зробили. В такому положенні перебували близько 7-10 хв. Коли він піднявся то побачив, що в багажнику автомобіля були дві сітки та у човні дві сітки з рибою,

які вважає, що підкинули вказані особи. Сітки були зв'язані шматками тканини. Далі на місце прибули дізнавач та два працівники екологічної інспекції. Після чого із автомобіля витягли сітки, а коли їх розв'язали, то побачив в них рибу: уклію, плотву, виросуба, ляща, коропа. Зазначив, що в цей час на річці, ближче до середини, перебувала особа у човні, яка, як він вважає, могла скинути сітки з рибою на берег, а працівники водної поліції підкинути їх [156].

2. Надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неповної інформації та часткове невизнання здійснення незаконного вилову риби (22 %). При даному способі злочинець, з метою зменшення наслідків своєї протиправної діяльності та не притягнення його до кримінальної відповідальності (оскільки якщо відсутні ознаки істотної шкоди, за порушення Правил любительського рибальства, особа притягується до адміністративної відповідальності в порядку ст. 85 КУпАП), не повному обсязі визнає кількість незаконно виловленої риби та застосування заборонених знарядь вилову.

Так, 21.05.2021 у вечірній час гр. Д. прибув до нижнього б'єфу греблі Кременчуцької ГЕС Кам'янського водосховища річки Дніпро, розташованої на території Світловодської об'єднаної територіальної громади Олександрійського району Кіровоградської області. У подальшому, гр. Д. за допомогою гумового, надувного човна «BARK» вийшов на воду та виставив привезені ним незаконні знаряддя лову: одну ставну сітку з волосіння зеленого кольору, довжиною 100 метрів, з вічком 70 міліметрів, висотою 4 метра та одну ставну сітку з волосіння білого кольору, довжиною 90 метрів, висотою 1,8 метри, з вічком 36 міліметрів, за допомогою, яких виловив рибу: карась 250 шт., судак 71 шт., синець 41 шт., плітка 23 шт., красноперка 4 шт., лящ 11 шт., плоскирка 22 шт., чехоня 4 шт. Однак в ході проведення допиту підозрюваного гр. Д. повідомив, що свою провину він визнає частково, оскільки дійсно виловлював рибу за допомогою сітки, після чого був виявлений на місці працівниками поліції. Проте зазначає, що йому належала лише одна з сіток, які виявили працівники поліції, у якій було 17 судаків, 2 карасі та 2 ляща. Інша сітка не його [150].

3. Приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову в транспортному засобі, наприклад в багажнику або в капоті автомобіля (44 %). З метою полегшення приховування наслідків незаконного вилову риби від правоохоронних органів злочинець використовує транспортний засіб, в якому легко сховати виловлену рибу, знаряддя та засоби незаконного вилову одразу після отримання очікуваного результату своєї протиправної діяльності.

Так, 05 березня 2020 року гр. І. за попередньою змовою з гр. К., діючи з метою зайняття незаконним рибним добувним промислом, не маючи належних дозвільних документів та дозволу на вилов риби, прибули до озера Жадове, що розташоване в урочищі Зоряне між с. Автуничі та с. Лемешівка Городнянського району Чернігівської області, де з гумового човна, із застосуванням чотирнадцяти сіток, виготовлених із сіткоснастєвих матеріалів, та саморобного пристрою «електролову», що складається з перетворювача струму, підсаки на держаку з дротами та акумуляторної батареї, здійснили незаконний лов риби для особистих потреб і виловили 170 одиниць риби, а саме: щука - 42 шт., карась сріблястий - 119 шт., лин - 3 шт., сом - 1 шт., плітка - 4 шт., окунь - 1 шт. Під час огляду місця події були виявлені частини агрегату, який використовується для електролову. Після зауваження працівника рибоохоронного патруля про те, що не вистачає необхідного для здійснення електролову елемента - держака – гр. І. витягнув з-під капота автомобіля мокрий сачок, ручка якого була обладнана кнопкою. У їх присутності уся риба, яка знаходилась у мішках у автомобілях та на березі, була порахована на місці [162].

4. Приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову за місцем свого мешкання або в спеціально підготовлених схованках (11 %). В більшій своїй частині злочинці відразу після здійснення незаконного вилову транспортують рибу до місця свого мешкання, де її зручніше зберігати до моменту власного споживання, або збуту іншим особам. Також і знаряддя та засоби незаконного вилову, після його здійснення

зручніше зберігати за місцем свого мешкання до моменту вчинення наступного вилову.

Так, 21.12.2018 зі служби «102» до Золотоніського ВП надійшло повідомлення від працівників управління Державного агентства рибного господарства у Черкаській області про те, що ними в адміністративних межах с. Благодатне, станція Панське Золотоніського району Черкаської області, виявлено невідомих осіб, які незаконно здійснюють вилов риби. У ході виїзду на місце події в складі СОГ Золотоніського ВП було встановлено, що 21.12.2018 близько о 20 год. 00 хв. невстановлені на той час особи, перебуваючи в адміністративних межах с. Благодатне, станція Панське Золотоніського району Черкаської області, незаконно здійснювали вилов риби. Відповідно до оперативної інформації встановлено, що до даного злочину можуть бути причетні гр. К. та гр. Б., які за місцем свого перебування на момент приїзду працівників поліції зберігають знаряддя та предмет злочину, які можуть бути використані як докази вини останніх. Так, у подальшому на підставі вказаного, а також в ході безперервного переслідування особи на підставі ч. 3 ст. 233 КПК України, 21.12.2018 року в період часу з 21 год. 38 хв. по 22 год. 14 хв. працівниками поліції було проведено огляд домоволодіння, де було виявлено та вилучено рибу судак в кількості 79 голів, дві рибацькі сітки [157].

5. Здійснення злочинцем заходів, щодо збуту незаконно виловленої риби (11 %). Дані заходи направлені на пошук осіб, які здійснюють купівлю та подальший продаж такої риби без відповідних дозвільних документів та здійснюються на етапі підготовчі дій до вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом. З такими особами здійснюється попередня домовленість про обсяги та види виловленої риби з метою отримання прибутку.

Результатом відображення досліджуваного протиправного діяння є утворення «слідової картини». Ми цілком погоджуємося з думкою М. В. Салтевського, який зазначає, що типова слідова картина вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики - поняття збірне, що

включає опис матеріальних та ідеальних відображень ознак злочину на момент його виявлення. Тому, поняття «слідова картина» містить матеріальні сліди, як наявні, так і ймовірні, їх розташування і види, особливості місця, часу вчинення злочину, розташування і видів схованок та деякі інші ознаки, що іноді називаються самостійними елементами криміналістичної характеристики. Слідова картина включає також джерело ідеальних відображень, тобто людини, яка може бути потерпілим, свідком, очевидцем або підозрюваним [132, с. 269].

На думку О. О. Алексєєва типова «слідова картина» є комплексом матеріальних та психофізіологічних слідів, що притаманні певному виду (групі) злочинів та певним способам та етапам його вчинення [52, с. 431].

Є. В. Пряхін зауважує, що результатом взаємодії суб'єктів злочину між собою і об'єктами матеріального середовища є типові сліди злочину та визначає їх, як будь-які зміни матеріального середовища, що виникли в результаті вчинення у ньому злочину, і є його наслідком. Сліди злочину відображають механізм учинення злочину та її учасників. Вчений стверджує, що найбільше їх зосереджено та вони охоплюють: зміни в речовій обстановці; сліди-відображення; предмети - речові докази; документи - письмові докази; ідеальні сліди; запахові сліди, біологічні сліди і сліди мікрочастин [81, с. 11-12].

На думку О. М. Дуфенюк, типова слідова картина формує в подальшому доказову базу. Вчений поділяє сліди на матеріальні (можуть бути виявлені на місці готування до злочину, місці вчинення злочину, на особі злочинця) та ідеальні (зберігаються в пам'яті людини, а тому потребують фіксації та аналізу в найкоротші терміни) [51, с. 238-239].

А. П. Шеремет включає в слідову картину: зміни в речовій обстановці місця події злочину; сліди-відображення (сліди рук, ніг, інструментів тощо); предмети - речові докази, в тому числі документи, речі і мікрочастинки; документи - письмові докази різного виду і призначення; особи, що можуть бути допитані в якості свідків [194, с. 344]. О. В. Лускатов крім слідів-відображень, включає в слідову картину: окремі елементи обстановки на

місці події; знаряддя вчинення злочину або інших предметів, навмисно чи ненавмисно залишених злочинцем; запахи; звуки [53, с. 411].

Розглядаючи сліди злочину М. М. Єфімов та І. В. Пиріг зазначають, що вони є джерелом інформації про подію злочину та, відповідно, особу злочинця. Більшість слідів залишаються на місці їх учинення, тому зрозумілим є їх взаємозв'язок з обстановкою вчинення. Відомості про сліди злочину можуть ставати після відповідного закріплення джерелами доказів та й взагалі надають можливість встановити інформацію про способи вчинення злочину, обстановку, особу злочинця тощо [27, с. 19].

В. О. Коновалова та Г. А. Матусовський зауважують, що вивчення процесу слідоутворення кримінальних правопорушень проти довкілля має значення не тільки для встановлення самого факту негативних наслідків, а й причинних зв'язків їх із фактами порушень правил екологічної безпеки, допущених певними особами [22, с. 81].

Заслуговує на увагу думка О. В. Одерія, який зазначає, що до слідів екологічних злочинів у широкому розумінні відносять як матеріально-фіксовані сліди-предмети, так і ідеальні сліди (тобто сліди пам'яті). Проте сліди як елемент криміналістичної характеристики саме злочинів проти довкілля доцільно розглядати як складне утворення, що включає в себе сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини. Так, матеріальні сліди дають можливість у межах криміналістичної характеристики встановлювати кореляційні зв'язки із способом (механізмом). Тоді як сліди пам'яті є надто різноманітними, суттєво залежать від ситуацій і суб'єктивних даних особи і практично не піддаються встановленню кореляційних зв'язків. Тому говорити про них в аспекті криміналістичної характеристики недоречно [90, с. 180].

Зазначимо, що С. О. Книженко, досліджуючи криміналістичну характеристику екологічних злочинів визначає наступні групи слідів:

- сліди людини: сліди рук, ніг, зубів та особистих речей, сліди паління (недопалки, сірники) тощо;

- сліди транспортних засобів: коліс, опуклих частин, паливно-мастильних матеріалів тощо;

- сліди на виловлених водних ресурсах тощо;

- сліди знарядь учинення злочину: сліди застосування вибухових механізмів тощо [55, с. 184].

Більш детальному дослідженню типової «слідової картини» незаконного зайняття рибним добувним промислом приділила увагу О. В. Захарова, яка поділила сліди на такі групи:

- сліди на особі злочинця (сліди вибухових приладів та отруйних речовин, сліди крові (на одязі, транспортних засобах та інших предметах));

- сліди на місці вчинення злочину: сліди людини (рук, ніг), одягу, взуття, предметів особистого вжитку; сліди знарядь: знаряддя вчинення незаконного рибальства (снасті, капкани, електровудки), отруйні речовини, вибухові предмети, човни тощо; звукові сліди: мовні (голос і мова людини) й немовні (різні звуки, що їх видають люди) [82, с. 123-124].

Враховуючи думки вчених зазначимо, що типова «слідова картина» незаконного зайняття рибним добувним промислом складається з матеріальних та ідеальних слідів, утворених внаслідок протиправних дій злочинця за допомогою знарядь та засобів незаконного лову риби. В першу чергу сліди є доказовою базою самої події досліджуваного протиправного діяння і здебільшого матеріальні сліди вилучаються та фіксуються слідчим або дізнавачем в ході проведення огляду місця події.

Таким чином, матеріальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є:

1. Сліди, утворені внаслідок діяльності людини.

- 1.1. Папілярні візерунки пальців рук, утворені при взаємодії з знаряддями (вудках, електроловах, спінінгах, підсаках тощо), засобами (човен, плішня тощо) вчинення незаконного вилову риби та транспортними засобами (автомобілях, мотоциклах, мопедах тощо).

1.2. Сліди підошви взуття злочинця, залишеної на ґрунті безпосередньо на місці виявлення події незаконного вилову риби, або поряд з ним.

1.3. Недопалки, пляшки тощо залишені злочинцем під час здійснення ним вилову.

1.4. Сліди плям крові, слини на одязі, транспортному засобі, знаряддях та засобах незаконного вилову риби.

1.5. Фіксування роботи радіотехнічного засобу (мобільного телефону, планшету тощо), який належить злочинцю, в зоні дії базової станції мобільного оператора.

2. Знаряддя (месинова сітка, жилкова сітка, «павук», електролов тощо) та засоби (човен, гумовий забродний костюм, плішня тощо) вчинення незаконного вилову риби.

3. Незаконно виловлені водні живі ресурси з природного середовища - риби різних видів та порід.

4. Загибла риба в водному об'єкті, внаслідок дії електричного пристрою, або іншим способом масового знищення, яку злочинець не забрав.

5. Сліди утворені внаслідок використання транспортного засобу (автомобіля, мотоцикла, мопеда тощо) - протектори шин, залишки палива, оливи та інших розхідних матеріалів.

В свою чергу, ідеальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є:

1. Відображення в пам'яті свідків (співробітників правоохоронних органів або громадян) самої події незаконного вилову риби, або факту виявлення таких осіб на березі водоймища з виловленою рибою. Здебільшого такими свідками є посадові особи органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, які в ході проведення рибоохоронних рейдів на водних об'єктах, здійснюють заходи направлені на виявлення осіб, які здійснюють незаконний вилов риби.

2. Виявлення свідком розмови злочинців під час процесу незаконного вилову риби, або безпосередньо після нього.

Наприклад, 10.08.2018 близько о 23 год. 00 хв. дільничний інспектор Державної прикордонної служби України разом зі своїми колегами отримав оперативну інформацію про незаконний вилов риби за допомогою електролову на річці Сож. Прибувши на місце вони побачили, що на березі річки стояв автомобіль «ВАЗ» біля якого перебували гр. Т., гр. Л. та гр. О. Через деякий час гр. Т. та гр. Л. сіли у човен та відплили. В цей час співробітники прикордонної служби почули розмову, як гр. Т. повідомив гр. О., який знаходився на березу річки, що вони «накачали» човен та поплили по течії і починають працювати, а гр. О повинен поїхати та чекати гр. Т. та гр. Л. біля с. Клубівка [163].

3. Виявлення звуків діяльності знарядь вчинення незаконного вилову риби.

Так наприклад, 05.03.2020 гр. П. перебував на службі, виконував патрулювання місцевості у складі прикордонного наряду разом з іншими прикордонниками. Проходячи біля озера, розташованого поряд з с. Автуничі, вони побачили на воді човен з людьми, які, як він зрозумів, ловили рибу за допомогою електролову. До такого висновку він дійшов, оскільки почув тріск електричних розрядів та побачив ліхтар на вудці. Вони обійшли берегову лінію озера та виявили місце дислокації рибалок і коли вони підходили до нього, то вказані особи вже підплили до берега та вийшли з човна [162].

Вказані ідеальні сліди незаконного зайняття рибним добувним промислом в подальшому повідомляються слідчому або дізнавачу та фіксуються під час проведення допиту свідка.

1.3. Характеристика особи злочинця

Вивчення особи злочинця, як одного з ключових елементів криміналістичної характеристики, незаконного зайняття рибним добувним промислом є важливим для дослідження причин та умов, вчиненого протиправного діяння та в подальшому ефективного досудового розслідування

спрямованого на притягнення особи до кримінальної відповідальності в установленому законом порядку.

Перш за все слід зазначити, що дане кримінальне правопорушення має корисливий мотив, тобто злочинець має на меті отримати матеріальну вигоду для себе, внаслідок незаконного видобування водних ресурсів з природного середовища. Варто зауважити, що своїми незаконними діями злочинець спричиняє матеріальні збитки державі. Так, проаналізувавши статистичні дані надані Державною судовою адміністрацією України ми маємо можливість побачити, що в 2023 році внаслідок вчинення досліджуваного протиправного діяння винними особами нашої державі були спричинені збитки в сумі 37 352 535 грн., в 2022 році - 12 715 039 грн., в 2021 році – 3 153 457 грн., в 2020 році – 1 969 611 грн., в 2019 році – 4 313 759 грн., в 2018 році – 2 834 077 грн. [35]. Такий різкий зріст спричинених збитків в 2022 році в порівнянні з 2021 роком, на нашу думку викликаний зростом безробіття внаслідок військової агресії на всій території України з боку російської федерації.

Також завдяки вивченню особи злочинця, ми матимемо можливість сформулювати ймовірний портрет особи, яка вчиняє незаконне зайняття рибним добувним промислом, для застосування відповідних тактичних прийомів при проведенні слідчих (розшукових) дій на початковому та подальшому етапах досудового розслідування, крім того, у випадку розшуку злочинця, для побудови версій, які будуть сприяти встановленню його місцезнаходження.

Дослідження характеристики особи злочинця приділена увага у наукових працях таких вітчизняних вчених, як О. О. Алексєєв, А. Ф. Волобуєв, С. Б. Гавриш, І. М. Даньшин, О. М. Дуфенюк, М. М. Єфімов, В. В. Копча, А. В. Кофанов, О. С. Кофанова, О. В. Лускатов, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, Є. В. Пряхін, М. В. Салтевський, О. В. Сіренко, О. О. Хань, К. О. Чаплинський, Ю. А. Чаплинська, В. Ю. Шепітько, А. П. Шеремет та інші. Більш детальним дослідженням злочинців, які вчинили кримінальне правопорушення проти довкілля, займалися такі науковці, як О. В. Захарова, С. О. Книженко,

В. О. Коновалова, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, К. М. Оробець, Г. С. Поліщук, Ю. А. Турлова та інші.

М. В. Салтевський стверджує, що криміналістична характеристика особи злочинця повинна представляти людину як соціально-біологічну систему, властивості і ознаки якої відображуються в матеріальному середовищі і використовуються для розслідування злочинів. До таких властивостей людини належать: фізичні, біологічні і соціальні [132, с. 271].

За визначенням А. Ф. Волобуєва, особа злочинця - це комплекс властивостей злочинця, його зв'язків і відносин, пов'язаних з учиненням злочинів, що можуть бути використані для їх розслідування. Вчений стверджує, що дії злочинця (спосіб злочину) детермінуються суб'єктивними факторами, що впливають на вибір способу злочину, є такі: мета злочину, наявність у злочинця певних знань, досвіду, навичок (зокрема злочинних), соціальні, психологічні та фізичні дані особи злочинця [55, с. 9-10].

О. О. Хань зазначає, що поведінка особи завжди передбачає її взаємодію з навколишнім середовищем, що призводить до появи матеріальних та ідеальних слідів, характер яких, у свою чергу, може вказати на індивідуальні особливості злочинця [182, с. 45].

О. В. Лускатов вважає, що інформація про особу злочинця, виявлена при розслідуванні та зіставлена з даними про спосіб, механізм і обстановку вчинення злочину, створює нову самостійну інформацію, яка дозволяє правильно визначити напрямки і способи розшуку, затримання та подальшого викриття злочинця [53, с. 412].

На думку А. В. Кофанова та О. С. Кофанової особа злочинця містить в собі характеристики фізичних, соціально-демографічних даних; категорії посадових матеріально відповідальних та інших осіб, які можуть бути причетними до злочину; чинники, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподіл ролей між співучасниками тощо [50, с. 187-188].

Як стверджує О. М. Дуфенюк, типова особа злочинця є системою соціально-демографічних показників (стать, вік, освіта, місце праці, навчання, роботи, сімейний стан, судимість тощо), завдяки яким можливо сформувати комплексний портрет особи у суспільстві. Також вчений крім відомостей інформативного характеру, виділяє знання психоемоційного стану та поведінки особи злочинця [51, с. 237-238].

А. П. Шеремет зазначає, що особа злочинця містить в собі опис людини як соціально-біологічної системи, властивості та ознаки якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розкриття і розслідування злочину, пошуку злочинця, його ідентифікації та викриття у скоєному злочині [194, с. 345].

О. О. Алексеев в характеристику особи злочинця включає фізичні та соціально-демографічні дані, а також чинники, що мали вплив на формування і здійснення злочинної мети, створення злочинної групи, розподілу ролей між співучасниками тощо [52, с. 431].

Є. В. Пряхін виділяє такі ознаки особи злочинця: загальні демографічні дані, деякі моральні властивості та психологічні особливості [81, с. 11]. Дані ознаки цілком підтримує і В. В. Копча та зазначає, що особа правопорушника - це поняття, що виражає сутність особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. У цьому зв'язку можна говорити про типові ознаки особи, схильної до вчинення тих або інших видів кримінальних правопорушень [48, с. 232-233].

М. М. Єфімов зазначає, що зміст криміналістичної характеристики особи злочинця полягає у розгляді людини як певної системи, властивості та ознаки якої знаходять відображення в навколишньому середовищі та використовуються під час розслідування суспільно небезпечного діяння. Дані про особу злочинця складаються з таких властивостей: 1) біологічні та фізичні; 2) соціально-демографічні; 3) моральні; 4) психологічні [25, с. 21].

В. О. Коновалова та Г. А. Матусовський стверджують, що криміналістична характеристика особи злочинця кримінальних правопорушень

проти довкілля формується не тільки на основі обліку демографічних показників (стать, вік, освіта тощо), а й вимагає врахування таких специфічних ознак, як:

- «екологічність», яка пов'язана з оснащенням злочинця, застосуванням знарядь злочину, характеризуються промисловим характером, забороненими засобами; місцем та часом злочинної діяльності (сезонність тощо); негативними наслідками дії; обсягом і тривалістю злочинної поведінки; наслідками злочинної діяльності (екологічна шкода, матеріальні збитки);

- «корисливість», яка знаходить прояв також у: прибутковості злочинної діяльності; організації злочинної діяльності, зв'язки з переробниками, збувачами та іншими співучасниками; наявності інших пов'язаних із цим діянням злочинів, у т.ч. корисливих [22, с. 70]. Цілком погоджується з формуванням вказаних специфічних ознак і О. В. Одерій [90, с. 169-170].

На підставі вищевказаних думок вчених, ми вважаємо, що характеристика особи злочинця для розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом повинна мати наступні дані:

- фізичні та біологічні (стать, вік, фізичні дані тощо);

- соціально-психологічні (громадянство, національність, освіта, зайнятість, сімейний стан, наявність на утриманні неповнолітніх дітей, місце проживання тощо);

- морально-психологічні (риса характеру, антисуспільна спрямованість поведінки тощо);

- соціально-правові (мотив, мета, наявність судимості, вчинення кримінального правопорушення у групі, повторність тощо).

Фізичні та біологічні характеристики особи злочинця взаємопов'язані зі способом вчинення кримінального правопорушення та типовими слідами. В залежності від статури залежить обрання знарядь та засобів вчинення протиправного діяння. Вчинення незаконного вилову риби вимагає від злочинця здійснення активних фізичних рухів, тому злочинці повної статури використовують для вчинення човни, які облаштовані двигунами, або взагалі

здійснюють лов риби з берегу. Також такі особи здебільшого використовують в якості знарядь вчинення кримінального правопорушення: електроловильні системи (електровудка, ультразвукові прилади тощо), екран рибальський «телевізор», ятір та інші, які не вимагають застосування значної фізичної сили, або взагалі здійснюють вилов риби за допомогою вудки сидячі на березі або на мосту над водним об'єктом. Злочинці середньою статури здійснюють незаконний вилов риби застосовуючи активну фізичну силу за допомогою рибальських сіток (жилкова, ліскова, месинова, зяберна та інші), за допомогою, яких можливо добути водні біоресурси в більшій кількості. Такі особи, можуть використовувати човни рух, яких здійснюється за допомогою весел. Злочинці молодшого та середнього віку використовують для здійснення незаконного вилову риби більш сучасні знаряддя, такі як спінінг, електровудка тощо та для руху по водному об'єкту користуються човнами обладнаними двигунами. В свою чергу злочинці похилого віку використовують більш сталі знаряддя лову: вудки, «парашути», «ятера», екрани тощо. Відповідно до фізичних даних правопорушників утворюються сліди вчинення досліджуваного протиправного діяння, різних форм та розмірів.

Проведеним аналізом кримінальних проваджень встановлено, що незаконне зайняття рибним добувним промислом здебільшого вчиняється чоловіками (95 %), оскільки рибальство, як промисел, більш їм притаманно. Однак існують випадки коли і жінками (5 %) одноосібно вчиняються незаконний лов рибних ресурсів. Жінками вилов здійснюється в більшій частині в сільській місцевості, на річках за допомогою рибальських сіток (месинової, капронової, ліскової тощо) та «павука» з берегової зони водоймища, в меншій частині лов риби здійснюється з човнів. Злочинці жіночої статі можуть здійснювати вилов у групі з іншими жінками, так і з чоловіками, надаючи їм активну допомогу при вчиненні протиправних дій. Так наприклад, 07.05.2017 близько о 19 год. 00 хв. гр. С. разом зі своєю дружиною гр. М., зайшли у воду на заздалегідь підготовленому човні марки «Elling», і відійшовши від берега Карачунівського водосховища (річок Бокова і

Боковенька), яка відповідно є нерестовою ділянкою, встановили належні їм заборонені знаряддя лову, а саме: рибальські сітки виготовлені з сіткоснасих матеріалів в кількості 3 шт., при цьому гр. С. веслував, тобто керував човном, а його дружина гр. М. виставляла сіті у воду. В результаті чого, своїми діями гр. С. та гр. М. здійснили незаконний вилов риби загальною кількістю 86 одиниць наступних видів: товстолоб 1 шт., плотва (плітка) в кількості 31 шт., карась в кількості 15 шт., лящ в кількості 7 шт., судак в кількості 1 шт., густирь (плоскирка) в кількості 2 шт., окунь в кількості 29 шт., чим заподіяли майнову шкоду, яка складає 5 406 грн. [138].

В переважній більшості незаконне зайняття рибним добувним промислом вчиняється особами середнього віку від 31 до 50 років - 57 %. Даний показник обумовлений тим, що в даному віці злочинець вже обізнаний зі способами, знаряддями та засобами незаконного вилову риби за допомогою яких можливо добути більшу кількість водних біоресурсів, використовуючи для цього застосування активної фізичної сили. В свою чергу, особи віком від 16 до 18 років вчиняють 1 % кримінальних правопорушень даної категорії, від 19 до 25 років 9 %, від 26 до 30 років 13 %, від 51 до 65 років 20 %. Слід зауважити, що в даній категорії кримінальних правопорушень неповнолітня злочинність становить невелику частку, такі особи враховуючи досвід свого дорослого оточення, розцінюють незаконне зайняття рибним добувним промислом, як спосіб легкого заробітку грошових коштів в подальшому для себе або для своєї родини. Так наприклад, 31.08.2017 близько о 03 год. 30 хв. неповнолітній гр. А, перебуваючи в недозволеному місці - Сульській затоці Кременчуцького водосховища, на території ландшафтного заказника загальнодержавного значення «Сулинський», який входить до складу природно-заповідного фонду України, з використанням гумового човна з двома алюмінієвими веслами, пропливши близько 2 км від берега, виставив заборонене знаряддя лову риби - 5 риболовних сіток, за допомогою яких здійснив незаконний вилов риби: сом в кількості 1 шт., плітка 1 шт., сазан 2 шт., карась 112 шт., лящ 13 шт. Внаслідок своїх незаконних дій заподіяв істотну шкоду водним ресурсам

загальнодержавного значення, яка, відповідно до склала 11 029 грн. Під час допиту підозрюваного неповнолітній гр. А повідомив, що йому було відомо про заборону вилову риби у вказаному місці, однак у зв'язку з складним матеріальним становищем його родини намагався таким чином заробити кошти для лікування своєї матері [151].

Досліджуючи криміналістичну характеристику особи неповнолітнього злочинця О. В. Сіренко зазначає, що до соціально-психологічних факторів його формування слід відзначити: вплив сім'ї; недоліки у шкільному вихованні; бездоглядність і безпритульність; неофіційні джерела формування правових знань; особливості перехідного віку; психічні аномалії, які є підґрунтям виникнення соціально-психологічної деформації особи [134, с. 144].

Серед соціально-демографічних ознак характеристики особи зазначимо, що здебільшого кримінальні правопорушення даної категорії вчиняються громадянами України (99 %). Серед проаналізованих нами матеріалів кримінальних проваджень, ми бачимо, що громадяни інших країн, які мешкають на території України, вчиняють дане кримінальне правопорушення маючи посвідку на проживання.

Розглядаючи критерій національності ми бачимо, що переважна більшість осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним добувним промислом є українцями, дана характеристика не впливає на результат здійснення вказаного протиправного діяння.

Важливим критерієм соціально-демографічних ознак характеристики особи є рівень освіти, як ознаки рівня виховання та сформованості людини, як особистості. Узагальненими результатами вивчення кримінальних проваджень, ми бачимо, що середню освіту здобули 67 % осіб, які вчинили незаконне зайняття рибним добувним промислом, середню спеціальну – 15 %, професійно-технічну – 10 %, вищу – 4 %, неповну середню – 3 %, початкову – 1 %. Вказане свідчить, що переважно середній рівень освіти формує в подальшому антисуспільну спрямованість у поведінці особи злочинця.

За критерієм сімейного стану, встановлено, що в більшій частині незаконне зайняття рибним добувним промислом вчиняють одружені (заміжні) особи 46 %, які розглядають дане протиправне діяння як вид легкого заробітку або вилов риби для споживання своєї родини. Неодруженими (незаміжніми) кримінальне правопорушення даної категорії вчиняється в 44 % випадків, розлученими – 8 %, вдівцями - 2 %.

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що 70 % злочинців не мають на утримані неповнолітніх дітей, 14 % - мають одну неповнолітню дитину, 11 % - двох неповнолітніх дітей, 5 % - трьох та більше.

Також одним з важливих критеріїв соціально-демографічних ознак характеристики особи є зайнятість, оскільки, на нашу думку, даний критерій взаємопов'язаний з часом вчинення кримінального правопорушення. Більшість осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним добувним промислом без постійного місця роботи 63 %, офіційно працевлаштовані – 30 %, пенсіонери – 6 %, студенти 1 %.

За результатами узагальнених даних ми бачимо, що пенсіонери становлять окрему групу осіб, які вчиняють дане протиправне діяння, за рахунок обізнаності в поводженні зі знаряддями та засобами для незаконного вилову риби за завдяки своєму віку. Крім того, нами було встановлено, що 13 % таких осіб вчиняють незаконне зайняття рибним добувним промислом повторно, тобто мають не зняту та непогашену судимість в установленому законом порядку.

К. М. Оробець зауважує, що відсутність постійної зайнятості у злочинців, які вчинили незаконне зайняття рибним добувним промислом, ілюструє їх низький соціальний статус, брак суспільно корисної діяльності, слабкі колективні зв'язки із суспільством, що часто призводить до постійного антисоціального способу життя, появи прагнення до незаконного збагачення, аморальної та протиправної поведінки [92, с. 188-189].

Дане протиправне діяння найбільш розповсюджене серед жителів сільської місцевості 65 %, які мешкають неподалік від водних об'єктів (річок, озер, лиманів тощо) і єдиним своїм заробітком вважають вилов риби, оскільки в сільській місцевості високий рівень безробіття. Жителями міст вчиняється 27 % кримінальних правопорушень даної категорії, обласних центрів - 8 %, які прибувають до місць незаконного вилову риби на транспортних засобах, здебільшого такі місця розташовані на невеликій відстані від мешкання таких осіб.

Підводячи підсумок щодо соціально-демографічних ознак, слід зазначити думку Ю. А. Чаплинської, яка стверджує, що дані ознаки дають істотну інформацію про особу злочинця, яка може бути як у науці, так і в практичній діяльності, зокрема під час розроблення та реалізації заходів профілактики кримінальних правопорушень, розроблення версій, підготовки та безпосереднього проведення слідчих (розшукових) дій. Поведінка людини багато в чому залежить від її статусу в суспільстві, тому соціальні прояви є необхідними для вивчення особистості злочинця [184, с. 182].

Дослідженню морально-психологічних характеристик приділена достатня увага з боку вчених. Так, І. М. Даньшин, в залежності від характеру антисуспільної спрямованості особи злочинців поділяє їх на наступні типи: насильницький (явне негативно-зневажливе ставлення до іншої особи та її найважливіших благ); корисливий (корисливі, з метою наживи, тенденції, неповага до всіх форм власності); злісний соціально дезорганізований (індивідуалістично-зневажливе ставлення до різних соціальних настанов і вимог, свого громадянського обов'язку, а також до будь-якого роду інших заборон); необережні злочинці (прояв легковажно-безвідповідального і недбалого ставлення до своїх обов'язків і можливих наслідків своєї поведінки) [67, с. 40-41].

За ознакою адаптивної спрямованості осіб, які вчиняють екологічні злочини, Г. С. Поліщук та Ю. А. Турлова поділяються їх на дві категорії - агресивно-деструктивні та адаптивні. До агресивно-деструктивного типу вчені

відносять осіб з ірраціональною жорстокістю, способами, застосування яких об'єктивно не зумовлено потребами добування тварин, а також заради розваги, активного відпочинку, щоб розважитись, зняти стрес та ін. Відсутність будь-яких раціональних мотивів вчинення таких злочинів, що часто характеризуються зухвалістю, варварським винищенням тварин, добування яких не потрібно цій категорії браконьєрів ні для харчування, ні для продажу, якісно відрізняє такі злочини від адаптивних видів злочинного браконьєрства. Адаптивний тип характеризується корисливою мотивацією. Навколишнє середовище сприймається злочинцями зазначеного типу як невичерпний та створений власне для безконтрольного задоволення їхніх корисливих потреб [66, с. 336-337].

Заслуговує на увагу думка О. В. Одерія, який стверджує, що практично кожна особа хоча б один раз у житті вчиняла правопорушення проти довкілля, а відсутність належної профілактики та й екологічної ідеології дозволяє прогнозувати, що частина осіб, які вчиняють екологічні правопорушення не зупиняється й перед учиненням злочину проти довкілля [90, с. 168-169].

Злочинці даної категорії кримінальних правопорушень злісно нехтують нормами екологічного законодавства України щодо раціонального використання природних ресурсів, в силу свого виховання та моральних принципів, вважаючи, що вони можуть ними користуватися в необмеженій кількості, будь-якими знаряддями та засобами для задоволення власних потреб. Соціальна адаптація таких осіб досить низька, оскільки у більшій частині таких осіб відсутні професійні навички, в результаті чого такі особи заробляють на життя тимчасовими заробітками, як різноробочі. Відсутність родини та дітей впливають на їх негативну роль в суспільстві, мотивація таких осіб не спрямована на дотримання соціальних цінностей, внаслідок чого злочинці даної категорії зловживають алкогольними напоями, наркотичними засобами та психотропними речовинами. Однак слід зазначити, що перебування в стані алкогольного сп'яніння на момент вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом було встановлено у злочинців, які здійснювали вилов

риби з метою власного вживання, як форму проведення свого власного дозвілля (1 %), оскільки успішний вилов риби у великих об'ємах, з метою подальшого його збуту, потребує значної сконцентрованості в процесі активного лову водних біоресурсів для досягнення злочинного результату.

Також на формування морально-психологічних характеристик особи злочинця, який вчинив незаконне зайняття рибним добувним промислом, впливає наявність попередньої судимості (13 %), дані особи не зробили для себе належних висновків та в подальшому вчинили свої протиправні дії. Здебільшого це кримінальні правопорушення корисливої спрямованості крадіжка, грабіж тощо, також мають місце проти життя та здоров'я особи, проти громадської безпеки, у сфері обігу наркотичних засобів, проти громадського порядку.

За результатами проведення нашого дослідження ми можемо стверджувати, що типовому злочинцю, який вчинив незаконне зайняття рибним добувним промислом притаманні такі риси, як: егоїзм, жадібність, жорстокість, легковажність тощо.

Соціально-правові характеристики особи відіграють значну роль у формуванні типового «портрету» злочинця, який вчинив досліджуване протиправне діяння, оскільки вони взаємопов'язані між собою та з основними елементами криміналістичної характеристики, такими як предмет злочинного посягання, обстановка, спосіб незаконного зайняття рибним добувним промислом.

В залежності від предмету злочинного посягання, злочинців можна поділити на наступні групи, які спеціалізуються на вилову:

1. Дозволених для вилову видів риби, в залежності їх місця мешкання:

1.1. Прісноводні риби: лин, лящ, щука звичайна, плітка звичайна тощо.

1.2. Морські риби: азовський калкан, бички, кефаль, оселедець чорноморський тощо.

1.3. Анадромні риби: осетер, білуга, севрюга тощо.

1.4. Катадромні риби: вугор тощо.

2. Заборонених видів риби, які занесені до Червоної книги України: вирезуб причорноморський, карась золотий, лосось дунайський, марена карпатська тощо.

За критерієм обстановки вчинення кримінального правопорушення злочинців, які здійснили незаконний вилов риби можна поділити за наступними ознаками:

1. В залежності від місця здійснення безпосереднього вилову: на морях, річках, озерах, лиманах, ставках.

2. В залежності пори року та від повно застосованими ними знаряддями вчинення вилову: зимові та літні рибаки.

3. В залежності від часового проміжку та зайнятості злочинця: рибаки, які здійснюють вилов у вихідні та святкові дні, в період нічного та денного часу.

Відповідно до рівню наявності досвіду у злочинців вилову водних біоресурсів та способу здійснення незаконного вилову:

1. Злочинці початківці (74 %) - здійснюють незаконний вилов риби одноосібно, за допомогою більш простих знарядь вилову (вудка, ятер, «павук», «екран», рибальські сітки невеликої довжини до 50 метрів тощо), з берегу водного об'єкту або зайшовши вбхід з берегу, в меншій своїй частині з човнів рух яких здійснюється до допомогою весел, раніше не були судимі за кримінальні та адміністративні правопорушення проти довкілля, здійснюють таких вилов з метою проведення свого дозвілля або власного подальшого вживання без мети збуту виловленої риби. Здебільшого це місцеві жителі сільської місцевості.

2. Професійні злочинці (26 %) - здійснюють незаконний вилов риби в групі, за допомогою заборонених знарядь вилову (рибальські сітки значної довжини від 50 метрів, електроловильні системи, вибухові речовини тощо), виходять на водний об'єкт на власних човнах рух, яких здійснюється до допомогою двигуна, раніше були судимі за кримінальні правопорушення, передбачені ст. 249 КК України та здійснюють незаконний вилов риби з метою її подальшої реалізації та отримання прибутку.

Заслуговує на увагу класифікація злочинців, що вчинили незаконне зайняття рибним добувним промислом, запропонована О. В. Захаровою, яка в залежності від мотивації, соціального статусу та стійкості злочинної поведінки виокремила наступні категорії осіб:

- мешканці населених пунктів, які розташовані неподалік від водоймищ. Такими особами є працездатні, які не працюють і не навчаються та порушують закон вимушено, у зв'язку з втратою легальних доходів через проблеми матеріального характеру;

- особи, які у зв'язку з особливостями роботи перебувають у місцях потенційного промислу, а також особи, які займаються незаконним виловом риби епізодично та сприймають його не так як засіб забезпечення харчуванням, а як форму організації дозвілля;

- професійні браконьєри, які хижацькими методами систематично винищують рибні запаси. Утворення зазначеної групи злочинців є результатом трансформації внаслідок безкарності та високої прибутковості цієї діяльності мотивів забезпечення сім'ї продуктами харчування у мотиви збагачення. До професійних браконьєрів слід віднести також осіб, які є працівниками рибодобувних організацій і займаються незаконним виловом риби (з перевищенням лімітів, забороненими засобами, без записів у промислові журнали та інше) [82, с. 119-120].

Також критерієм соціально-правової характеристики особи є наявність попереднього злочинного досвіду. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень ми маємо змогу побачити, що 13 % злочинців, які вчинили незаконне зайняття рибним добувним промислом були судимі за кримінальні правопорушення (проти власності, проти громадської безпеки, життя та здоров'я особи, у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин тощо), з них 67 % судимі за ст. 249 КК України. Крім того в ході проведення аналізу ми бачимо, що серед таких осіб, наявні злочинці, які неодноразово були засуджені за вказане протиправне діяння та вже на професійному рівні володіють навиками поводження зі зброями та засобами

вчинення незаконного вилову риби та внаслідок своїх дій спричиняють істотну шкоду довкіллю. Наприклад, гр. Л. будучі раніше судимим 3 рази за кримінальне правопорушення передбачене ст. 249 КК України протягом одного року, належних висновків для себе не зробив та знову вчинив умисне протиправне діяння за наступних обставин: 04.05.2018 близько о 20 год. 00 хв. прибув до Кременчуцького водосховища р. Дніпро, неподалік с. Максимівка Кременчуцького району, з метою вилову риби для своїх особистих потреб риболовною лісковою сіткою. Гр. Л. зайшов вбхід у воду з берега, де виставив належну йому риболовну ліскову сітку з параметрами: довжина 6 м, висота 1,5 м, вічко сіткового полотна 30x30мм, після чого на березі чекав, доки в сітку наловиться риба. В подальшому, 05.05.2018 близько о 06 год. 00 хв. вбхід зайшов у воду в місці встановлення сітки та здійснив незаконний вилов риби: плітка - 137 шт., чим заподіяв істотну шкоду водним біоресурсам, добуваючи незаконно цінні види риб, у період нересту на загальну суму 11 645 грн. [153].

Ми цілком погоджуємося з думкою К. М. Оробця, який стверджує, що особа, яка знову вчиняє такі ж самі правопорушення, вже має злочинний досвід і тому може при вчиненні наступного злочину застосувати більш дієві способи, засоби, знаряддя незаконного водного промислу, обрати місця на водоймищах, у яких перебуває більша кількість живих ресурсів тощо, внаслідок чого розмір заподіяної довкіллю шкоди збільшуватиметься [93, с. 115].

Усвідомлення протиправності своїх дій є також соціально-правовою характеристикою особи, яка вчинила незаконне зайняття рибним добувним промислом. Серед проаналізованих нами матеріалів кримінальних проваджень ми бачимо, що 96 % злочинців повністю визнали свою вину в ході проведення допиту підозрюваного у скоєні даного протиправного діяння та активно сприяли досудовому розслідуванню, в свою чергу 3 % повністю заперечували свою причетність до незаконного вилову риби, 1 % злочинців частково визнавали свою вину у скоєному, зокрема в ході проведення допиту підозрюваного повідомляли, що деякі з вилучених заборонених знарядь лову, в яких перебували виловлені водні біоресурси належать не їм.

Безумовно групова злочинність при вчиненні незаконного зайняття рибним добувним промислом спричиняє шкоду довкіллю у значно більших розмірах, ніж вчинення даного кримінального правопорушення однією особою. За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень ми бачимо, що 19 % вчиняються за попередньою змовою групою осіб. Для способу вчинення даного кримінального правопорушення в обов'язковому порядку наявні підготовчі дії до його вчинення. Саме на цьому етапі злочинці домовляються про час та місце незаконного вилову рибу, використання знарядь та засобів, підготовлюють транспортний засіб, обирають спосіб приховування та подальшого збуту виловленої риби.

К. М. Оробець зазначає, що незаконне зайняття рибним добувним промислом, вчинене за попередньою змовою групою осіб, спроможне заподіяти значно більшу шкоду довкіллю, ніж те саме діяння, вчинене однією особою. Це може бути обумовлене різними факторами, зокрема, такими, як: участь кількох осіб дозволяє підшукувати та використовувати більш складні знаряддя лову (наприклад, великі сітки) або більшу кількість знарядь; розподіл функцій співучасників дає змогу більш ефективно застосовувати знаряддя і засоби лову; полегшується безпосереднє вилучення виловлених ресурсів з водного середовища; об'єднуються не лише фізичні зусилля, а й знання кількох осіб у сфері добування водних організмів тощо [93, с. 115].

Наприклад, гр. С. 06.02.2019 близько о 18 год. 00 хв., за попередньою змовою із гр. Ш. та гр. Б., з метою зайняття незаконним рибним промислом за допомогою електроструму прибули до притоки річки Смяч, яка протікає біля села Смяч Сновського району Чернігівської області, де на належному гр. С. гумовому човні марки «В-204 Bark» з двома дерев'яними веслами, втрьох вийшли на воду притоки річки Смяч. Далі, рухаючись по воді в напрямку села Смяч Сновського району Чернігівської області, гр. С. з використанням електролову: електричної вудки, що складається з підсадки, акумулятора «Nord 6СТ-140» та перетворювача струму, спільно з гр. Ш. та гр. Б. здійснив вилов риби загальною вагою 30 кг., а саме плітки 144 шт., щуки 28 шт., окуня 3 шт.,

чим заподіяли істотну шкоду водним біоресурсам держави на загальну суму 21 811 грн. [165].

За результатами вивчення матеріалів кримінальних проваджень, судових справ та аналізу статистичних даних наданих Державною судовою адміністрацією України протягом 2017-2023 років ми бачимо, що вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом у складі організованої групи не притаманно для даної категорії кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи розгляд характеристики особи злочинця, як елемента криміналістичної характеристики кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України ми можемо створити типовий «портрет» такого злочинця: чоловік, середнього віку (від 31 до 50 років), громадянин України, українець, з повною середньою освітою, одружений, не маючий на утримані неповнолітніх дітей, без постійного місця роботи, мешканець сільської місцевості, раніше не судимий, який одноосібно вчиняє незаконний вилов риби та визнає вину у скоєнні свого протиправного діяння та готовий повністю відшкодувати шкоду, завдану ним довкіллю.

Крім того, за результатами проведеного нами дослідження, ми маємо змогу виділити наступні групи злочинців, які вчиняють незаконне зайняття рибним промислом:

1. Особи, що здійснюють вилов риби, як проведення форми свого дозвілля, не будучи обізнаними з нормами екологічного законодавства, без мети отримання прибутку за реалізацію виловленої риби. Такі особи працевлаштовані, вилов риби здійснюють у вільний від роботи час, з міцними соціальними зв'язками, мають родину, неповнолітніх дітей та раніше не судимі.

2. Особи, що здійснюють вилов риби у вільний від роботи час і дана протиправна діяльність їх додаткова форма заробітку.

3. Особи, що не мають постійного джерела доходів і вилов риби їх основна форма заробітку. Такі особи мають родину та неповнолітніх дітей, раніше не судимі.

4. Особи, що не мають постійного джерела доходів, вчиняють вилов риби у групі за попередньою змовою, знаряддями масового зниження риби, мають у своєму користуванні моторні човни, приміщення для зберігання риби. Свою вину категорично не визнають. Розцінюють свою незаконну діяльність, як єдину форму заробітку, умисно нехтуючи нормами екологічного законодавства.

Висновки до розділу 1

1. Структурними елементами криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом є: предмет злочинного посягання; обстановка вчинення кримінального правопорушення; спосіб вчинення кримінального правопорушення; типові сліди кримінального правопорушення; характеристика особи злочинця.

2. Предметом злочинного посягання незаконного зайняття рибним промислом є водні біоресурси (водні біологічні ресурси) - сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді на всіх стадіях свого розвитку (ікра, мальки, дорослі особини), зокрема це: прісноводні риби; морські риби; анадромні риби (види риб, які відтворюються у прісній воді та здійснюють нагул у морських водах); катадромні риби (види риб, які відтворюються у морі та здійснюють нагул у прісних водах). Предметом злочинного посягання незаконного зайняття рибним промислом є наступні породи риб: карась – 67 %, плітка звичайна – 55 %, окунь – 39 %, судак – 36 %, лящ – 34 %, плоскирка – 24 %, щука – 22 %, сазан – 20 %, лин – 12 %, краснопірка – 10 %, синець – 9 %, сом – 7 %, товстолоб – 6 %, чехоня – 5 % та інші.

3. Складовими елементами обстановки вчинення злочину для незаконного зайняття рибним промислом є час вчинення кримінального правопорушення та місце його вчинення. Часом вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати точно визначений момент здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища.

Місцем вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати географічну точку на окремому водному об'єкті - морі, річці, озері, ставку, лимані звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища.

4. Спосіб вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом в себе дії направлені на підготовку, вчинення та приховування результатів протиправної діяльності.

Типові підготовчі дії включають в себе: дії злочинця направлені на пошук, придбання знаряддя лову (електровудка, ость, «павук», драч, ятір, волок, топтуха, вибухові та отруйні речовини, сітка тощо); вибір часу та місця незаконного лову; дії злочинця направлені на пошук, придбання засобів вчинення незаконного вилову; підбір учасників групи, розподіл ролей між ними; підготовка транспортних засобів (автомобіль, мотоцикл, велосипед, мопед, гужовий транспорт тощо); обрання способу приховування та подальшого збуту незаконної виловленої риби; дії злочинця направлені на пошук, придбання пакувальних матеріалів.

Типові способи вчинення незаконного заняття рибним промислом: зайняття таким промислом без належного на те дозволу, здійснення рибного промислу в заборонений час, здійснення рибного промислу у недозволених місцях; здійснення рибного промислу із застосуванням заборонених знарядь лову; здійснення рибного промислу способом масового знищення риби.

Типові способи приховування наслідків його вчинення: надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неправдивих показів та повне невизнання здійснення незаконного вилову риби; надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неповної інформації та часткове невизнання здійснення незаконного вилову риби; приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову в транспортному засобі; приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову за місцем свого мешкання або в

спеціально підготовлених схованках; здійснення злочинцем заходів, щодо збуту незаконно виловленої риби.

5. Типова «слідова картина» незаконного зайняття рибним добувним промислом складається з матеріальних та ідеальних слідів, утворених внаслідок протиправних дій злочинця за допомогою знарядь та засобів незаконного лову риби.

Матеріальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є: сліди, утворені внаслідок діяльності людини (папілярні візерунки пальців рук, утворені при взаємодії з знаряддями (вудках, електроловах, спінінгах, підсаках тощо), засобами (човен, плішня тощо) вчинення незаконного вилову риби та транспортними засобами (автомобілях, мотоциклах, мопедах тощо); сліди підошви взуття злочинця, залишеної на ґрунті безпосередньо на місці виявлення події незаконного вилову риби, або поряд з ним; недопалки, пляшки тощо залишені злочинцем під час здійснення ним вилову; сліди плям крові, слини на одязі, транспортному засобі, знаряддях та засобах незаконного вилову риби; фіксування роботи радіотехнічного засобу (мобільного телефону, планшету тощо), який належить злочинцю, в зоні дії базової станції мобільного оператора); знаряддя (месинова сітка, жилкова сітка, «павук», електролов тощо) та засоби (човен, гумовий забродний костюм, плішня тощо) вчинення незаконного вилову риби; незаконно виловлені водні живі ресурси з природного середовища - риби різних видів та порід; загибла риба в водному об'єкті, внаслідок дії електричного пристрою, або іншим способом масового знищення, яку злочинець не забрав; сліди утворені внаслідок використання транспортного засобу (автомобіля, мотоцикла, мопеда тощо) - протектори шин, залишки палива, оливи та інших розхідних матеріалів.

В свою чергу, ідеальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є: відображення в пам'яті свідків (співробітників правоохоронних органів або громадян) самої події незаконного вилову риби, або факту виявлення таких осіб на березі водоймища

з виловленою рибою. Здебільшого такими свідками є посадові особи органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, які в ході проведення рибоохоронних рейдів на водних об'єктах, здійснюють заходи направлені на виявлення осіб, які здійснюють незаконний вилов риби; виявлення свідком розмови злочинців під час процесу незаконного вилову риби, або безпосередньо після нього.

6. Типовий «портрет» злочинця, який вчинив незаконне зайняття рибним промислом, складають наступні ознаки: чоловік, середнього віку (від 31 до 50 років), громадянин України, українець, з повною середньою освітою, одружений, не маючий на утримані неповнолітніх дітей, без постійного місця роботи, мешканець сільської місцевості, раніше не судимий, який одноосібно вчиняє незаконний вилов риби та визнає вину у скоєнні свого протиправного діяння та готовий повністю відшкодувати шкоду, завдану ним довкіллю.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ ПРОМИСЛОМ

2.1. Оцінка первинної інформації та особливості початку досудового розслідування

Оцінка первинної інформації про вчинене кримінальне правопорушення відіграє головну роль для початку досудового розслідування, зокрема і такого як незаконне зайняття рибним добувним промислом, передбаченого статтею 249 КК України. Від якості збору первинної інформації та його подальшого аналізу залежить прийняття рішення про початок досудового розслідування. При отриманні інформації про незаконне зайняття рибним добувним промислом, незалежно від джерела її походження, її збір здійснюється членами СОГ, старшим якої є слідчий (дізнавач).

Слід зазначити, що для вказаного протиправного діяння, окрім наявності факту незаконного вилову водних біоресурсів з порушенням вимог екологічного законодавства, обов'язковою ознакою є наявність істотної шкоди (знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено тощо) [120].

В диспозиції статті 249 КК України не міститься точного визначення істотної шкоди, тому обов'язок її визначення покладається на старшого СОГ - слідчого або дізнавача, який прибуває на місце події. Контролює правильність її визначення - начальник слідчого відділу або начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу НП України. В разі відсутності ознак істотної шкоди, але наявності факту порушення правил рибальства особу необхідно притягнути до адміністративної відповідальності на підставі ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

Розслідування вказаних кримінальних правопорушень здійснюється дізнавачами у формі дізнання - кримінальні проступки за ч. 1 ст. 249 КК України) та слідчими у формі досудового слідства - злочини за ч. 2 ст. 249 КК України). Слід зауважити, що відповідно до абзацу 4 ч. 4 ст. 218 КПК України, якщо в ході проведення дізнання було встановлено, що в діях особи, яка вчинила незаконне зайняття рибним добувним промислом, містяться ознаки злочину, то кримінальне провадження за погодженням з прокурором направляється керівнику органу досудового розслідування для проведення досудового слідства за даним фактом.

Джерелом інформації про кримінальні правопорушення та інші події, зокрема, є:

1) заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції, особи, уповноваженої на здійснення досудового розслідування, або службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв (повідомлень);

2) самостійно виявлені слідчим (дізнавачем) або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення;

3) повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні;

4) інше [112].

Відповідно до ст. 60 КПК України, заявником є фізична або юридична особа, яка звернулася із заявою або повідомленням про кримінальне правопорушення до органу державної влади, уповноваженого розпочати досудове розслідування, і не є потерпілим [65].

Інформація, яка надається такою особою фіксуються в протоколі прийняття заяви про кримінальне правопорушення та іншу подію, який в подальшому реєструється уповноваженою службовою особою чергової служби

в журналі єдиного обліку, відповідного територіального підрозділу НП України.

За результатами аналізу матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом, ми бачимо, що фізичні або юридичні особи дуже рідко звертаються з відповідними заявами, однак існують поодинокі випадки. Так наприклад, 05.06.2015 до районного відділення міліції надійшло повідомлення про те, що у с. Страхолісся, Іванківського району, Київської області, їздить автомобіль марки «Mercedes-Benz», особи, що знаходяться у вказаному автомобілі продають рибу, яка на думку заявника здобута у період нересту забороненим способом [149].

Самостійно виявлені слідчим (дознавачем) обставини кримінального правопорушення можуть бути виявленими на початковому етапі досудового розслідування в ході проведення допиту свідка, коли особи повідомляють слідчому або дізнавачу про інших осіб, які не були виявлені при встановленні факту незаконного вилову риби та про інші факти, які були в минулому здійсненні особою, яку виявили на місці події. Також на подальшому етапі досудового розслідування, коли підозрюваний в ході проведення допиту добровільно повідомляє про здійснення ним інших протиправних діянь в минулому. Як свідчить слідча практика, вказане джерело інформації також зустрічається досить рідко.

Найбільш розповсюдженим джерелом інформації про кримінальні правопорушення за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом є повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення.

За матеріалами вивчення досліджуваної категорії кримінальних проваджень встановлено, що здебільшого такі повідомлення надходять від:

- співробітників територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм під час здійснення рибоохоронних рейдів - 49 %;

- співробітників НП України під час несення служби на території обслуговування - 46 %, з них: територіальних підрозділів поліції (міліції) – 62,5 %; сектору водної поліції (міліції) – 29,2 %; патрульної поліції – 8,3 %;

- співробітників державної прикордонної служби під час патрулювання місцевості у складі прикордонного наряду - 2 %;

- співробітників природоохоронного парку - 1 %;

- егеря під час здійснення заходів з охорони мисливських угідь – 1 %;

- співробітників приватної охорони – 1 %;

На підставі викладеного ми маємо змогу побачити здебільшого виявляють факти незаконного зайняття рибним добувним промислом під час проведення рибоохоронних рейдів на водних об'єктах - співробітники територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

Рибоохоронний рейд - це захід, який проводиться рейдовою групою із залученням або без нього інших учасників рибоохоронного рейду відповідно до наказу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, або його територіального органу, який спрямований на здійснення заходів з охорони водних біоресурсів, запобігання, виявлення та припинення порушень у галузі рибного господарства, визначених КУпАП, Законами України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», «Про тваринний світ». До складу рейдової групи входить не менш як три особи, його проведення здійснюється на підставі наказу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, або його територіального органу. Наказ видається з урахуванням необхідності перевірки дотримання вимог правил рибальства та/або періодів заборони на добування (вилов) водних біоресурсів та/або інформації про діяльність осіб, що незаконно здійснюють добування (вилов) водних біоресурсів та/або інформації про факт масової загибелі водних біоресурсів. Строк проведення рибоохоронного рейду не може перевищувати 31 календарний день [113].

Вказані посадові особи здійснюють свою діяльність в управліннях відповідно адміністративного поділу України включаючи управління у м. Києві та Київській області, Азовське та Чорноморське басейнові управління.

Дані співробітники, згідно ст. 10 Закону України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів», є працівниками правоохоронних органів, діяльність, яких направлена на здійснення державного контролю та управлінням в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів.

Під час виконання службових обов'язків посадові особи органів рибоохорони мають право на носіння форми встановленого зразка, а також на носіння і застосування табельної зброї та інших спеціальних засобів відповідно до закону. Повноваженнями посадових осіб органів рибоохорони є: здійснення державного контролю (нагляду) за дотриманням правил використання, порядку придбання та збуту об'єктів тваринного світу в частині водних біоресурсів; перевірки документів на право використання водних біоресурсів, зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь лову, добутої продукції та інших предметів; вилучення в осіб, які порушують законодавство у галузі охорони і використання водних біоресурсів, знаряддя лову водних біоресурсів, транспортні (у тому числі плавучі) засоби, обладнання та предмети, що були знаряддями правопорушення, незаконно добути водні біоресурси, а також відповідні документи на них; проведення у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, фото- і відеозйомку як допоміжні засоби для запобігання і виявлення порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; визначення розміру збитків, завданих рибному господарству, за затвердженими таксами та методиками; визначення в установленому порядку строки заборони вилову водних біоресурсів в рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) та забезпечувати контроль за їх дотриманням; здійснення перевірки знарядь лову, контролювати їх кількість, перевіряти відповідність вимогам законодавства у галузі охорони,

використання і відтворення водних біоресурсів; здійснення передбачених законодавством заходів щодо регулювання рибальства; інші повноваження відповідно до закону [118].

Наприклад, за результатами проведеної рибоохоронної роботи Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Дніпропетровській області за 2023 рік співробітниками рибоохорони було виявлено 72 факти незаконного зайняття рибним добувним промислом відносно 83 осіб, матеріали, яких передані прокурору або органу досудового розслідування; у 2022 році 47 фактів, відносно 63 осіб; у 2021 році 43 факти, відносно 54 осіб; у 2020 році 69 фактів, відносно 79 осіб; у 2019 році 63 факти, відносно 78 осіб [34].

Співробітники територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, після виявлення факту здійснення рибальства з порушенням вимог законодавства, здійснюють телефонний виклик за скороченим номером екстреного виклику поліції «102» з метою фіксації кримінального правопорушення СОГ територіального підрозділу НП України.

До прибуття СОГ на місце події прибуває наряд патрульної поліції або групи реагування патрульної поліції, які отримують від диспетчера (оперативного чергового) завдання про здійснення реагування на правопорушення або подію.

При отриманні повідомлення про незаконне зайняття рибним добувним промислом, керуючись наказом МВС України № 357 від 27.04.2020, наряду патрульної поліції або групи реагування патрульної поліції необхідно:

1) у разі підтвердження ознак учиненого кримінального правопорушення поінформувати диспетчера (оперативного чергового) про необхідність направлення СОГ та перебувати на місці події до її прибуття;

2) до прибуття СОГ забезпечити охорону місця події та слідів учиненого кримінального правопорушення, унеможливити доступ на місце події сторонніх осіб. Після прибуття СОГ виконувати доручення старшого СОГ;

3) установити свідків або очевидців кримінального правопорушення, прикмети осіб, які підозрюються в його вчиненні, та вжити заходів для їх затримання. Про прикмети правопорушників, напрямок їх руху (марка, модель транспортного засобу, номерний знак, інші характерні ознаки), об'єкти посягань поінформувати диспетчера (оперативного чергового) для орієнтування інших нарядів поліції [109].

Вищевказаних заходів, нарядам патрульної поліції або групи реагування патрульної поліції, необхідно також вживати у разі безпосереднього виявлення факту незаконного зайняття рибним добувним промислом під час патрулювання території обслуговування.

Завданням СОГ є виявлення, фіксація, вилучення та пакування слідів кримінального правопорушення, речових доказів, установлення свідків, з'ясування обставин кримінального правопорушення, що мають значення для всебічного, повного і неупередженого їх дослідження та встановлення осіб, які його вчинили [108].

Першочергові заходи та невідкладні слідчі (розшукові) дії можуть передбачати:

- проведення огляду місця події;
- переслідування і затримання правопорушників за слідами або указаними потерпілими і очевидцями напрямками переміщення правопорушника або за результатами роботи службового собаки, організація загороджувальних заходів, у тому числі в місцях можливого перебування або появи правопорушників;
- проведення розшукових заходів у місцях перебування осіб, схильних до вчинення правопорушень;
- виявлення свідків та очевидців події, опитування (у разі внесення відомостей в ЄРДР - допит) з цією метою осіб, які проживають або працюють поблизу місця вчиненого діяння, а також осіб, які могли перебувати на можливих шляхах руху правопорушника до та від місця події;
- установлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, що обслуговують територію, на якій знаходиться місце вчинення

кримінального правопорушення, та можливих напрямків руху особи, яка його вчинила, а також інших місць з урахуванням обставин кримінального правопорушення;

- проведення поквартирного чи подвірного обходу для збирання відомостей про подію, обстеження місцевості в районі вчинення кримінального правопорушення, виявлення загублених, викинутих правопорушником знарядь учиненого діяння, інших предметів, отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили кримінальне правопорушення;

- орієнтування особового складу органів та підрозділів поліції на території обслуговування, на якій учинено кримінальне правопорушення, та суміжних територіях, а також (за необхідності) представників громадськості про характер, час, місце і спосіб учинення кримінального правопорушення, кількість осіб, які його вчинили, їх зовнішність, прикмети викраденого та про інші відомості, що мають значення для встановлення правопорушників та їх розшуку;

- використання можливостей баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України та інших інформаційних ресурсів, а також засобів масової інформації;

- перевірку осіб за базами (банками) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, та іншими інформаційними ресурсами, передбаченими статтями 26, 27 Закону України «Про Національну поліцію»;

- інші передбачені законодавством заходи та дії, необхідні для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила [108].

У разі виявлення факту незаконного вилову риби співробітниками НП України, або іншими особами слідчому або дізнавачу, як старшому СОГ необхідно вжити заходів щодо залучення в обов'язковому порядку співробітника територіального органу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм для отримання

інформації про точний вид виловленої риби, назву заборонених знарядь вилову, оскільки такими знаннями уповноважена особа для проведення огляду місця полії не володіє, а також для отримання розрахунку збитків на підставі Постанови Кабінету Міністрів України № 1042 від 29.09.2023 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів».

Вказаний співробітник, відповідно до ст. 71 КПК України залучається до проведення огляду місця події в якості спеціаліста, як особа яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів та екології. Не залучення спеціаліста може привести до втрати основної доказової інформації, що призводить в подальшому до закриття кримінального провадження або визнання судом протоколу огляду місця події недопустимим доказом та винесенням виправдувального вироку. Так наприклад, 11.10.2018 слідчий Р. провів огляд риби, однак в протоколі зазначено, що будь-які спеціалісти в галузі водних біоресурсів та екології, або експерти, під час слідчим не залучалися, та на підставі чого слідчий Р. зробив висновок про видову належність риби взагалі незрозуміло, та свідчить лише про те, що будь-які дії органом досудового розслідування, спрямовані на встановлення сортності та видової належності риби, з метою проведення об'єктивної та достовірної експертизи не здійснювалися [145].

О. В. Одерій, досліджуючи особливості початку досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля виділив наступні приводи та підстави, які зумовлюють їх початок:

1. Безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів.

1.1. Інформацію про ознаки злочину отримано в результаті здійснення оперативно-розшукової діяльності спеціальним підрозділами.

1.2. Ознаки кримінального правопорушення виявлені співробітниками правоохоронних органів у процесі адміністративної діяльності.

1.3. Виявлення ознак злочину в ході досудового розслідування іншого кримінального провадження за фактом вчинення іншого злочину.

1.4. Самостійне виявлення ознак злочину іншими підрозділами правоохоронних органів.

2. Інформацію щодо вчиненого злочину проти довкілля отримано від природоохоронних органів.

3. Повідомлення про вчинене екологічне правопорушення, отримане від посадових осіб підприємств, закладів, організацій.

3.1. За результатами службових розслідувань.

3.2. Повідомлення щодо вчиненого злочину проти довкілля отримане від посадових осіб підприємств в іншій формі (повідомлення про факт порушення природоохоронного законодавства, протоколу про порушення екологічного законодавства, висновку спеціаліста, документи, що підтверджують порушення вимог правоохоронних органів та інші).

4. Інформація щодо ознак злочину проти довкілля, отримана з відкритих джерел інформації (інтернет, засоби масової інформації).

5. Інші (звернення громадян, заяви від громадських екологічних об'єднань) [90, с. 237-250].

Проаналізувавши слідчу практику досліджуваного протиправного діяння О. В. Захарова визначила, що приводами для внесення відомостей до ЄРДР щодо незаконного зайняття рибним добувним промислом є:

- заяви або повідомлення підприємств, установ, організацій, посадових осіб, представників влади, громадськості чи окремих громадян;

- звернення особи злочинця зі зізнанням про вчинене кримінальне правопорушення (буває вкрай рідко);

- повідомлення, опубліковані в пресі;

- виявлення цього виду злочину правоохоронними органами [82, с. 127-128].

Узагальненням аналізу матеріалів кримінальних проваджень, розпочатих за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом, було встановлено, що джерелами для оцінки первинної інформації можуть бути:

1. Рапорт поліцейського про виявлення кримінального правопорушення, в якому міститься інформація: про час та місце виявлення факту незаконного вилову риби, кількість та загальна маса риби, за можливості визначення її виду, знаряддя та засоби вчинення кримінального правопорушення, анкетні дані особи, яка вчинила протиправне діяння (за наявності такої особи).

2. Протокол огляду місця події з додатками до нього (фототаблиця, відеозапис його проведення). На нашу думку протокол вказаної слідчої (розшукової) дії є найбільш важливим джерелом для оцінки первинної інформації, оскільки в ньому міститься дані про:

- місце вчинення кримінального правопорушення, оскільки дане протиправне діяння вчиняється на відкритій ділянці місцевості, то в протоколі огляду місця події слідчому або дізнавачу слід відобразити таке місце за допомогою системи координат;

- предмету злочинного посягання, зі зазначенням виду риби, її кількості, загальної маси, довжини кожної риби;

- знаряддя та засоби незаконного вилову риби, крім того за результатами опису знаряддя вчинення кримінального правопорушення можливо визначити чи відноситься воно до заборонених передбаченими Правилами любительського рибальства;

- виявлені на місця події матеріальні сліди.

3. Розрахунок збитків, заподіяних внаслідок незаконного добування водних біоресурсів, який надається співробітником територіального органу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

4. Пояснення від осіб, які можуть підтвердити факт незаконного зайняття рибним добувним промислом. Пояснення відбираються від осіб, які виявили

такий факт, були свідками незаконного вилову риби або були залученні в якості понятих до проведення огляду місця події.

5. Пояснення від особи, яка здійснила незаконний вилов риби. У випадку якщо така особа добровільно погоджується надати інформацію відносно своєї протиправної поведінки.

Слід звернути увагу, що при розслідуванні кримінальних правопорушень у формі досудового слідства, огляд місця події - це єдина слідча (розшукова) дія, яка проводиться до внесення відомостей до ЄРДР та відповідно до початку досудового розслідування. Повноваження дізнавача законодавцем були дещо розширені та відповідно до ч. 3 ст. 214 КПК України до внесення відомостей до ЄРДР для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку може бути:

- 1) відібрано пояснення;
- 2) проведено медичне освідування;
- 3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 4) вилучено знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, що є безпосереднім предметом кримінального проступку, або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей [65].

Пояснення, як і висновок спеціаліста не можуть бути визнаними в подальшому процесуальними джерелами доказів, дані відображені у них можуть використані, які оцінка первинної інформації про вчинення незаконно зайняття рибним добувним промислом.

В подальшому, оцінивши первину інформацію, щодо наявності істотної шкоди, спричиненої незаконним ловом водних біоресурсів із природного середовища, при наявності приводів і підстав начальник слідчого відділу або начальник відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу НП України забезпечує внесення слідчим, дізнавачем відповідно, відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування.

КПК України в ст. 214 регламентує початок досудового розслідування та зазначає, що «слідчий, дізнавач, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та через 24 години з моменту внесення таких відомостей надати заявнику витяг з ЄРДР» [65].

Звернемо увагу, що якщо відомості до ЄРДР про вчинене кримінальне правопорушення були внесені прокурором, то він відповідно до ч. 7 ст. 214 КПК України зобов'язаний направити матеріали кримінального провадження протягом п'яти робочих днів керівнику органу досудового розслідування.

Дослідивши слідчу практику початку кримінального провадження, О. А. Самойленко виокремила чотири самостійні організаційно-правові форми початку кримінального провадження: 1) безальтернативну; 2) альтернативну; 3) безініціативну; 4) ініціативну.

1. Безальтернативна форма полягає в отриманні слідчим заяви або повідомлення про вчинений злочин, конкретизації протягом 24 годин відомостей, що свідчать про вчинення злочину, і безальтернативному способі реагування на отриману інформацію - вчиненні активних дій із внесення таких відомостей до ЄРДР.

2. Альтернативна форма пов'язана з оцінною діяльністю слідчого щодо матеріалів перевірки оперативних джерел інформації про злочин. Слідчий під час отримання матеріалів перевірки має альтернативу внесенню відповідної інформації до ЄРДР - це повернення матеріалів до оперативного підрозділу для доопрацювання з рекомендаціями щодо подальших дій суб'єкта перевірки.

3. Безініціативна форма реалізується слідчим шляхом методичного супроводження оперативно-розшукової діяльності в межах оперативно-розшукової справи.

4. Ініціативна форма проявляється в самостійному виявленні слідчим іншого кримінального правопорушення під час здійснення досудового розслідування в уже дорученому для здійснення розслідування кримінальному провадженні. Основу комплексу пізнавальних засобів становлять слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, що проводять безпосередньо слідчий або оперативні підрозділи за його дорученням [133, с. 229-230].

В умовах воєнного стану запроваджується особливий режим досудового розслідування. Відповідно до ч. 1 ст. 615 КПК України, у разі введення воєнного стану та якщо відсутня технічна можливість доступу до ЄРДР - рішення про початок досудового розслідування приймає дізнавач, слідчий, прокурор, про що виноситься відповідна постанова, яка повинна містити відомості, передбачені ч. 5 ст. 214 КПК. У невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування може бути проведений огляд місця події (постанова приймається невідкладно після завершення огляду). Відомості, що підлягають внесенню до ЄРДР, вносяться до нього за першої можливості [65].

Технічну неможливість внесення відомостей до ЄРДР, в умовах воєнного стану, обумовлюють наступні об'єктивні фактори: вихід комп'ютерного, мережевого обладнання зі строю, перебої з електроенергією та зв'язком, Інтернетом, відсутність доступу до них, проблеми з транспортом, блокування та захоплення адміністративних будівель, відсутність доступу до територій тощо, можуть призвести до неможливості протягом тривалого часу внести відомості до ЄРДР [94, с. 11].

Відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК постанова, яка виноситься прокурором, слідчим або дізнавачем, про початок досудового розслідування повинна містити наступні відомості:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР [65].

Досліджуючи особливості початку досудового розслідування в умовах воєнного стану Л. В. Гаврилюк виявила низьку проблемних питань, які ставляться перед уповноваженою особою на проведення такого розслідування, що впливають на визначення належності й допустимості доказів у кримінальному провадженні серед яких:

1. В п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України не визначено протягом якого часу і з якого моменту слідчий, дізнавач, прокурор може ухвалювати рішення про початок досудового розслідування.

2. У ст. 615 КПК України не конкретизовано, якими доводами повинен керуватися слідчий, дізнавач, прокурор про відсутність технічної можливості щодо внесення відомостей до ЄРДР, і яким чином сторони кримінального провадження, суд зможуть в подальшому переконатися, що слідчий, прокурор, дізнавач дійсно не мали технічної можливості внести відомості до ЄРДР і що такі відомості були внесені за першої можливості.

3. Визначений ст. 615 КПК України особливий режим кримінального провадження в умовах воєнного стану щодо початку досудового розслідування передбачає у невідкладних випадках до винесення дізнавачем, слідчим, прокурором постанови про початок досудового розслідування можливість лише

проведення огляду місця події, що призводить до колізії з ч. 3 ст. 214 КПК України, згідно з якою для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до ЄРДР можуть бути відібрані пояснення, проведене медичне освідування, отримано висновок спеціаліста тощо [19, с. 241-242].

Досліджуючи початок досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом О. В. Захарова наголошує, що прокурору, слідчому або дізнавачу необхідно з'ясувати коло наступних обставин:

1. Чи дійсно було вчинено незаконне зайняття рибним добувним промислом, у чому воно виражалось.
2. Час, місце, обстановка готування, вчинення та приховування.
3. Знаряддя, засоби та спосіб застосування.
4. Особа злочинця, співучасників, роль кожного з них на стадії готування, вчинення та приховування злочину.
5. Мотиви та мета.
6. Причинно-наслідковий зв'язок.
7. Чи притягувалася раніше така особа до кримінальної (або адміністративної) відповідальності.
8. Чи завдано матеріальної шкоди; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (враховується вартість, екологічна цінність, кількість добутого).
9. Які обставини сприяли вчиненню злочину.
10. Обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання [82, с. 128-129].

На нашу думку вказаний перелік обставин потребує розширення, таким чином уповноваженій особі на проведення досудового розслідування, після внесення відомостей до ЄРДР на основі отриманих джерел первинної інформації про вчинення протиправне діяння необхідно встановити наступне:

1. Обстановку вчинення кримінального правопорушення (час та місце здійснення незаконного вилову риби).

1.1. Яким наказом територіального Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм установлений строк заборони на добування (вилов) водних біоресурсів, у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) підконтрольних даному територіальному Управлінню, де вчинений незаконний вилов риби. На підставі даного наказу встановити, чи є місце здійснення лову нерестовищем у період нересту.

1.2. На підставі Правил любительського рибальства з'ясувати:

- а) чи є період вилову риби забороненим;
- б) чи є забороненим місце вилову риби.

1.3. Чи входить водний об'єкт на якому здійснено вилов риби до складу природно-заповідного фонду України.

2. Особу злочинця.

2.1. Анкетні дані особи, яка вчинила дане протиправне діяння. За допомогою баз (банків) даних єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України здійснити перевірку такої особи на наявність попередньої судимості, вчинення адміністративних правопорушень у минулому.

2.2. Чи має особа у користуванні мобільний телефон, з яким абонентським номером. На подальшому етапі досудового розслідування, якщо підозрюваний категорично буде заперечувати свою причетність до вчинення протиправного діяння, за допомогою встановлення імею мобільного терміналу та установлення базових станцій операторів мобільного зв'язку можливо підтвердити його присутність на місці вчинення кримінального правопорушення в заданий проміжок часу.

2.3. Чи було вчинене кримінальне правопорушення одноособово або у групі (роль кожного з учасників групи).

2.4. Яка мета вилову риби у злочинця (для власного вживання, з метою подальшого збуту тощо).

2.5. Чи визнає свою винну у вчиненні протиправного діяння.

3. Предмет злочинного посягання.

3.1. Який вид риби, її кількість та вага.

3.2. Чи занесена виловлена риба до Червоної книги України.

3.3. Чи визначена заборона вилову даного виду риби у вчинений Правилами любительського рибальства час.

4. Ким саме та за яких обставин був виявлений незаконний вилов риби.

5. Матеріальні сліди незаконного зайняття рибним добувним промислом.

6. Спосіб вчинення незаконного вилову риби.

6.1. За допомогою якого знаряддя вчинено вилов риби. Які його матеріальні властивості, конструкція, розмір. Чи відносяться дані знаряддя до заборонених визначених у Правилах любительського рибальства.

6.2. Чи вчинено протиправне діяння із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби.

6.3. Чи визначений даний спосіб вилову риби Правилами любительського рибальства, як заборонений.

6.4. Які засоби були застосовані для здійснення вилову риби.

6.5. Чи використовував правопорушник для здійснення свого протиправного діяння транспортний засіб (човен, автомобіль тощо).

7. Які саме вимоги Правил любительського рибальства були порушені при здійсненні вилову риби.

8. Яка саме ознака істотної шкоди наявна за результатами вчинення незаконного вилову риби.

9. Розмір матеріальної шкоди, завданої довкіллю, протиправним діянням.

10. Перевірити чи залучені поняті до проведення огляду місця події відповідають вимогам ч. 7 ст. 223 КПК України (не є працівниками правоохоронних органів, родичами підозрюваного, особами заінтересованими в результатах кримінального провадження). Оскільки якщо прокурором, слідчим, або дізнавачем при складанні протоколу вказані вимоги порушені, то речові

докази виявлені та вилучені в ході його проведення будуть визнаними недопустимими, а кримінальне провадження підлягає закриттю.

11. Використовуючи джерела первинної інформації, з'ясувати хто є свідком даної події.

Слід також зазначити, що вилучений в ході проведення огляду місця події предмет злочинного посягання - риба, потребує спеціальних умов зберігання. З цією метою прокурору, слідчому або дізнавачу, в обов'язковому порядку необхідно відразу після початку досудового розслідування вирішити долю вилучених водних біоресурсів на підставі ч. 7 ст. 100 КПК України та п. 28 «Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження» затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 1104 від 19.11.2012.

З метою вжиття вказаних необхідних заходів для збереження слідів незаконного зайняття рибним добувним промислом уповноваженій особі на проведення досудового розслідування необхідно:

1. Прийняти процесуальне рішення про визнання вилученої риби в ході проведення огляду місця події речовим доказом та керуючись ст.ст. 40, 98, 100, 110 КПК України винести постанову про визнання речових доказів.

2. Скласти клопотання про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію або знищення. Прокурор складає дане клопотання самостійно, слідчий або дізнавач за погодженням з прокурором.

3. Звернутись до слідчого судді з клопотанням, яке має бути поданим не пізніше наступного робочого дня з моменту вилучення риби.

4. Отримати ухвалу слідчого судді про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію.

Порядком таких заходів, спрямованих на збереження речових доказів, слід керуватися на початковому та подальшому етапах досудового

розслідування у разі вилучення риби за результатами проведення інших слідчих (розшукових) дій: обшуку, огляду житла або іншого володіння особи тощо.

Нехтування з боку прокурора, слідчого або дізнавача даних заходів щодо збереження речових доказів, може привести до втрати доказової інформації, отриманої в ході проведення слідчих (розшукових) дій. Так наприклад, при огляді у судовому засіданні суду представлено гнилісне місиво, яке лише за характерним запахом можна було ідентифікувати як залишки риби. Слідчий, в порушення ст. 100 КПК України не вжив необхідних заходів до їх збереження. Риба, як продукт швидкого псування, відповідно до ст. 100 КПК України могла бути знищеною, однак підлягала фіксації за допомогою фотографування або відеозапису та детальному опису. Слідчий також міг прийняти рішення про її висушування, що дозволило би зберегти необхідні характерні ознаки речового доказу. Натомість у протоколі огляду речових доказів слідчий обмежився одним реченням, у якому вказав, що об'єктом огляду є риба виду харіус європейський вагою 0,66 кг. У який спосіб було визначено слідчим рід та вид риби, як встановлено її вагу у протоколі не зазначено. Таким чином, не можуть бути прийняті як належні і допустимі речові докази, які подані суду у кримінальному провадженні [146].

Підсумовуючи, слід зазначити, що в оцінці первинної інформації значну роль відіграє слідчий (дізнавач), оскільки за результатами їх діяльності на місці події, як старшого СОГ в подальшому приймається рішення про початок досудового розслідування. Оцінка первинної інформації для незаконного зайняття рибним добувним промислом складається перш за все, окрім наявності факту незаконного лову водних біоресурсів, з аналізу ознак істотної шкоди і у разі її встановлення прийняття рішення, щодо внесення відомостей до ЄРДР та початку досудового розслідування або у разі її відсутності притягнення винної особи до адміністративної відповідальності на підставі ч. 3 або ч. 4 ст. 85 КпАП.

2.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування

Відповідно до ст. 214 КПК України досудове розслідування починається з моменту внесення відомостей до ЄРДР про кримінальне правопорушення прокурором, слідчим або дізнавачем. Процес розслідування кримінального правопорушення в криміналістиці, так і в практичній діяльності поділяється на етапи. Переважна більшість вітчизняних науковців, таких як А. Ф. Волобуєв, М. М. Єфімов, В. А. Журавель, О. В. Захарова, С. О. Книженко, В. О. Маркусь, О. В. Одерій, Н. В. Павлова, І. В. Пиріг та інші, виділяють початковий та подальший етап досудового розслідування. Однак такі вчені як В. Д. Берназ, В. О. Гусєва, О. М. Дуфенюк, В. В. Копча, О. В. Лускатов, В. О. Малярова, Г. В. Москаленко, Є. В. Пряхін, М. В. Салтевський, О. О. Хань, А. П. Шеремет та інші виділяють ще і завершальний (заключний, прикінцевий) етап досудового розслідування.

На нашу думку завершальний етап є суто організаційною роботою прокурора, слідчого або дізнавача, яка направлена на аналіз доказової інформації, систематизацію матеріалів кримінального провадження та прийняття рішення про закінчення досудового розслідування в порядку ст. 283 КПК. Тому з тактичної точки зору виділяти завершальний етап, як окремий етап досудового розслідування є недоцільним.

Досить цікавою є думка О. І. Ревенко, яка досліджуючи методіку розслідування незаконного видобування вугілля, пропонує, крім початкового та наступного етапу досудового розслідування, виокремити етап відкриття кримінального провадження, що розпочинається з моменту надходження інформації про факт учинення такого правопорушення та триває до моменту внесення цих відомостей до ЄРДР [128, с. 96].

В. А. Журавель виділяє наступні підходи до визначення етапів досудового розслідування:

1) нормативний, за яким виокремлення певних етапів пов'язано з прийняттям відповідних процесуальних рішень;

2) ситуалогічний, де періодизація залежить від ситуацій, що виникають, і специфіки тих завдань, які необхідно розв'язати;

3) змішаний, тобто нормативно-ситуалогічний, що передбачає поєднання цих двох попередніх підходів і дозволяє розглядати його як більш уніфікований.

Крім того вчений зазначає, що на визначення періодизації розслідування кримінальних правопорушень позначаються як слідчі ситуації і завдання, так і відповідні процесуальні рішення, які приймають слідчий, прокурор у ході здійснення кримінального провадження [29, с. 141].

Схожої думки дотримується і О. В. Пчеліна, яка зазначає, що до критеріїв етапізації процесу розслідування слід віднести як кримінально-процесуальні, так і криміналістичні аспекти такого роду діяльності. Зокрема, перший критерій диктує необхідність поділу розслідування на етапи в залежності від процесуальних стадій досудового розслідування, наприклад початок кримінального провадження, повідомлення особі про підозру, складання обвинувального акту тощо. А другий критерій обумовлює поділ розслідування на етапи залежно від слідчих ситуацій і обсягу вирішених тактичних завдань розслідувань, тобто з урахуванням напрямів досудового розслідування [126, с. 168].

Як зауважує І. В. Пиріг, етапи розслідування є виключно криміналістичним поняттям, що не закріплено у жодному нормативному акті. Вони мають суттєве значення для методики розслідування та мають бути поділені за криміналістичними критеріями, що ґрунтуються на наявній на певний момент розслідування інформації, що, у свою чергу, складає зміст слідчих ситуацій із переліком завдань щодо їх вирішення [98, с. 165].

А. П. Шеремет зазначає, що поділ процесу розслідування має суттєве методичне значення, оскільки кожний із виділених етапів має певну специфіку в обсягу і методах даної криміналістичної діяльності. Тому для здійснення найбільш успішного розслідування злочину на всіх його етапах і на стадії

підготовки до нього в методиці розслідування розробляються прийоми і способи дій слідчого з урахуванням особливостей вказаних етапів [194, с. 337].

Початковий етап відіграє важливу роль в досудовому розслідуванні, оскільки на даному етапі уповноваженою особою здійснюється підбір необхідних слідчих (розшукових) дій для збирання доказової інформації спрямованої на досягнення завдання кримінального провадження щодо притягнення винної особи до кримінальної відповідальності за вчинення протиправного діяння. Саме тому цьому етапу досудового розслідування в криміналістичній літературі приділено особливу увагу, в порівнянні з подальшим етапом.

Початковий етап розпочинається з моменту внесення відомостей до ЄРДР та закінчується моментом пред'явлення особі підозри. Досить дискусійним питанням з боку вчених є встановлення меж вказаного етапу.

О. В. Одерій визначаючи межі (відправну точку) початкового етапу досудового розслідування, зазначає, що необхідно виходити з тієї слідчої ситуації, яка склалася. Так, якщо внесенню відомостей до ЄРДР передуює проведення огляду місця події, початком слід вважати момент прийняття рішення про проведення цієї слідчої дії, у всіх інших випадках - момент внесення відомостей до ЄРДР. Що стосується його закінчення, то завершальним моментом можна вважати процедуру пред'явлення підозри особі в порядку ст. 278 КПК [90, с. 221-222].

В. О. Гусева зауважує, що момент початку досудового розслідування починається з моменту отримання відомостей про вчинене кримінальне правопорушення. Це пов'язано з тим, що між заявником, потерпілим та працівниками правоохоронних органів на підставі відповідних законодавчих актів виникають відповідні кримінальні процесуальні правовідносини. Так, у разі затримання особи, яку підозрюють у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі, у вказаних у ч. 1 ст. 208 КПК України випадках строк затримання без ухвали слідчого судді (суду) не може перевищувати 72 години із моменту затримання підозрюваної особи.

Моментом затримання є не внесення відомостей до ЄРДР, а момент, коли така особа силою або внаслідок підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи в приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою (ст. 209 КПК України). Ураховуючи це, момент відліку початкового етапу розслідування слід пов'язувати з початком учинення кримінальних процесуальних дій, спрямованих на пізнання події кримінального правопорушення, обставин його готування тощо [171, с. 87-88].

Слід зазначити, що санкцією ч. 2 ст. 249 КК України (вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, або особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею) передбачено позбавлення волі на строк до трьох років [63]. Таким чином уповноважена службова особа на підставі ст. 208 КПК може затримати особу, підозрювану у вчиненні досліджуваного злочину, однак як свідчить слідча практика такі особи не затримуються. Не прийняття даного рішення з боку уповноваженої особи пов'язано з тим, що до моменту пред'явлення особі підозри необхідно здійснити збір підтверджуючої інформації щодо заподіяння істотної шкоди довкіллю: отримати висновки експертиз, відповідь на запит прокурора, слідчого або дізнавача від Інституту рибного господарства Національної академії аграрних наук України тощо.

На початковому етапі досудового розслідування, на думку О. В. Лускатова, висуваються всі можливі реальні версії; плануються слідчі (розшукові) дії та оперативно-розшукові заходи по їх перевірці; виконується частина або всі (залежить від їх обсягу) заплановані дії; відбувається збір і закріплення доказів, що можуть бути втрачені; приймаються заходи для встановлення, розшуку та затримання підозрюваних; починається збирання даних, які характеризують особистості підозрюваних; приймаються заходи до відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочином; виявляють деякі причини й умови, що сприяли скоєнню злочину. Слідчі (розшукові) дії й інші заходи на початковому етапі носять, як правило, пошуковий, невідкладний

характер, відрізняються інтенсивністю, щільністю, високим темпом організації і проведення [53, с. 414].

Г. В. Москаленко зазначає, що для початкового етапу розслідування є висока вірогідність виникнення проблемних ситуацій в результаті неповноти вихідних даних та складності встановлення джерел додаткової інформації. Звісно, проблемні слідчі ситуації можуть виникати й на інших етапах розслідування, але на початковому вони виникають значно частіше та носять найбільш гострий характер [83, с. 249].

Серед завдань, які необхідно вирішити прокурору, слідчому або дізнавачу на початковому етапі досудового розслідування А. Ф. Волобуєв виділяє:

1) встановлення місця, часу та інших обставин скоєння злочину, його суті, а також виявлення, фіксація та вилучення його слідів, які під впливом несприятливих умов можуть зникнути або бути знищеними;

2) встановлення, розшук і затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину;

3) збирання доказів, достатніх для пред'явлення обвинувачення особі, хоча б по одному епізоду злочинної діяльності [13, с. 35].

До завдань початкового етапу розслідування В. О. Маркусь також відносить:

- орієнтування слідчого в обстановці та події, що розслідується;
- формування уявлення про механізм події злочину;
- розкриття злочину по «гарячих слідах»;
- отримання необхідної інформації для встановлення і розшуку злочинця;
- збору доказів, яким загрожує знищення чи зникнення під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів;
- отримання початкової інформації для побудови розгорнутих слідчих версій.

Вчений зауважує, що для тактики проведення слідчих розшукових дій початкового етапу досудового розслідування притаманний фактор часу, момент раптовості (особливо при допиті) [79, с. 284].

Підставою для початку досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом, відповідно до ст. 214 КПК України, є отримання територіальним органом НП України заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення такого правопорушення слідчим, дізнавачем, прокурором з будь-якого джерела обставин. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить про те, що здебільшого повідомлення про здійснення незаконного вилову риби є підставою для початку досудового розслідування. Такі повідомлення надходять від співробітників територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (49 %), співробітників НП України (46 %). Випадки надходження заяв від фізичних або юридичних осіб та самостійне виявлення слідчим, дізнавачем, прокурором досліджуваного правопорушення в слідчій практиці практично не знаходить свого відображення.

З початком досудового розслідування на прокурора, слідчого або дізнавача покладається обов'язок доказування, який полягає у встановленні обставин, що мають значення для кримінального провадження. О. В. Одерій, досліджуючи злочини проти довкілля наводить наступні групи обставин, які підлягають з'ясуванню під час досудового розслідування:

I. Подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення).

1. Фактичні дані події злочину: яка подія мала місце: подія злочину чи адміністративного проступку; місце вчинення злочину; час вчинення злочину; способи дії злочинців на кожному з етапів злочинного посягання; механізм події злочину; знаряддя і засоби, використані злочинцями; характер їх застосування під час вчинення злочину; походження цих знарядь і засобів у злочинців; слідова картина в обстановці місця події; наявність дій із приховування окремих етапів реалізації злочинного задуму, їх слідів або злочину загалом; їх характер.

2. Обставини, що пов'язані з наслідками вчиненого злочину: відповідно до конкретного (особливо матеріального) складу злочину, зокрема: за ступенем

зовнішнього прояву: фактичне настання шкоди; загроза її настання; за типом зміни об'єкта посягання: погіршення якості довкілля; шкода, що завдана життю (смерть)і або здоров'я людини (погіршення стану), втрати компоненту довкілля, природного об'єкта; за змістом суспільних відносин, благ і цінностей, охоронюваних нормами розділу VIII КК України: екологічна шкода та її ступінь; фізична шкода та її ступінь; економічна (майнова) шкода та її ступінь; безпосередньо опредмечені відомості про завдання шкідливих наслідків, які мали місце від конкретного злочину; відомості, які встановлюють причинний зв'язок між фактом злочинного діяння та фактом шкідливих наслідків, що настали; розмір завданої шкоди.

II. Обставини, пов'язані із суб'єктом, суб'єктивною стороною злочину: юридичний статус особи, що вчинила злочин; кількість осіб, що брали участь у реалізації злочинних дій або окремих етапів; їх роль; наявність ознак організованості в діях групового суб'єкта злочину, розподіл ролей співучасників, їх функції в загальному механізмі вчинення злочину; форма вини і мотив вчинення злочину.

III. Інші обставини (обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого злочину, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження тощо) [90, с. 256-273].

На нашу думку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом вказаний перелік обставин необхідно розширити та встановити наступне:

1. Дані про наявність істотної шкоди, в чому саме вона виражається (знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби вилов яких заборонено тощо).

2. Інформація про відношення водного об'єкта, на якому здійснено незаконний вилов риби, до природно-заповідного фонду України.

3. Дані про відстань до найближчого населеного пункту.

4. Інформація про наявність у найближчих населених пунктах покинутих будівель, або складських приміщень, де б злочинці могли переховуватись, чи переховувати знаряддя, засоби незаконного вилову риби та безпосередньо виловлену ними рибу.

5. Дані про точну відстань від берегу водного об'єкта до місця безпосереднього незаконного вилову риби.

6. Відношення знарядь вилову риби, способу, місця та часу вилову до вимог, визначених Правилами любительського рибальства.

В ході проведення досудового розслідування виникають певні слідчі ситуації, виходячи з яких прокурор, слідчий або дізнавач визначають напрямок подальших дій, а саме: підбору алгоритму необхідних слідчих (розшукових) дій та прийняті процесуальних рішень для досягнення завдання кримінального провадження.

М. В. Салтевський визначає слідчу ситуацію, як сукупність обставин конкретної події злочину, актуалізованих слідчим, дізнавачем, прокурором, судом, що здійснюють його розкриття, розслідування і попередження, або це сукупність актуалізованої суб'єктом кримінального процесу потенційної інформації про злочин, що відображена і зберігається в матеріальному середовищі.

Вчений поділяє слідчі ситуації в залежності діяльності суб'єктів розслідування на: сприятливі та несприятливі, безконфліктні та конфліктні; в залежності від етапу досудового розслідування на: початкові (вихідні), проміжні та кінцеві [132, с. 71-77].

В. Ю. Шепітько розглядає слідчу ситуацію в широкому і вузькому розумінні. У широкому розумінні слідча ситуація є сукупністю всіх умов, що впливають на розслідування і визначають його особливості. Така сукупність найбільш повно характеризує і відображає усе, що впливає і може впливати на розслідування злочину, а отже, дає змогу вичерпно визначити шляхи і засоби цілеспрямованого впливу на сформовану слідчу ситуацію. Практично більш значущим є поняття слідчої ситуації у вузькому розумінні - як характеристики

інформаційних даних, які має слідство на різних стадіях досудового розслідування. По кожному конкретному кримінальному провадженню на даний момент є певна (різна для окремих проваджень) кількість інформації, необхідна для успішного розслідування [59, с. 431-432].

М. М. Єфімов та І. В. Пиріг визначають слідчу ситуацію, як сукупність умов, що об'єктивно складаються в процесі розслідування злочинів, утворюють своєрідну обстановку на його певний момент, яка ставить перед слідчим проблему вибору відповідного напрямку подальших дій і прийняття тактичних рішень. Формування слідчої ситуації залежить від психологічного характеру, інформаційного характеру; процесуального і тактичного характеру; матеріального й організаційно-технічного характеру [27, с. 24].

В свою чергу В. В. Копча та Н. В. Копча зазначають, що слідча ситуація - це сукупність даних про подію кримінального правопорушення та обставини, які характеризують умови (обстановку) його розслідування на конкретному етапі, що обумовлює вибір засобів та методів для встановлення істини в кримінальному провадженні. Безпосередній вплив на процес розслідування здійснює фактична обстановка, тобто наявна слідча ситуація. Планування та здійснення діяльності з розслідування будуються відповідно до рівня пізнання та оцінки даних, що відображають конкретну ситуацію розслідування. Слід зазначити, що на думку авторів типові слідчі ситуації - характеризуються певною типовістю складових факторів та можуть бути вирішені шляхом застосування певного алгоритму дій [48, с. 123,125].

О. В. Лускатов визначає типову слідчу ситуацію, як сукупність даних про подію злочину та обстановку його розслідування на конкретному етапі, що впливає на вибір, черговість і тактику слідчих (розшукових) дій та здійснення інших заходів [53, с. 407].

В. К. Весельський зазначає, що слідчу ситуацію формують об'єктивні та суб'єктивні чинники. Об'єктивними чинниками виступають: наявність і характер доказової та орієнтуючої інформації, яка є в розпорядженні слідчого; наявність і стійкість існування ще не використаних джерел доказової

інформації та надійних каналів надходження орієнтуючої інформації; інтенсивність процесів зникнення доказів і сила чинників, які впливають на ці процеси; наявність у даний момент у розпорядженні слідчого, органу дізнання необхідних сил, засобів, часу і можливість їх оптимального використання; існуюча в даний момент кримінально-правова оцінка розслідуваної події. Суб'єктивними чинниками, що впливають на формування слідчої ситуації є: психологічний стан осіб, які фігурують у розслідуваній кримінальній справі; психологічний стан слідчого, рівень його знань і вмінь, практичний досвід, здатність приймати і реалізовувати рішення в екстремальних умовах; протидія встановленню істини з боку злочинця та його зв'язків, а іноді потерпілого і свідків; сприятливий (безконфліктний) перебіг розслідування; зусилля слідчого, спрямовані на зміну слідчої ситуації в бажану сторону; наслідки помилкових дій слідчого, оперативного працівника, експерта, понятих; наслідки розголошення даних досудового розслідування; непередбачені дії потерпілого або осіб, не причетних до розслідуваної події [9, с. 194-195].

Г. Ю. Нікітіна-Дудікова зазначає, що володіння слідчою ситуацією в процесі розслідування кримінального правопорушення дає змогу слідчому висунути обґрунтовані слідчі версії, обрати подальші напрями розслідування, оптимально поєднавши послідовність слідчих, негласних слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів, застосовуючи найефективніші тактичні прийоми, комбінації та операції в процесі взаємодії слідчого з оперативними підрозділами й іншими службами з метою розслідування кримінального правопорушення, встановлення особи, яка його вчинила, а також причин та умов його вчинення [85, с. 121].

Розглянемо більш детально типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень вчинених проти довілля, зокрема при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом, передбаченого ст. 249 КК України.

С. О. Книженко, досліджуючи вказане протиправне діяння, виділяє наступні типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування:

1) кримінальне провадження відкрито за матеріалами про незаконне корисливе вилучення природних об'єктів стосовно встановленої особи (яка була затримана з речовими доказами). Завдання розслідування - пошук та одержання інформації про механізм учинення злочину, встановлення всіх епізодів злочинної діяльності та розшук раніше незаконно добутих природних ресурсів.

У зазначеній ситуації проводяться такі слідчі (розшукові) дії: огляд місця події, огляд вилучених у підозрюваного предметів злочинного посягання (виловленої риби), вилучення й огляд знарядь злочину (сітки, спеціальної техніки залежно від предмета злочинного посягання та способу вчинення злочину), допит підозрюваного (кожного із членів групи), огляд приміщень (місцевостей), де зберігаються незаконно добуті природні ресурси, та транспортних засобів, на яких перевозилися незаконно добуті природні ресурси, обшуки за місцем проживання (роботи) злочинця з метою пошуку предметів браконьєрства та засобів учинення злочину тощо й призначення експертиз (трасологічних, балістичних, біологічних, хімічних та ін.). У порядку ст. 40 КПК України слідчому доцільно дати окреме доручення оперативним підрозділам з метою встановлення можливих місць зберігання незаконно добутих природних ресурсів та очевидців незаконного добування природних ресурсів чи їх збуту.

2) кримінальне провадження відкрито за матеріалами про незаконне корисливе вилучення природних об'єктів, учинене невідомою особою. У цій ситуації порівняно з попередньою додатковим завданням розслідування є одержання інформації про осіб, що вчинили злочин, їх розшук та затримання. Звісно, ця обставина суттєво впливає на проведення вище названих початкових слідчих (розшукових) дій [55, с. 191].

В свою чергу О. В. Одерій виділяє наступні типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі досудовому розслідувані даного протиправного діяння та рекомендує наступний алгоритм дій:

1) відоме місце події злочину проти довкілля і встановлено особу, яка його вчинила;

2) відоме місце події злочину проти довкілля, але особу, яка його вчинила, не встановлено.

Перша типова слідча ситуація є найбільш поширеною у слідчій практиці. Відповідний алгоритм початкового етапу розслідування може складатися із таких дій: ОМП; слідчий огляд окремих об'єктів (залежно від виду злочину проти довкілля), допит підозрюваного (обвинуваченого), допит свідків, призначення експертиз, проведення негласних (розшукових) дій з метою встановлення співучасників тощо.

У другій ситуації основним напрямком доказування є встановлення осіб, які вчинили злочин. Для означеної ситуації як відповідний алгоритм початкового етапу розслідування можна рекомендувати: ОМП; слідчий огляд окремих об'єктів, допит свідків, проведення негласних (розшукових) дій з метою встановлення особи злочинця, призначення експертиз тощо.

Разом з тим, не можна забувати, що досудове розслідування злочинів проти довкілля відбувається в умовах постійно мінливої обстановки. Враховуючи це та перш ніж ухвалити рішення щодо напрямку подальшої роботи та заходів з її реалізації (наприклад, вибір найбільш доцільного методу розслідування), слідчому потрібно максимально повно оцінити своєрідність ситуації, яка склалася на конкретний момент. Ухваленню виваженого рішення багато в чому сприяє знання наведених слідчих ситуацій, а рекомендований алгоритм дій допоможе слідчому правильно організувати і спланувати хід розслідування, визначити необхідні сили й засоби для ефективного проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій [90, с. 294-296].

Проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень, розпочаті за фактом незаконного зайняття рибним добувним промислом, нами були виокремлені наступні типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі досудового розслідування:

1) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним (85 %);

2) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються (10 %);

3) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені (5 %);

Таким чином ми бачимо про наявність високої латентності даних кримінальних правопорушень у разі коли особа, яка здійснила незаконний вилов на місці події не була виявлена, оскільки здебільшого керівниками слідчого відділу або відділу (сектору) дізнання територіального підрозділу НП України рішення про початок досудового розслідування у таких випадках майже не приймається. Рішення про невнесення відомостей до ЄРДР керівники мотивують тим, що на теперішній час не отримано фактичних даних та достатніх обставин, які б свідчили про наявність ознак кримінального правопорушення і направляють зібрані матеріали для розгляду їх згідно Закону України «Про звернення громадян» співробітниками сектору превенції або кримінальної поліції. У разі внесення відомостей до ЄРДР за такими обставинами, здебільшого досудове розслідування проводиться слідчими або дізнавачами на низькому рівні, яке обмежується проведеними слідчими (розшуковими) діями відразу після внесення відомостей до ЄРДР, заходи спрямовані на встановлення місцезнаходження такої особи фактично не вживаються, в подальшому уповноважена особа не дослідивши всіх обставин, які підлягають доказуванню, закриває кримінальне провадження на підставі п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України, за відсутності в діянні складу кримінального правопорушення.

Для успішного розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом з метою виконання завдань покладених на прокурора, слідчого або

дознавача кримінальним процесуальним законодавством необхідно дотримуватися наступного:

1) найважливішою умовою є проведення якісного огляду місця події з додержанням норм КПК та тактичних вимог. Огляд місця події є головною слідчою (розшуковою) дією мета, якої полягає в зборі доказової інформації для притягнення винної особи до відповідальності. Крім того, в ході його проведення виявляються та вилучаються об'єкти, які в подальшому визнаються речовими доказами - риба, знаряддя та засоби незаконного вилову, матеріальні сліди тощо. Нехтування норм КПК України призводить до втрати доказової інформації, що унеможлиблює в подальшому прийняти рішення згідно ст. 283 КПК України;

2) якісне проведення інших слідчих (розшукових) дій, таких як допит свідків, призначення експертиз, обшук, огляд житла чи іншого володіння особи тощо, з дотриманням норм КПК України;

3) взаємодія слідчих, дізнавачів з іншими структурними підрозділами НП (оперативні підрозділи, патрульна поліція або групи реагування патрульної поліції тощо), з територіальними органами Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, з інститутом рибного господарства Національної академії аграрних наук України, з експертними установами, прокуратурою, судом.

Взаємодія правоохоронних та інших державних органів і службових осіб під час розкриття і розслідування злочинів - це узгоджена діяльність різноманітних ланок однієї або кількох організованих систем, спрямована на досягнення спільної мети з найменшими затратами сил, засобів і часу [59, с. 429].

С. О. Книженко зазначає, що однією з умов ефективного розслідування екологічних злочинів є організація взаємодії слідчих із працівниками оперативно-розшукових і природоохоронних органів. Аналіз практики розслідування таких злочинів свідчить, що нагальна необхідність у взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ найчастіше

виникає під час: 1) розшуку злочинця та його затримання; 2) установлення можливих свідків; 3) організації перевірки висунених версій. Під час розслідування екологічних злочинів застосовуються такі форми взаємодії слідчого з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ, як спільний виїзд на місце події, сумісні планування й організація окремих тактичних операцій [55, с. 194].

Основними формами взаємодії з оперативними підрозділами НП під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом слід відзначити, такі як:

а) виконання оперативними працівниками доручень слідчих (дізнавачів) про проведення слідчих (розшукових) дій в порядку ст. ст. 40-41 КПК України. Наприклад, з метою встановлення свідків та очевидців події, або у випадку коли особа, яка вчинила протиправне діяння невідома, здійснити заходи, щодо встановлення її місцезнаходження;

б) направлення на адресу органу досудового розслідування ініціативного рапорту з метою подальшого проведення обшуку. Наприклад, у випадку коли є достатня інформація, що особа, за місцем свого мешкання, або в будь якому іншому місці може зберігати: предмет злочинного посягання (незаконно виловлену рибу), знаряддя (сітки, електричні пристрої для лову і т.д.) або засоби вчинення кримінального правопорушення (човен).

Взаємодія з патрульною поліцією або групами реагування патрульної поліції полягає в злагодженості дій на місці події: виявлення особи, яка здійснила незаконний вилов риби, встановлення свідків та очевидців, виявлення матеріальних слідів тощо. Крім того, вказані посадові особи для фіксування обставин на місці події застосовують портативний відеореєстратор (нагрудна камера), копію відеозапису з якого прокурор, слідчий або дізнавач відповідно на наказу МВС України № 1026 від 18.12.2018 мають можливість отримати протягом 30 діб з моменту фіксації та долучити її до матеріалів кримінального провадження.

Взаємодія з посадовими особами Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм здебільшого здійснюється на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень даної категорії під час проведення огляду місця події, коли слідчий (дознавач) залучає до його проведення вказану посадову особи в якості спеціаліста з метою отримання консультативних знань з приводу зазначення точної породи риби, її кількості, назви знаряддя незаконного вилову риби тощо. Також співробітниками Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм здійснюється фіксування обставин виявлення незаконного вилову риби за допомогою портативного відеореєстратору (нагрудної камери).

Для підтвердження наявності істотної шкоди, спричиненої внаслідок незаконного вилову риби, прокурор, слідчий або дознавач має можливість звернутись до Інституту рибного господарства Національної академії аграрних наук України, направивши відповідний запит. Науковці даного інституту проаналізувавши критерії істотної шкоди, враховуючи не тільки абсолютні, а й відносні показники обсягів незаконного вилову - в частині питомого (від загального запасу) вилову на вказаному водному об'єкті, нададуть ґрунтовну відповідь щодо наявності, або відсутності істотної шкоди.

З експертними установами взаємодія здійснюється під час проведення судових експертиз: судово-економічної, судово інженерно-екологічної, судово-товарознавчої, судово-іхтіологічної, судово-біологічної тощо.

Процесуальне керівництво під час проведення досудового розслідування здійснюється прокурором, який відповідно ст. 36 КПК України надає слідчому або дознавачу вказівки щодо проведення слідчих та негласних слідчих(розшукових) дій, які обов'язкові для виконання. Слід зазначати, що вказівки прокурора виконують суттєву допомогу в організації досудового розслідування, особливо для слідчих, або дознавачів, що мають незначний досвід роботи.

Взаємодія з судом здійснюється під час заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема при розгляді клопотань про тимчасовий доступ до речей і документів, запобіжних заходів, арешту майна тощо;

4) планування досудового розслідування та належна його організація. Складання письмового плану дозволяє на основі отриманої інформації, висунути можливі версії, обрати необхідні слідчі (розшукові) дії, спрямовані на досягнення успішного розслідування. План носить, перш за все, допоміжну функцію в організації розслідування, оскільки дозволяє систематизувати наявні матеріали кримінального провадження, запланувати необхідні слідчі (розшукові) дії та заходи забезпечення кримінального провадження. Думки вчених-криміналістів майже однакові щодо основних елементів плану розслідування, серед яких: версії; обставини, що необхідно з'ясувати; слідчі (розшукові) дії та організаційні заходи; термін виконання; виконавець; примітки. План складається після внесення відомостей до ЄРДР та може корегуватися протягом досудового розслідування, як на початковому етапі так і на подальшому. Своєчасне виконання заходів передбачених у плані контролюється керівником слідчого відділу або відділу (сектору) дізнання та процесуальним керівником.

Розглянемо більш детально типові слідчі ситуації, які виникають на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом.

Першою слідчою ситуацією є коли наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним. Дана слідча ситуація є найбільш сприятливою, оскільки у прокурора, слідчого або дізнавача є повна інформація щодо факту вчинення незаконного вилову риби та осіб, які його вчинили.

Слід зазначити, що таку слідчу ситуацію відносять до категорії кримінальних правопорушень вчинених в умовах очевидності. Тактичні

завдання при даній ситуації вирішуються завдяки проведенню окремих слідчих (розшукових) дій [174, с. 51].

За таких умов кримінальне правопорушення виявляється, в більшій своїй частині, співробітниками територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм під час проведення рибоохоронних рейдів та співробітниками НП України під час патрулювання території обслуговування, в момент його вчинення або відразу після.

За вказаною слідчою ситуацією необхідно проводити наступні слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події;
- обшук в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України (іншого володіння особи - човна, автомобіля).
- допит свідків;
- обшук за місцем проживання особи, яка вчинила незаконний вилов риби;
- накласти арешт на вилучену рибу та направити її на реалізацію або знищення;
- накласти арешт на вилучені знаряддя та засоби незаконного вилову риби;
- призначення необхідних експертиз (судово-економічної, судово інженерно-екологічної, судово-товарознавчої, судово-іхтіологічної, судово-біологічної тощо);
- огляд відеозапису отриманого від співробітників патрульної поліції або груп реагування патрульної поліції, Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

Невідкладність проведення обшуку в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України пов'язана з тим, коли наявна достатня інформація про зберігання незаконно виловленої риби, знарядь та засобів незаконного її вилову в іншому володінні особи - автомобілі, човні або іншому транспортному засобі, з метою

своєчасного виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчиненого кримінального правопорушення, а також необхідністю врятування від знищення виявленого майна. В обов'язковому порядку такий обшук проводиться після внесення відомостей до ЄРДР та після його завершення прокурор, а також слідчий або дізнавач за погодженням із прокурором невідкладно звертається з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. У разі якщо слідчий суддя відмовить у задоволенні такого клопотання, вилученні об'єкти визнаються недопустимими доказами та підлягають знищенню.

Допит свідків проводиться з метою фіксування відомостей кримінального правопорушення. Свідками незаконного зайняття рибним добувним промислом є особи, які виявили протиправне діяння або безпосередньо були очевидцями його вчинення, а також поняті, що були залученні до проведення слідчих (розшукових) дій - огляду місця події, обшуку тощо.

У разі встановлення об'єктивних даних про зберігання особою, яка вчинила незаконний вилов риби, за місцем свого мешкання або в іншому приміщенні незаконного виловленої риби, знарядь та засобів незаконного її вилову з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення. Така інформація знаходить своє відображення в ініціативних рапортах оперативних співробітників та допитах свідків, які можуть підтвердити такі обставини. У зв'язку з чим прокурор, слідчий або дізнавач приймає рішення про проведення обшуку.

Відеозапис з портативного відеореєстратору (нагрудної камери) є доказовою інформацією вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та фіксування наслідків його вчинення.

Більш складною є друга слідча ситуація, коли наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються.

За вказаною слідчою ситуацією необхідно проводити наступні слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події;
- обшук в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України (іншого володіння особи - човна, автомобіля).
- накласти арешт на вилучену рибу та направити її на реалізацію або знищення;
- накласти арешт на вилучені знаряддя та засоби незаконного вилову риби;
- допит свідків;
- призначення необхідних експертиз (судово-економічної, судово-інженерно-екологічної, судово-товарознавчої, судово-іхтіологічної, судово-біологічної тощо);
- огляд відеозапису отриманого від співробітників патрульної поліції або груп реагування патрульної поліції, Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

В даній ситуації діяльність прокурора, слідчого або дізнавача більш спрямована на пошук злочинця. Інформація для його пошуку отримується за результатами проведення огляду місця події, допиту свідків. При даній слідчій ситуації необхідно вживати заходи щодо пошуку його місцезнаходження за короткий проміжок часу.

З метою реалізації заходів пошуку особи, яка вчинила незаконний вилов риби слідчим, дізнавачем направляється доручення оперативному підрозділу про проведення слідчих (розшукових) дій у порядку ст. 40, 40¹ КПК України в якому визначаються наступні заходи пошукового характеру:

1) встановлення свідків, які можуть вказати анкетні дані особи, яка вчинила незаконний вилов риби, або описати її за зовнішніми ознаками, про можливе користування транспортними засобами таких осіб, їх можливі шляхи руху до та від місця події та інші обставини, які мають інформативне значення;

2) встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, які знаходяться поряд з місцем вчинення кримінального правопорушення;

3) проведення подвірного обходу з метою отримання додаткової інформації про подію та осіб, які вчинили незаконний вилов риби;

4) за результатами отриманих даних про зовнішні ознаки особи, яка вчинила протиправне діяння та використання нею транспортних засобів, орієнтувати особовий склад підрозділів поліції на території обслуговування, а також на суміжних територіях.

Після встановлення місцезнаходження такої особи, за її участю проводяться ряд слід (розшукових) дій спрямованих на фіксування обставин події - огляд, обшук.

Найбільш складною та несприятливою є третя слідча ситуація, коли наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені. В даній слідчій проводяться такі слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події;
- допит свідків;
- призначення необхідних експертиз (судово-економічної, судово інженерно-екологічної, судово-товарознавчої, судово-іхтіологічної, судово-біологічної тощо);

Діяльність у даній слідчій ситуації спрямована на пошук орієнтуючої інформації щодо встановлення особи, яка вчинила незаконний вилов риби, з цією метою оперативному підрозділу необхідно надати доручення про проведення слідчих (розшукових) дій у порядку ст. 40, 40¹ КПК України, в якому визначити наступні заходи:

1) встановити свідків та очевидців даного кримінального правопорушення;

2) встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, які знаходяться поряд з місцем вчинення кримінального правопорушення;

3) проведення подвірного обходу з метою отримання інформації про подію та осіб, які вчинили незаконний вилов риби;

4) у разі встановлення даних про зовнішні ознаки особи, яка вчинила протиправне діяння та використання нею транспортних засобів, орієнтувати особовий склад підрозділів поліції на території обслуговування, а також на суміжних територіях;

5) допитати в якості свідків осіб, що мешкають на території обслуговування та були раніше судимі за незаконне зайняття рибним добувним промислом, а також таких осіб, які вчиняли незаконний вилов риби поряд з місцем події.

У випадку коли на місці події були виявлені покинуті транспортні засоби, за обліками МВС України встановити їх власника, перевірити його причетність до вказаного протиправного діяння та допитати на кому саме та коли він передав даний транспортний засіб у користування.

Для розкриття вказаного кримінального правопорушення, у разі коли на місці події знаходились покинуті знаряддя та засоби незаконного вилову риби, на підставі виявлення та вилучення на них сліди папілярних візерунків пальців рук, для ідентифікації особи, яка їх залишила призначається дактилоскопічна експертиза. В ході її проведення за дактилоскопічними обліками можливо перевірити, кому саме належать виявлені сліди папілярних візерунків пальців рук.

Вказаний нами перелік типових слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом є неостаточним, оскільки в практичній діяльності, в залежності від обставин та умов, даний перелік може бути розширений іншими слідчими ситуаціями.

Таким чином, підсумовуючи слід зазначити, що дослідження проблематики типових слідчих ситуацій початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом відіграє важливу роль для успішного результату кримінального провадження, оскільки на даному етапі здійснюється збір доказової інформації для пред'явлення особі про підозру у вчиненні протиправного діяння та в подальшому дана доказова інформація служить основою для ухвалення судом обвинувального вироку.

2.3. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування

Подальший етап розпочинається з моменту отриманням достатніх доказів для повідомлення особі про підозру та вручення його письмового повідомлення, а закінчується коли зібрані достатні докази для винесення рішення про складання обвинувального акту (клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру) в порядку ст. 283 КПК України.

Пропонуємо розглянути думку О. В. Лускатова, який зазначає, що на подальшому етапі розслідування відбувається висунення додаткових версій при встановленні нових обставин скоєння злочину; планування слідчих (розшукових) та інших дій і заходів по їх перевірці; виконання всього запланованого; визначення особи або кола осіб, винних у вчиненні злочину; закінчення збору доказів, оцінка їх повноти і побудова в систему; завершення збору даних, що характеризують особистість підозрюваного (підозрюваних); виявлення всіх причин і умов, що сприяли скоєнню злочину, та прийняття заходів профілактичного характеру); обрання запобіжного заходу (якщо він не був застосований до підозрюваного); складання обвинувального акту. На даному етапі слідчий має обсяг інформації, достатній для того, щоб більш-менш точно розв'язати основні питання, які раніше виникли на початковому етапі розслідування, коли відповіді на них носили можливий, вірогідний характер. В зв'язку з появою на подальшому етапі підозрюваного, істотна

частина процесуальних дій та інших заходів зосереджується навколо цієї процесуальної фігури. Головна задача даного етапу - повне і всебічне дослідження всіх обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [53, с. 414-415].

В. Д. Берназ та М. В. Салтевський зазначають, що на даному етапі слідчий аналізує все що досягнуто на початковому етапі і в залежності від ситуації, яка склалася, здійснює подальше планування розслідування за обраним напрямком, відповідно до якого проводяться слідчі та інші дії, а при необхідності і оперативно-розшукові заходи [4, с. 201].

В. О. Маркусь визначає, що на подальшому етапі досліджуються, оцінюються і використовуються докази, зібрані на початковому етапі, детально перевіряють версії, доказуються елементи складу злочину, а також встановлюють причини та обставини, які сприяли скоєнню і прихованню злочину [79, с. 284].

Г. В. Москаленко зауважує, що типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування визначаються відносно не складно (виходячи з характеру і ступеню повноти первинного матеріалу про злочин), то цього не можна сказати про наступний етап розслідування. Вирішення цього наукового завдання залежить від того, коли вважається закінченим початковий етап і розпочинається наступний етап розслідування. Виділення типових слідчих ситуацій, які б не повторювали ситуацій початкового етапу, можливе лише тоді, коли наступний етап розслідування пов'язується із вирішенням основних тактичних завдань початкового етапу [83, с. 250].

До головних завдань подальшого етапу розслідування А. Ф. Волобуєв відносить такі: формування системи доказів з обвинувачення особи в учиненні злочину (будуть відображені в обвинувальному акті); встановлення всіх співучасників злочину та збір доказів для їх обвинувачення; забезпечення відшкодування заподіяних збитків, збір інформації про особистість підозрюваного (обвинуваченого). У кожній окремій методиці розслідування на цьому етапі розглядаються типові слідчі ситуації та комплекси слідчо-

розшукових дій, що їм відповідають. Типові слідчі ситуації подальшого етапу розслідування визначаються позицією, яку займає особа, якій було повідомлено про підозру у вчиненні злочину [55, с. 13].

В. О. Гусєва зазначає, що головною метою наступного (подальшого) етапу досудового розслідування є зібрання всіх необхідних доказів з метою виконання завдань кримінального провадження [171, с. 88].

Звернемо увагу на думку І. В. Пирого, який визначає таку ознаку етапів досудового розслідування, як ситуаційність. Наприклад, якщо на подальшому етапі зібрані докази вказують на невинуватість підозрюваного у вчиненні правопорушення, розслідування фактично повертається на початковий етап [98, с. 166].

С. О. Книженко, досліджуючи особливості наступного (подальшого) етапу досудового розслідування екологічних злочинів, зазначає, що наступний етап характеризується вирішенням завдань, спрямованих на перевірку та розширення доказової бази щодо винуватості особи та виділяє його наступні слідчі ситуації:

1) підозрюваний визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину у повному обсязі висуненої підозри. У цій ситуації слідчий спрямовує зусилля на деталізацію обставин учинення злочинних дій (під час допиту підозрюваного) та перевірку одержаних показань іншими джерелами доказів (документами, висновками експертиз тощо).

2) підозрюваний визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину частково. У цій ситуації слідчий на підставі аналізу свідчень підозрюваного висуває версії з кожного пункту як визнання вини, так і її заперечення. Із метою перевірки версій проводяться допити свідків, які раніше не були допитані, одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб та інші слідчі (розшукові) дії.

3) підозрюваний не визнає себе винним у вчиненні екологічного злочину. Як правило, підозрюваний, заперечуючи свою вину, посилається на алібі або на те, що його дії були вчинені через виробничу необхідність тощо. В указаній

ситуації перевіряються версії щодо місця перебування підозрюваного, правомірності його дій за конкретних обставин тощо. Проводяться додаткові обшуки, виїмки документів, судові експертизи, допити свідків, одночасні допити двох чи більше вже допитаних осіб та інші слідчі (розшукові) дії [55, с. 193-194].

В залежності від формулювання типових слідчих ситуацій визначаються необхідні слідчі (розшукові) дії, мета яких спрямована на досягнення успішного результату досудового розслідування.

Варто зазначити, що побудова типових слідчих ситуацій на подальшому етапі досудового розслідування залежить безпосередньо від лінії поведінки підозрюваного і його бажання співпрацювати зі слідством [173, с. 455].

Враховуючи думки вчених та аналіз матеріалів кримінальних проваджень за фактами вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, серед типових слідчих ситуацій подальшого етапу досудового розслідування слід відзначити:

1. Підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, активно сприяв розкриттю кримінального правопорушення та готовий в повному обсязі відшкодувати збитки спричинені водним ресурсам України (96 %).

2. Підозрюваний, частково визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби та готовий частково відшкодувати збитки спричинені водним ресурсам України (1 %).

3. Підозрюваний, не визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично відмовляється від відшкодування збитків, спричинених водним ресурсам України, відмовляється співпрацювати зі слідством (3 %).

Вказані типові слідчі ситуації слід віднести до випадків, коли незаконне зайняття рибним добувним промислом вчиняється одноособово, однак мають місце випадки вчинення даного протиправного діяння групою осіб. Незаконне зайняття рибним добувним промислом вимагає від учасників групи на підготовчому етапі вчинення правопорушення попередньо домовитись про

спосіб його вчинення, застосування необхідних знарядь та засобів незаконного вилову та про предмет злочинного посягання - вид риби, який планується добути. І тому, як свідчить слідча практика, здебільшого досліджуване протиправне діяння вчиняється групою осіб за попередньою змовою.

У такому разі слід виділити наступні слідчі ситуації:

1. Підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які також повністю визнають свою вину, активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки спричинені водним ресурсам України (85 %).

2. Встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину та збитки спричинені водним ресурсам України вони визнають частково, в ході проведення допиту між ними встановлені розбіжності (3 %).

3. Всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством (12 %).

Також додатково ми можемо виокремити наступні слідчі ситуації, які можуть виникнути на подальшому етапі досудового розслідування досліджуваного протиправного діяння, у разі вчинення групою за попередньою змовою:

4. Окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довіллю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння.

5. Підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб.

Найбільш поширеною є слідча ситуація, коли підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки спричинені

водним ресурсам України. Дана ситуація є найбільш сприятливою та неконфліктною. Підозрювані свою вину повністю визнають та розкаюються у вчиненому кримінальному правопорушенні.

Для зібрання достатньої доказової інформації прокурору, слідчому або дізнавачу необхідно провести наступні дії:

- допит підозрюваного, у разі вчинення у групі необхідно встановити час та місце виникнення у них попередньої змови, роль кожного учасника групи;

- обрати запобіжний захід підозрюваним, враховуючи обставини, передбачені ст. 178 КПК України (вік, стан здоров'я, міцність соціальних зв'язків, наявність в нього родини й утриманців, наявність постійного місця роботи або навчання, репутацію, наявність судимостей тощо);

- допити в якості свідків сусідів щодо здійснення незаконного вилову риби підозрюваним в минулому та отримання інформації про спосіб життя, зайнятість та інших даних, які характеризують підозрюваного;

- повторно допитати свідків, у разі необхідності уточнити вже отриману інформацію про обставини вчинення незаконного вилову риби підозрюваними;

- обшук за місцем мешкання підозрюваних та в інших їх володіннях, у разі отримання інформації про зберігання незаконно виловленої риби, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення;

- слідчий експеримент з метою перевірки і уточнення відомостей, обставин вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом.

При вказаній слідчій ситуації досудове розслідування здійснюється без виникнення проблемних питань, завдання розслідування вирішуються швидко та ефективно. Крім того, дана слідча ситуація не вимагає від слідчого або дізнавача використання спеціальних тактичних прийомів при проведенні допиту підозрюваного, після встановлення психологічного контакту свої показання підозрюваний викладає у формі вільної розповіді, а потім сторона обвинувачення ставить уточнюючі та додаткові запитання. Після формування достатньої доказової інформації для закінчення досудового розслідування

слідчий або дізнавач направляє матеріали кримінального провадження прокурору для прийняття рішення в порядку ст. 283 КПК України.

Розглянемо другу слідчу ситуацію, коли встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину та збитки спричинені водним ресурсам України вони визнають частково, в ході проведення допиту між ними встановлені розбіжності. Така слідча ситуація вимагає від сторони обвинувачення більш значної підготовки до проведення слідчих (розшукових) дій, в порівнянні з першою, однак її також можна віднести до неконфліктної. Умовний лідер групи переконує її членів в ході проведення слідчих (розшукових) дій (допиту, одночасного допиту, слідчого експерименту) надавати показання, які викривляють дійсність, а саме: вилов риби в меншій кількості, заперечення вилову цінних видів риби, або вилов яких заборонено, забороненими способами та знаряддями вилову. Вказані дії лідер групи вчиняє з метою призначення в подальшому судом більш м'якого покарання за свої протиправні дії та членів групи, а також з метою недоведеності стороною обвинувачення спричинення істотної шкоди довкіллю. Підозрювані при даній слідчій ситуації не заперечують вчинення незаконного вилову риби на водному об'єкті, однак надають свої показання не повному об'ємі. Також на таку позицію може впливати і захисник підозрюваних.

При даній слідчій ситуації необхідно провести наступні дії:

- допит підозрюваного, у разі вчинення у групі необхідно встановити час та місце виникнення у них попередньої змови, роль кожного учасника групи;
- обшук за місцем мешкання підозрюваних та в інших їх володіннях, у разі отримання інформації про зберігання незаконно виловленої риби, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення;
- додатковий допит підозрюваного після проведення обшуку;
- одночасний допит між підозрюваними з метою встановлення причин розбіжностей у показаннях наданих в ході допиту;
- обрати запобіжний захід підозрюваним, враховуючи обставини, передбачені ст. 178 КПК України;

- пред'явлення підозрюваного для впізнання свідкам;
- повторно допитати свідків, у разі необхідності уточнити вже отриману інформацію про обставини вчинення незаконного вилову риби підозрюваними;
- одночасний допит між підозрюваним та свідком, який був очевидцем вчинення незаконного вилову риби, наприклад співробітник Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм НП України тощо;
- слідчий експеримент з метою перевірки і уточнення відомостей, обставин вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом;
- огляд відеозапису за участю підозрюваного;
- допити в якості свідків сусідів, родичів щодо здійснення незаконного вилову риби підозрюваним в минулому та отримання інформації про спосіб життя, зайнятість та інших даних, які характеризують підозрюваного.

Допит підозрюваного необхідно спочатку проводити використовуючи наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту, викладання показань у формі вільної розповіді, постановку запитань. Далі можна використати тактичний прийом пред'явлення доказів, під час якого з метою психологічного впливу на підозрюваного повідомити про наявність у сторони обвинувачення речових доказів (вилученої риби, знарядь та засобів незаконного вилову риби тощо); показань свідків, які були очевидцями незаконного вилову риби; висновків експертиз, які підтверджують спричинення шкоду довкіллю, а у разі необхідності продемонструвати вказані докази.

Під час постановки запитань можна використати тактичний прийом - фактор раптовості, а саме: задати наступне питання, яке логічно не пов'язано з попереднім. Наприклад, спочатку запитати про кількість виловленої риби, а потім про його безпосередню роль у складі групи. Підозрюваний не очікуючи такого, надасть вірогідніше правдиву відповідь.

Також при даній слідчій ситуації можна використати тактичний прийом – створення конфлікту між членами групи, у випадку якщо один з членів групи в ході проведення допиту надавав правдиві показання. Під час

проведення допиту іншому члену групи повідомляють про даний факт, зачитуючи протокол допиту попереднього підозрюваного, таким чином психологічно впливають на його лінію поведінки, що інший член групи готовий активно сприяти слідству, що в подальшому буде ураховано при призначенні покарання судом.

В даній слідчій ситуації також слід використати тактичний прийом - застосування науково-технічних засобів. За участю підозрюваного провести огляд відеозапису проведення огляду місця події, обшуку за його участю, або отриманий відеозапис з портативного реєстратора (нагрудної камери) співробітників НП України та Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Проведення вказаної слідчої (розшукової) дії вплине на поведінку підозрюваного, що у сторони обвинувачення є достатні докази, вчиненого його протиправного діяння. Дані відеозаписи можна продемонструвати і під проведення допиту підозрюваного.

Більш складною типовою слідчою ситуацією на подальшому етапі досудового розслідування є третя, коли всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством. Дана ситуація є конфліктною і потребує використання складних тактичних прийомів. Підозрюваний категорично ухиляється від співпраці зі стороною обвинувачення, відмовляється від проведення слідчих (розшукових) дій за його участю, навіть може відмовитись від проведення його допиту.

Дана слідча ситуація вимагає від прокурора, слідчого або дізнавача ретельного аналізу отриманою доказової інформації, зібраної на початковому етапі досудового розслідування: речових доказів, показань свідків та висновків експертиз, а також перевірку проведення всіх слідчих (розшукових) дій відповідно до вимог КПК України.

Для досягнення успішного результату вирішення вказаної слідчої ситуації необхідно провести наступні дії:

- допит підозрюваного, використовуючи тактичні прийоми;

- обшук за місцем мешкання підозрюваних та в інших їх володіннях, у разі отримання інформації про зберігання незаконно виловленої риби, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення;

- додатковий допит підозрюваного після проведення обшуку;

- обрати запобіжний захід підозрюваним, враховуючи обставини, передбачені ст. 178 КПК України;

- пред'явлення підозрюваного для впізнання свідкам;

- повторно допитати свідків, у разі необхідності уточнити вже отриману інформацію про обставини вчинення незаконного вилову риби підозрюваними;

- одночасний допит між підозрюваним та свідком, який був очевидцем вчинення незаконного вилову риби, наприклад співробітник Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм НП України тощо;

- огляд відеозапису за участю підозрюваного;

- отримати тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 162 КПК України;

- допити в якості свідків сусідів, родичів щодо здійснення незаконного вилову риби підозрюваним в минулому та отримання інформації про спосіб життя, зайнятість та інших даних, які характеризують підозрюваного.

Допит підозрюваного при даній слідчій ситуації необхідно проводити, використовуючи спочатку тактичні прийоми: викладання показань у формі вільної розповіді, постановку запитань, а потім переходити до більш складних. Таких, як роз'яснення наслідків щирого каяття при призначенні покарання в подальшому судом, використання фактору раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань, пред'явлення доказів, застосування науково-технічних засобів, порядок використання яких, розглянутий нами при розгляді попередньої слідчої ситуації.

Слід зауважити, що отримати тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, яка знаходиться у операторів телекомунікаційних послуг є важливою доказовою інформацією перебування

підозрюваного на місці вчинення незаконного вилову риби в установлений слідством час його вчинення. З цією метою, на підставі отриманої інформації від оперативних підрозділів про встановлення базових станцій операторів мобільного (рухомого) зв'язку, які знаходяться поряд з місцем вчинення кримінального правопорушення, можливо визначити роботу мобільних терміналів, з визначенням їх ІМЕІ, в заданий проміжок часу. Визначити ІМЕІ мобільного терміналу підозрюваного та місце знаходження абонента з прив'язкою до базової станції в заданий період часу також можна визначити за абонентським мобільним номером підозрюваного, отримавши тимчасовий доступ у операторів телекомунікаційних послуг. Склавши відповідні клопотання прокурор, слідчий або дізнавач за погодженням з прокурором направляє їх для розгляду до слідчого судді для винесення ухвали. Отримавши дані ухвали слідчого судді уповноважена особа на проведення досудового розслідування проводить тимчасового доступу до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю, фіксуючи відповідно результати його проведення протоколом. Після чого отримана інформація від операторів телекомунікаційних послуг направляється до оперативних підрозділів для проведення її аналізу.

Розглянемо четверту типову слідчу ситуацію, коли окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довіллю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння. В даному випадку підозрювані, з метою уникнення призначення судом більш тяжкого покарання за свої протиправні дії, вчинені групою осіб, умисно створюють конфліктну ситуацію зі слідством. На допитах окремі співучасники групи вказують на причетність одного з її членів та повідомляють, що вони особисто активних дій, спрямованих на незаконний вилов риби не вчиняли, а тільки були очевидцями даної події, або зовсім не були присутні на місці події та вважають дії правоохоронних органів відносно них протиправними.

При даній слідчій ситуації необхідно провести наступні дії:

- допит підозрюваного, використовуючи тактичні прийоми: створення конфлікту між членами групи, використання фактора раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань, пред'явлення доказів, застосування науково-технічних засобів;

- обшук за місцем мешкання підозрюваних та в інших їх володіннях, у разі отримання інформації про зберігання незаконно виловленої риби, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення;

- додатковий допит підозрюваного після проведення обшуку;

- одночасний допит між підозрюваними з метою встановлення причин розбіжностей у показаннях наданих в ході допиту;

- обрати запобіжний захід підозрюваним, враховуючи обставини, передбачені ст. 178 КПК України;

- пред'явлення підозрюваного для впізнання свідкам;

- повторно допитати свідків, у разі необхідності уточнити вже отриману інформацію про обставини вчинення незаконного вилову риби підозрюваними;

- одночасний допит між підозрюваним та свідком, який був очевидцем вчинення незаконного вилову риби, наприклад співробітник Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, НП України тощо;

- слідчий експеримент з підозрюваним, який визнає свою вину, з метою перевірки і уточнення відомостей, обставин вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом;

- огляд відеозапису за участю підозрюваного;

- допити в якості свідків сусідів, родичів щодо здійснення незаконного вилову риби підозрюваним в минулому та отримання інформації про спосіб життя, зайнятість та інших даних, які характеризують підозрюваного.

Розглянемо останню типову слідчу ситуацію, коли підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб. Вказані дані можуть відображені

в ході проведення допиту свідків, які були очевидцями даної події. Окреслена ситуація дещо схожа з попередньою, однак злочинні дії невстановлених осіб не були викриті на момент вчинення кримінального правопорушення, або безпосередньо після нього. Аналізуючи отриману інформацію сторона обвинувачення може припустити, що підозрюваний перебуває в матеріальній залежності з іншими невстановленими членами групи, які таким чином вирішили уникнути відповідальності за свої протиправні дії.

Для вирішення завдань даної слідчої ситуації необхідно провести наступні дії:

- допит підозрюваного, використовуючи тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту, викладання показань у формі вільної розповіді, постановку запитань, використання фактора раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань, пред'явлення доказів, застосування науково-технічних засобів;

- обшук за місцем мешкання підозрюваного та інших помешкань, приміщень, які перебувають у його володінні, з метою пошуку інформації про вчинення кримінального правопорушення групою осіб;

- додатковий допит підозрюваного після проведення обшуку;

- обрати запобіжний захід підозрюваному, враховуючи обставини, передбачені ст. 178 КПК України;

- повторно допитати свідків, у разі необхідності уточнити вже отриману інформацію про обставини вчинення незаконного вилову риби підозрюваними;

- одночасний допит між підозрюваним та свідком, який був очевидцем вчинення незаконного вилову риби;

- слідчий експеримент з підозрюваним, з метою перевірки і уточнення відомостей, обставин вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом;

- огляд відеозапису за участю підозрюваного;

- допити в якості свідків сусідів, родичів щодо здійснення незаконного вилову риби підозрюваним в минулому та отримання інформації про спосіб життя, зайнятість та інших даних, які характеризують підозрюваного.

- встановити коло оточення підозрюваного, з метою перевірки даних осіб до причетності здійснення незаконного вилову риби у групі з підозрюваним.

На підставі вищевикладеного, можемо зазначити, що подальший етап досудового розслідування відіграє значну роль, оскільки саме на цьому етапі стороною обвинувачення здійснюється ретельна перевірка доказової інформації, отриманої на попередньому етапі, в залежності від лінії поведінки підозрюваного. Успішне вирішення слідчих ситуацій, які виникають на подальшому етапі залежить від підібраних тактичних прийомів проведення слідчих (розшукових) дій. Крім того, завданням подальшого етапу є встановлення інших осіб, які можливо були причетні до вчинення незаконного вилову риби, однак їх дії не були викриті на момент виявлення даного протиправного діяння, з цією метою проводиться комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативних заходів.

Висновки до розділу 2

1. Найбільш розповсюдженим джерелом інформації про кримінальні правопорушення за фактами незаконного зайняття рибним промислом є повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, які надходять від співробітників територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм; співробітників НП України під час несення служби на території обслуговування - 46 %, з них: територіальних підрозділів поліції (міліції) – 62,5 %; сектору водної поліції (міліції) – 29,2 %; патрульної поліції – 8,3 %; співробітників державної прикордонної служби під час патрулювання місцевості у складі прикордонного наряду - 2 %; співробітників

природоохоронного парку - 1 %; втеча під час здійснення заходів з охорони мисливських угідь – 1 %; співробітників приватної охорони – 1 %;

2. Джерелами для оцінки первинної інформації про вчинення незаконного зайняття рибним промислом можуть бути: рапорт поліцейського про виявлення кримінального правопорушення; протокол огляду місця події з додатками до нього (фототаблиця, відеозапис його проведення); розрахунок збитків, заподіяних внаслідок незаконного добування водних біоресурсів, який надається співробітником територіального органу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм; пояснення від осіб, які можуть підтвердити факт незаконного зайняття рибним добувним промислом; пояснення від особи, яка здійснила незаконний вилов риби.

3. Оцінка первинної інформації для незаконного зайняття рибним промислом складається перш за все, окрім наявності факту незаконного лову водних біоресурсів, з аналізу ознак істотної шкоди (знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби, вилов якої заборонено тощо);

3. На початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом, необхідно встановити наступні обставини: дані про наявність істотної шкоди, в чому саме вона виражається (знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби вилов яких заборонено тощо); інформація про відношення водного об'єкта, на якому здійснено незаконний вилов риби, до природно-заповідного фонду України; дані про відстань до найближчого населеного пункту; інформація про наявність у найближчих населених пунктах покинутих будівель, або складських приміщень, де б злочинці могли переховуватись, чи переховувати знаряддя, засоби незаконного вилову риби та безпосередньо виловлену ними рибу; дані про точну відстань від берегу водного об'єкта до місця безпосереднього

незаконного вилову риби; відношення знарядь вилову риби, способу, місця та часу вилову до вимог, визначених Правилами любительського рибальства.

4. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом є: 1) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним (85 %); 2) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються (10 %); 3) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені (5 %).

5. Типовими слідчими ситуаціями подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом є: 1. Підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які також повністю визнають свою вину, активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки спричинені водним ресурсам України (85 %); 2. Встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину та збитки спричинені водним ресурсам України вони визнають частково, в ході проведення допиту між ними встановлені розбіжності (3 %); 3. Всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством (12 %); 4. Окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довіллю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння; 5. Підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

3.1. Організація і тактика проведення огляду, обшуку

Відповідальність за злочин або проступок, передбачений ст. 249 КК України, настає лише за умови, що діями винної особи заподіяно істотну шкоду. Враховуючи викладене, уповноважена особа (прокурор, слідчий або дізнавач) при проведенні ОМП повинна уважно дослідити всі наслідки, спричинені вищезазначеним протиправним діянням та викласти їх в протоколі проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії.

Переважає більшість досліджуваних кримінальних правопорушень вчинюються в умовах очевидності, тобто особу, яка вчиняє незаконне видобування водних живих ресурсів із природного середовища, виявляють на місці його вчинення, здебільшого посадові особи органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. В зв'язку з цим, здається, що досудове розслідування повинно бути швидким для можливого направлення більшості проваджень до судового розгляду. Однак, проведеним аналізом статистичних даних представлених Генеральною прокуратурою України з 2018 року по 2023 рік, встановлено, що тільки половина кримінальних проваджень даної категорії направляються до суду [33]. Вищевказане свідчить про неналежне проведення початкових слідчих (розшукових) дій уповноваженими особами і, насамперед, проведення ОМП. Тому вбачаємо нагальною потребою розгляд теоретичних засад та особливостей його проведення під час розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Проблематика щодо проведення огляду місця події, його методи, способи та тактичні прийоми висвітлені у працях таких відомих вітчизняних вчених-криміналістів, як В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, М. М. Єфімов, С. О. Книженко, О. Н. Колесниченко, В. О. Коновалова,

Є. Д. Лук'янчиков, Є. І. Макаренко, В. О. Малярова, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, Є. В. Пряхін, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, Ю. М. Черноус, В. Ю. Шепітько та інших.

Починаючи розгляд визначеної проблематики вважаємо за необхідне навести думку О. В. Одерія, який під час її вивчення дійшов висновку, що основними причинами виникнення недоліків при складанні протоколу ОМП є:

1) на сьогодні органи досудового розслідування укомплектовані переважно слідчими, які не мають достатнього досвіду роботи, необхідного професійного рівня (приблизно 70 % слідчих мають стаж роботи на займаній посаді менше п'яти років і тільки 12 % понад 10 років);

2) недоліки проведення огляду місця події певним чином обумовлені неналежним рівнем знань практичними співробітниками положень КПК та наук кримінального процесу, криміналістики та юридичної психології [90, с. 331].

Загалом, оглядом (слідчим оглядом) визначається слідча (розшукова) дія, яка полягає в безпосередньому сприйнятті об'єктів із метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обставин події, а також обставин, що мають значення для кримінального провадження [59, с. 275]. В свою чергу, огляд місця події - це, як правило, «...невідкладна початкова слідча дія, спрямована на безпосереднє встановлення сприйняття, дослідження та фіксацію обстановки місця події (стану, властивостей і ознак матеріальних об'єктів, що перебувають на місці події), злочину та інших фактичних даних, які в сукупності дозволяють зробити ґрунтований висновок, щодо характеру, механізму та мотивів злочину, злочинця та інших обставин, які підлягають доказуванню» [75, с. 28].

А. І. Кунтій, розглядає огляд, як слідчу (розшукову) дію, під час якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [136, с. 41].

К. О. Чаплинський характеризує огляд як початкову, неповторну та незамінну слідчу дію та зазначає, що цю дію не можна замінити іншими слідчими діями, зокрема допитами осіб, які є очевидцями злочинної події, оскільки жоден свідок не в змозі надати у своїх свідченнях потрібного обсягу інформації, яку може виявити слідчий безпосередньо під час проведення огляду місця події, застосовуючи засоби криміналістичної техніки та допомогу спеціалістів. Під час огляду місця події оглядаються усі об'єкти, які можуть стосуватися злочину, залежно від конкретної слідчої ситуації та переконань слідчого [185, с. 23].

Згідно ч. 3 ст. 214 КПК України, ОМП, як вид огляду, є слідчою (розшуковою) дією, проведення, якої у невідкладних випадках дозволяється до внесення відомостей до ЄРДР.

Також Є. І. Макаренко відрізняв поняття «місце події» та «місце злочину». На думку автора, місцем події прийнято називати ділянку місцевості чи приміщення, в межах яких виявлені сліди учиненого злочину. При цьому, ми вважаємо, мається на увазі, що злочин міг бути учинений як у місці його виявлення, так і в іншому місці. Місце злочину – це територія, ділянка, де відбулося вчинення злочину [75, с. 28].

Особливістю досліджуваного протиправного діяння є те, що місце злочину та місце події - це різні поняття. Так, місцем злочину в даному випадку буде географічна точка на окремому водному ресурсі (ставку, озері, річці, морі) звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища за допомогою знарядь та засобів вчинення протиправного діяння. Місцем події буде виступати ділянка місцевості, на якій було виявлено особу, яка незаконно видобула водні живі ресурси із природного середовища, разом зі слідами вищевказаного кримінального правопорушення (човни, гумові забродні костюми, рибальські сітки, електровудки тощо).

В ході проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом слідчому (дознавачу) необхідно встановити коло наступних питань:

1. Проаналізувати ознаки істотної шкоди (вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби, виллов якої заборонено тощо).

2. Час та місце вчинення кримінального правопорушення.

3. Спосіб вчинення кримінального правопорушення (заборонені знаряддя лову, виллов риби у заборонений період або у недозволеному місці та ін.).

4. Знаряддя (сітки, електровудки тощо) та засоби (човни, гумові костюми тощо) вчинення кримінального правопорушення.

5. Предмет злочинного посягання (риби різноманітних порід).

6. Встановлення особи (осіб), яка вчинила протиправне діяння, її мотив та мета.

Як в криміналістичній літературі, так і в практичній діяльності, визначається три послідовних етапи проведення ОМП: підготовчий, робочий та завершальний. Зокрема, підготовчий етап зазвичай розпочинається з моменту отримання СОГ від уповноваженого працівника чергової частини інформації про надходження до підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення. До складу СОГ включаються слідчий (дознавач), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою. Крім того, слідчий (дознавач) на місці події керує діями інших членів СОГ та відповідає за якість проведення ОМП [108].

Ми підтримуємо позицію К. Чаплинського, який наголошує, що однією з загальних вимог проведення всіх видів слідчих оглядів є єдине керівництво оглядом. Даною слідчою (розшуковою) дією завжди керує уповноважена особа, а інші учасники їх підпорядковані (надають допомогу), що сприяє планомірності та погодженості у діях. Вказівки слідчого (дознавача) з приводу огляду є обов'язковими для всіх учасників слідчої (розшукової) дії. Неузгодженість тягне за собою необ'єктивність, неповноту та безсистемність оглядів [186, с. 16].

Прибувши на місце події слідчий (дознавач) як старший СОГ повинен визначитись з колом учасників ОМП. Учасниками даного виду огляду під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом можуть бути: поняті, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), за наявності - особа, яка вчинила дане кримінальне правопорушення, а також спеціаліст контролюючих органів - посадова особа органу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, у разі неможливості його прибуття - ветеринар або іхтіолог.

Розглянемо більш детально вказаних учасників ОМП та вимоги щодо них. В ст. 223 КПК України визначено, що понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного, обвинуваченого і потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, заінтересовані в результатах кримінального провадження. Зазначені особи можуть бути допитані під час судового розгляду як свідки проведення відповідної слідчої (розшукової) дії [65].

На думку Є. І. Макаренко, не рекомендується залучати в якості понять: неповнолітніх; осіб, що мають фізичні недоліки, які перешкоджають виконанню ними обов'язків понять (з поганим зором, слухом і т. ін.); осіб, непридатних для виконання обов'язків понять за своїми психічними якостями (підвищена вразливість, неврівноваженість і т. ін.); малограмотних; осіб, які відбувають покарання; не проживаючих постійно в даній місцевості (це утруднить їхній виклик до слідчого чи суду в разі, якщо виникне така необхідність) [75, с. 67].

Крім того, К. О. Чаплинський вважає, що не доцільно залучати в якості понять осіб, які першими виявили злочинну подію або не викликають довіри з боку слідчого [186, с. 19]. Уповноважена службова особа, яка проводить ОМП під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом, повинна відповідально поставитись до питання щодо залучення понять. Оскільки даних осіб в подальшому буде допитано в якості свідків та їх покази стануть доказами при винесенні суддею обвинувального вироку. По-перше

прокурор, слідчий або дізнавач повинен впевнитись в їх особах, тобто поняті повинні мати при собі документи, які їх засвідчують. По-друге заповнюючи протокол ОМП необхідно вказати повні анкетні дані понять, їх домашні адреси та контактні номери телефонів, що в подальшому спростить їх виклик.

Порушення вимог ст. 233 КПК, тягне за собою втрату доказової інформації, отриманої в ході проведення ОМП. Так наприклад, 03.07.2013 близько о 12 год. 20 хв. на березі р. Дніпро було виявлено, що гр. Ч. та гр. Л., за допомогою забороненого знаряддя лову - рибальської сітки, здійснили видобування водних живих ресурсів із природного середовища, а саме: карась - 20 одиниць, плитка - 1 одиниця, судак - 2 одиниці, окунь - 47 одиниць, заподіявши таким чином майнову шкоду на суму 2 244 грн. Слідчим було проведено огляд місця події в ході якого були вилучені вищезазначені водні живі ресурси та знаряддя лову. Далі за даним фактом були внесені відомості до ЄРДР та розпочато досудове розслідування. Однак в ході його проведення слідчим було виявлено, що слідчий, який складав протокол огляду місця події, залучив в якості понятого гр. К., який є співробітником правоохоронного органу - Управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в Дніпропетровській області і перебуває на посаді головного Державного інспектора Дніпропетровського територіального відділу Управління, що підтверджено актом проведення службового розслідування від 25.02.2014 [61]. Вищевказане свідчить про порушення слідчим абзацу 3 ч. 7 ст. 223 КПК України. Дане кримінальне провадження було закрито, хоча мала місце як і обов'язкова ознака - істотна шкода, так і використання забороненого знаряддя лову.

Спеціалістом при проведенні ОМП виступає інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), який на місці події: надає консультації слідчому (дізнавачу) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого

місця чи окремих речей; виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідову інформацію вчиненого правопорушення; відповідає за якісну фіксацію всієї слідової інформації, повноту відображених про це даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього [108]. Крім того, уповноважена особа, яка проводить ОМП, має змогу залучити в якості спеціаліста посадових осіб Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм.

Після визначення кола учасників, особа яка проводить зазначену процесуальну дію, роз'яснює їм права та обов'язки, повідомляє про застосування засобів фото-, відеофіксації, далі розпочинається наступний етап проведення ОМП - робочий.

Робочий етап становить собою безпосередній ОМП, в ході якого уповноважена особа вивчає обстановку місця події, визначає кордони огляду, висуває версії стосовно події. На підставі одержаних відомостей слідчий (дознавач, прокурор) формує завдання учасникам СОГ щодо застосування службово розшукової собаки, організації пошуку злочинця за «гарячими слідами», збору інформації, виявлення свідків. Він складає план детального огляду, вибирає методи і засоби дослідження обстановки місця події. Під час загального огляду уповноважена особа досліджує об'єкти в статичному стані, а в ході детального – може предмети переміщувати з метою дослідження. В ході детального огляду здійснюється вилучення матеріальних джерел, їх пакування, фіксація [194, с. 254].

На стадії робочого етапу ОМП слідчий разом зі спеціалістом оглядають місце події з метою:

- а) оцінки сутності події;
- б) визначення як меж території, яку буде оглянуто, так і основних вузлів та об'єктів огляду;
- в) встановлення, які об'єкти знаходяться на місці події, визначення їх взаємного розташування та взаємозв'язку з іншими елементами обстановки;

г) прийняття додаткових заходів для охорони місця події, якщо в тому є необхідність;

д) уточнення завдань учасникам огляду;

е) визначення послідовності ОМП та його методів.

Після ретельного вивчення слідів екологічного злочину та його наслідків слідчий має перейти від загального огляду до детального (динамічного) [90, с. 341].

Робочий етап складається із загального і детального оглядів. Загальний починається з огляду місця події в цілях орієнтування на місці події; визначення меж простору, що підлягає огляду; рішення питання про вихідну точку і спосіб огляду, тобто визначення послідовності огляду; вибору позиції для орієнтуючого і оглядового фотографування і його здійснення. По закінченню загального огляду уповноважена особа переходить до детального, під час якого: об'єкти детально і ретельно оглядаються (з цією метою можуть зрушуватися з місця, перевертатися та інше); приймаються всі доступні слідчому міри до пошуку і виявлення слідів кримінального правопорушення і особи, яка його вчинила; відбираються об'єкти або їх частки із слідами, вилучаються сліди з тих об'єктів, які не можна вилучити, а у разі неможливості їх вилучення з них знімаються копії; фіксуються негативні обставини; перевіряються дані загального огляду; проводяться вузлове і детальне фотографування [122, с. 10].

Предметом ОМП в даній категорії кримінальних проваджень найчастіше виступає ділянка місцевості, розташована біля водних ресурсів. Є. І. Макаренко зазначає, що перед дослідженням на місцевості дуже важливо правильно визначити межі огляду. Це певною мірою гарантує найбільш повне виявлення слідів і інших доказів. При встановленні меж огляду варто використовувати рельєф місцевості, окремі предмети (кущі, дерева, телеграфні або телефонні стовпи тощо) [75, с. 67]. Оскільки ОМП проводиться на відкритій ділянці місцевості необхідно зробити прив'язку до місця, найкращим способом для

цього є визначення точних координат знаходження, наприклад за допомогою мобільного телефону.

На основі аналізу судово-слідчої практики встановлено, що в ході проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії уповноваженою особою найчастіше оглядаються та вилучаються:

– предмети кримінального правопорушення (риби різноманітних порід, раки, краби та ін.);

– знаряддя вчинення кримінального правопорушення (жилкові рибальські сітки, електровудки та інші);

– засоби вчинення кримінального правопорушення (човен, гумовий забродний костюм та інші).

Вищевказані об'єкти, вилучені при проведенні ОМП під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом, в подальшому визнаються речовими доказами і є основою для обвинувального вироку суду, а також для притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Так, 12.04.2018 близько 16 години 00 хвилин гр. В., перебуваючи у водах Самарської затоки поблизу вул. Вільногірська, с. Одинківка, Самарського району, м. Дніпро, незаконно встановив у воді дві жилкові рибальські сітки довжиною 60 м, висотою 1 м, після чого відправився додому. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний умисел, спрямований на незаконне зайняття рибним добувним промислом за допомогою забороненого знаряддя лову, 13.04.2018 близько 01 годин 20 хвилин гр. В. повернувся на берег затоки, до місця встановлення забороненого знаряддя лову та витягнув їх з води, тобто зняв раніше незаконно встановлені означені сітки з упійманою у них рибою, а саме: плітка – 116 одиниць, карась – 13 одиниць, окунь – 10 одиниць, пласкирка – 2 одиниці та дістав їх на берег. В цей час гр. В. був затриманий на місці злочину головним державним інспектором відділу охорони водних біоресурсів «Рибоохоронний патруль» та викликано на місце злочину слідчо-оперативну групу Самарського ВП ДВП ГУНП в Дніпропетровській області [143].

Проаналізувавши дані матеріали судової справи ми бачимо, що уповноваженою особою під час робочого етапу було оглянуто та вилучено: знаряддя вчинення кримінального правопорушення (2 жилкові рибальські сітки) та предмет злочинного посягання (риба: плітка 116 одиниць, карась 13 одиниць, окунь 10 одиниць, плоскирка 2 одиниці), а в подальшому вищевказані об'єкти були визнані речовими доказами та розглянуті судом при винесенні обвинувального вироку.

Також, 23.10.2019 о 18 годині 00 хвилин гр. К., з метою незаконного зайняття рибним промислом, приїхав на водойму, яка розташована поблизу с. Шалимівка, Середино-Будського району Сумської області, попередньо взявши з собою гумовий човен та саморобний пристрій з виробництва електричного струму, який складається з акумулятора марки «Fire Boll», коробки підсилювача струму, яка з'єднана за допомогою кабелю з дерев'яною палицею, на кінці якої знаходиться металевий обід з сіткою та ліхтар. В цей же день, приблизно о 20 годині 21 хвилин, гр. К. на гумовому човні вплив на водоймище, де умисно незаконно виловив за допомогою саморобного пристрою з виробництва електричного струму 25 водних біоресурсів, з яких 15 штук виду линь, 5 штук виду щука, 4 штуки виду карась та 1 штуку виду окунь, загальна вартість яких відповідно становить 3570 грн. 00 коп., чим завдав рибним запасам України збитки на вказану суму [155].

В даній справі можемо побачити, що уповноваженою особою під час робочого етапу було оглянуто та вилучено: знаряддя вчинення (саморобний пристрій з виробництва електричного струму, який зовні схожий на електро вудочку); засіб вчинення (гумовий човен з написом) та предмет злочинного посягання (риба: 5 голів риби щука, 15 голів риби лин, 1 голова риби окунь, 4 голови риби карась).

Тобто під час робочого етапу вилучаються об'єкти за допомогою яких можна кваліфікувати дії винної особи, як, наприклад, при повідомленнях про незаконне зайняття рибним добувним промислом, при вилученні пристрою з

виробництва електричного струму пристосованого для ловлі риби, дії винної особи слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 249 КК України.

Після закінчення проведення робочого етапу ОМП настає завершальний етап, який включає в себе складання письмового протоколу, додатків до нього - фототаблиць, схем, планів та упакування об'єктів виявлених та вилучених в ході проведення огляду.

Зі свого боку, В. Ю. Шепітько зауважує, що при складні протоколу ОМП необхідно дотримуватися вимог щодо термінології. Не слід вживати невизначених понять: «біля», «неподалік», «ліворуч», «праворуч», «поряд» тощо [59, с. 300].

Протокол огляду складається з трьох частин: вступної, описової та заключної - і має містити такі відомості:

- дата і місце проведення огляду, час початку та закінчення слідчої (розшукової) дії;
- відомості про особу, яка проводила огляд;
- відомості про осіб, які брали участь в огляді;
- привід та підстави для проведення огляду;
- відомості про понятих;
- умови проведення огляду;
- орієнтує і детальне описання місця події, детальний опис виявлених слідів злочину, речових доказів та інших об'єктів (їх характеристика);
- відомості про застосування науково-технічних засобів;
- відомості про вилучені об'єкти, умови їх фіксації;
- відмітка про ознайомлення з протоколом усіх учасників слідчої (розшукової) дії;
- заяви та зауваження присутніх під час слідчої (розшукової) дії осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій слідчого [53, с. 266-267].

Об'єкти, які були виявлені та вилучені в ході проведення ОМП уповноваженою особою разом з інспектором-криміналістом (техніком-криміналістом) детально описуються, упаковуються та опечатуються бирками,

на яких зазначається назва вилученого об'єкту, його місце вилучення, крім того на бирках всі учасники даної слідчої (розшукової) дії ставлять свої підписи.

Після складання письмового протоколу ОМП уповноважена особа всім учасникам процесуальної дії вголос зачитує його, після чого учасники мають змогу зробити зауваження та доповнення, які в обов'язковому порядку заносяться до протоколу. У разі якщо учасник огляду - особа, яка вчинила дане кримінальне правопорушення, відмовляється підписати протокол, даний факт посвідчується в протоколі підписами понятих.

Фотографування застосовується раніш всіх інших методів фіксації обстановки місця події, тому цей процес не порушує слідів обстановки [75, с. 67]. При проведенні ОМП під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом інспектором-криміналістом (техніком-криміналістом) можуть використовуватись всі види фотографічної зйомки зазначені в криміналістичній літературі – орієнтуюча, оглядова, вузлова та детальна. Завданням орієнтуючих знімків є відображення навколишнього оточення і самого місця події, шляхів підходу до нього, характерних прикмет і орієнтирів, які дозволяють по знімках з'ясувати положення місця події. Місця з яких ведеться зйомка і межі орієнтуючих знімків треба вибирати так, щоб по фотографіях можна було впізнати місце огляду на фоні навколишнього оточення. Коли в кадр не поміщається весь простір, який необхідно сфотографувати, застосовується метод панорамної зйомки [122, с. 16]. При проведенні орієнтуючої фотографічної зйомки потрібно відобразити повну картину місця події з прив'язкою до нерухомого об'єкта, наприклад електричного стовпа, дерева та ін.

На оглядових знімках відображається загальний вид місця події. Межі зображення на знімках повинні збігатися з межами місця події. При цьому місце події фотографується мінімум з двох сторін. Оглядову зйомку, за часом проведення, бажано суміщати з вузловою. Об'єктами вузлової зйомки є місця локалізації слідів, тобто ділянки з предметами і слідами, які мають доказове значення для кримінального провадження [122, с. 16]. На оглядових

фотознімках потрібно відобразити місце проведення огляду, наприклад, на місце виявлення особи з незаконно видобутими водними живими ресурсами або з засобами та знаряддями вчинення даного кримінального правопорушення. На вузлових фотознімках потрібно відобразити місце виявлення предмету незаконного зайняття рибним добувним промислом – водних біоресурсів, наприклад риби, та виявлення слідів кримінального правопорушення, наприклад, жилкові рибальські сітки, електровудки та ін. При детальній зйомці сліди і предмети відображаються з масштабною лінійкою і займають все поле кадру. Детальні знімки повинні містити криміналістичну інформацію про сфотографовані об'єкти, відображати їх форму, розміри, індивідуальні ознаки і взаєморозташування їх частин [122, с. 16].

Також, разом з фотографуванням, в ході проведення ОМП можна застосувати відеозапис. За допомогою відеозапису в повній мірі можна зафіксувати місце події, об'єкти, які вилучаються в ході огляду та учасників проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Додатками до протоколу огляду місця події можуть бути плани та схеми. План - це графічне площинне зображення (креслення) даного місця, виконане у масштабі чи схематично (у вигляді схеми). Відмінність між планом і схемою полягає в тому, що перший виконається у масштабі, другий – без масштабу, орієнтовано, із зазначенням розмірів об'єктів, їх форм та відстаней між ними [59, с. 300]. Так, інспектором-криміналістом (техніком-криміналістом) при проведенні ОМП можуть бути виготовлені, як схеми, так і плани, на яких можна відобразити розташування водного ресурсу (озера, ставка, річки, моря), місце виявлення особи з незаконно видобутими водними живими ресурсами (рибою різноманітних порід, раками, крабами та ін.) з засобами та знаряддями вчинення досліджуваного протиправного діяння.

В ході проведення дослідження кримінальних проваджень та судових справ за фактами незаконного зайняття рибним промислом, нами були виявлені наступні типові причини визнання недопустимості доказів за результатами проведення ОМП:

1. В протокол огляду місця події внесені не точні дані, щодо вилучених об'єктів.

Наприклад, в протоколі огляду місця події від 30.05.2013 зазначено, що під час огляду місця події вилучені дві сітки довжиною близько 50 метрів кожна з розміром вічка 80x80 мм. Тобто, в протоколі довжина визначена приблизно, ширина взагалі не вказана. В судовому засіданні оглянуто мішок з сітками та встановлено, що в ньому знаходиться одна сітка зеленого кольору, розмір якої складає 99 метрів. Таким чином, виходячи з наявних розбіжностей по кількості сіток, їх довжині, розміром вічка та кольору суд має сумнів в тому, що саме оглянута в судовому засіданні сітка є тим знаряддям лову, що вилучено під час огляду місця події 30.05.2013. З цих підстав, суд вважає доказ не належним [160].

Згідно ч. 7 ст. 237 КПК України слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання речей, які мають значення для кримінального провадження [65] і тому при складанні протоку огляду місця слідчий або дізнавач повинен детально оглянути, за допомогою вимірювальних засобів, виявлені на місці події знаряддя і засоби кримінального правопорушення.

2. Протокол огляду місця події складений не уповноваженою особою.

Так наприклад, протокол огляду місця події від 06.10.2013 складений інспектором дозвільної служби Надвірнянського РВ УМВС капітаном міліції І., який був членом рейдової групи, що виявила факт порушення правил рибальства. Замість того, щоб викликати слідчо-оперативну групу, інспектор, не будучи уповноваженим на проведення досудового розслідування, самостійно розпочав вчинення слідчих дій [146].

Відповідно до ст. 106 КК України протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, а також дізнавачем, який уповноважений на проведення вказаної слідчої (розшукової) дії на підставі ст. 300 КПК України.

3. До проведення огляду місця події, залучені в якості понятих співробітники правоохоронних органів.

4. Протокол огляду місця події був складений не на місці події, а в службовому кабінеті.

В ході судового розгляду було встановлено, що відомості, внесені до протоколу огляду місця події дають підстави вважати, що він не складався безпосередньо на місці, а формувався згодом. Так, у протоколі зазначено про застосування при огляді технічного засобу фіксації - фотоапарату «Canon», при цьому до протоколу долучено дві фотографії на яких зафіксовано знаряддя лову та риба. Як видно з фотографій, вони зроблені не на березі ріки, а розкладені на столі у кабінеті. Крім того, на фототаблиці, яка додана до протоколу, зазначено що вони зроблені фотоапаратом «Олімпус». У тексті протоколу огляду є посилання на вагу риби, яка нібито була зважена у магазині «Юпітер» у м. Надвірна, що не могло бути здійснено на місці. При цьому протокол зважування відсутній [146].

Слід зауважити, що протокол огляду місця події в обов'язковому порядку повинен бути складений на місці події з детальним фіксуванням всіх виявлених предметів, знарядь та засобів кримінального правопорушення, а також слідової інформації.

5. Слідчий не вжив належних заходів, щодо збереження речових доказів.

6. Не залучення до огляду місця події спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів та екології.

7. Поручення вимог ст. 233 КПК України, в частині проникнення до іншого володіння особи.

Підсумовуючи, зазначимо, що огляд місця події є обов'язковою та невідкладною слідчою (розшуковою) дією. В ході її проведення за фактами незаконного зайняття рибним добувним промислом уповноваженою особою оглядається та вилучаються: предмети кримінального правопорушення (риби різноманітних порід, раки, краби та ін.), знаряддя вчинення кримінального правопорушення, наприклад (жилкові рибальські сітки, електровудки,

раколовки та ін.); засоби вчинення кримінального правопорушення (човен, гумовий забродний костюм та ін.). Вищевказані об'єкти після вилучення в рамках кримінального провадження визнаються речовими доказами і є основою для обвинувального вироку суду. Тому, уповноваженим особам варто відповідально ставитись до проведення огляду місця події, оскільки притягнення винної особи до кримінальної відповідальності є одним з основних завдань кримінального провадження.

Особливостями проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом, слід відзначити:

1. Залучення в обов'язковому порядку в якості спеціаліста - особу, яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів – іхтіолог, біолог, ветеринар, посадова особа Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм тощо.

2. Проведення ОМП в найкоротшій проміжок часу, після отримання повідомлення до підрозділу поліції про виявлене кримінальне правопорушення.

О. В. Одерій зауважує, що зволікання з виїздом на місце події, може призвести до зміни обстановки, до втрати і знищення слідів злочину, появи на місці події слідів і матеріальних об'єктів, які не мають відношення до механізму події і здатні ввести слідство в оману [90, с. 329].

3. В протоколі ОМП повинен бути детальний опис вилучених знарядь та засобів кримінального правопорушення з обов'язковим зазначенням їх розміру, фізичних властивостей.

4. Оскільки ОМП проводиться на відкритій ділянці місцевості, здебільшого, поза населеними пунктами, найкращим способом для прив'язки до місцевості є використання системи координат.

4. Неухильне дотримання вимог ст. 233 КПК України, щодо проникнення до іншого володіння, зокрема транспортного засобу (автомобіль, мотоцикл, човен). Тобто у разі виявлення незаконно добутої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення в транспортному засобі, слідчий (дознавач) з метою вилучення вказаних предметів проводить обшук, після якого

невідкладно звертається до слідчого судді із клопотанням про проведення обшуку.

Поряд з ОМП обшук є також важливою слідчою (розшуковою) дією спрямованою на виявлення та фіксацію обставин кримінального правопорушення. Дана слідча (розшукова) дія регламентується ст.ст. 13, 223, 233-236, 300 КПК України і може бути проведена прокурором, слідчим або дізнавачем.

Як зазначає М. В. Салтевський, обшук - це процесуальна слідча дія, сутність якої полягає у виявленні, дослідженні та вилученні матеріальних джерел інформації, що мають значення для встановлення істини у справі [132, с. 160].

В. Ю. Шепітько наголошує, що обшук - це самостійна слідча (розшукова) дія, яка становить процесуальне примусове обстеження приміщень, ділянок місцевості, окремих осіб із метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, що було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [59, с. 341-342].

Обшук полягає в цілеспрямованому обстеженні приміщень, будівель і ділянок місцевості, що знаходяться у власності обшукуваного, його близьких родичів, іншої фізичної або юридичної особи, а також обшук особи з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте внаслідок його вчинення, і встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [18, с. 114].

О. В. Одерієм були визначені наступні аспекти проведення обшуку при розслідуванні кримінальних правопорушень проти довкілля:

1) визначення предмета обшуку (наприклад, заборонені знаряддя лову; засоби для переробки риби та залишки цієї діяльності, та ін.);

2) вивчення особи обшукуваного та оточуючих його осіб, що дозволяє слідчому сформулювати уяву про цих суб'єктів в аспекті оцінки їх професійних та інтелектуальних рис, які можуть бути використані для приховування об'єктів, що необхідно відшукати;

3) визначення часу проведення обшуку й можливостей застосування науково-технічних засобів, необхідних для пошуку й фіксації виявленого;

4) висунення пошукових версій щодо можливих місць приховування, які можуть бути обрані залежно від фаху, службового становища особи, яка має у своєму розпорядженні шукані документи, інші речові докази [90, с. 386].

Обшук, як слідча (розшукова) дія може бути проведена, як і на початковому так і на подальшому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

На початковому етапі обшук може бути проведений у разі якщо:

1. На місці події виявлена особа, однак незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби знаходяться в транспортному засобі (мотоциклі, автомобілі, човні тощо).

2. Особа, яка вчинила протиправне діяння, встановлена, на місці події вилучена незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби кримінального правопорушення, однак наявна інформація, що за місцем мешкання особа може зберігати ще незаконно виловлену рибу, знаряддя та засоби вчиненого протиправного діяння.

3. Особа не встановлена, однак наявна інформація про її місцезнаходження та місце приховування незаконно виловленої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення.

На подальшому етапі досудового розслідування обшук проводиться у разі якщо:

1. Особі повідомлено про підозру, але наявна інформація, про приховування знарядь та засобів кримінального правопорушення (електровудок, човнів, жилкових рибальських сіток) для повторного вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом.

2. Підозрюваний переховується від правоохоронних органів, з метою встановлення його місцезнаходження.

Пропонується розглянути більш детально етапи проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії.

Ми цілком погоджуємося з К. О. Чаплинським, який виділяє наступні етапи проведення обшуку:

- 1) підготовка до проведення обшуку - підготовчий;
- 2) безпосереднє проведення обшуку – робочий;
- 3) фіксація ходу та результатів обшуку – заключний [186, с. 78].

Підготовчий етап розпочинається з моменту отримання інформації про можливе переховування незаконно добутої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення, або особи, яка переховується від правоохоронних органів до отримання ухвали слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку та планування його проведення. У разі отримання такої інформації, у формі ініціативного рапорту, уповноважена особа, яка здійснює досудове розслідування направляє на адресу оперативного підрозділу доручення на проведення слідчих (розшукових) дій в порядку ст. 40, 40¹ КПК України, з метою встановлення та допиту в якості свідка осіб, які можуть підтвердити вищевказаний факт протиправного діяння. Далі необхідно згідно п. 6 ч. 3 ст. 234 КПК України встановити особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться. Дані відомості можливо отримати в державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, якщо в даному реєстрі відсутні відомості, то необхідно звернутися з відповідним запитом до бюро технічної інвентаризації за місцем розташування нерухомого майна. Після отримання необхідних відомостей для складання клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, прокурор або слідчий чи дізнавач за погодженням з прокурором звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням.

Крім того, слід зауважити, що перед зверненням до слідчого судді прокурору, слідчому (дізнавачу), слід визначитися з колом учасників, яким

буде надано право на примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення обшуку. Таких осіб необхідно обов'язково вказати в клопотанні про дозвіл на проведення обшуку з зазначенням їх посади та анкетних даних. Такими особами можуть бути: оперативні співробітники, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також спеціаліст контролюючих органів - посадову особу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, для надання консультуючої інформації.

У разі задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи прокурор або слідчий чи дізнавач, як керівник проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії визначається з часом її проведення.

Ми цілком погоджуємося з думкою К. О. Чаплинського, який стверджує, що у проведенні обшуків вирішальне значення має їх раптовість. Раптовість проведення обшуку має й важливе психологічне значення. Раптовий початок обшуку є несподіваним для власників об'єктів обшуку і викликає нервово-психологічну напругу. Слідчий у цьому випадку повинен максимально ефективно використовувати розгубленість і нервово-психологічну напруженість вказаних осіб [186, с. 80-81].

Перед проведенням робочого етапу необхідно забезпечити обов'язкову участь не менше двох понятих, вимоги щодо яких такі ж самі як і для проведення огляду місця події.

В умовах воєнного стану процедура залучення понятих дещо спрощується, згідно абзацу 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України законодавець визначає, що якщо залучення понятих є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понятих. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису [65]. У будь-якому разі особа, яка проводить відповідну слідчу (розшукову) дію в умовах воєнного стану повинна оцінити наявність зазначених підстав та прийняти рішення щодо

залучення / незалучення понять. У першу чергу, вихідними для прийняття такого рішення є фактор небезпеки (реальної або потенційної), який ставить під сумнів можливість участі зазначених суб'єктів у процесуальних діях та фактор швидкої змінюваності обстановки, що вказує на невідкладність проведення таких дій з метою збереження доказової інформації [94, с. 14].

Крім того, необхідно переконатися в справності технічних засобів фіксації (фотоапарату, відеокамери), за допомогою якої буде фіксуватися хід проведення обшуку. Оскільки згідно п. 10 ст. 236 КПК України обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді в обов'язковому порядку фіксується за допомогою аудіо- та відеозапису [65].

При прибутті на місце проведення обшуку уповноважена особа, яка проводить обшук пред'являє ухвалу слідчого судді на дозвіл про проведення обшуку власнику житла чи іншого володіння або іншій присутній особі та вручає її копію.

Закінчивши підготовчі дії до проведення обшуку (підготовчу стадію), керівник пошукової групи обходить усі приміщення і безпосередньо знайомиться з обстановкою (кількість та розташування кімнат, кількість меблів, наявність підсобних приміщень тощо). Він уточнює порядок та черговість проведення обшуку, вносить корективи у розподіл обов'язків між учасниками цієї слідчої дії, закріплює певні ділянки за кожним членом пошукової групи (при груповому пошуку), висуває версії про найбільш ймовірні місця знаходження розшукуваних об'єктів та ін. Слідчий може запропонувати обшукуваному видати ключі від кімнат або інших сховищ (сейфа), попередивши про можливість примусового проникнення до них. Після цього слідчий переходить до детальної стадії обшуку [53, с. 297-298].

Після здійснення всіх активних дій спрямованих на виявлення предметів, знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення настає заключний етап – складання протоколу обшуку. В якому детально описуються матеріальні об'єкти, які є предметом обшуку та їх місцезнаходження на момент його проведення. Після складання протоколу, зміст його зачитується вголос

всім учасникам, також до протоколу, в разі наявності, вносяться зауваження від його учасників. Протокол обшуку складається у двох примірниках, один з яких вручається особі, яка обшукується або особи яка займає приміщення, що обшукується.

Окрім проведення обшуку на підставі отриманої ухвали, під час досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом мають місце випадки проведення обшуку у невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді з порушенням вимог КПК України.

Згідно з ч. 1 ст. 233 КПК України, ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 цієї статті, тобто лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення [65]. Роз'яснення терміна «інше володіння особи» міститься у листі Міністерства юстиції України № 423-0-2-13/11 від 31.07.2013 - під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи [197].

Так, 06.04.2018 в період часу з 19 год. 30 хв. по 22 год. 00 хв. гр. О. за допомогою двох риболовецьких сіток, у заборонений час (період нересту) здійснив вилов цінної риби на загальну суму 8 806 грн. із Кременчуцького водосховища р. Дніпро біля с. Стецівка Чигиринського району. Слідчим в ході проведення огляду місця події у причепі мотоцикла було виявлено та вилучено рибу та рибачькі сітки. Тобто проведений органами досудового розслідування 06.04.2018 огляд місця події фактично був обшуком, який за приписами ч. 2 ст. 234 КПК проводиться лише на підставі ухвали слідчого судді. Із матеріалів кримінального провадження вбачається, що з клопотанням про дозвіл на проведення огляду (обшуку) транспортного засобу, яким керував гр. О.,

сторона обвинувачення до слідчого судді не зверталася [106]. Таким чином, ми можемо побачити, що в результаті грубого порушення ст. 233 КПК України місцевим судом визнано недопустимим протокол огляду місця події та похідні від нього докази.

Також заслуговує увагу на те, що у разі виявлення предметів кримінального правопорушення та знарядь його вчинення, наприклад, у човні уповноваженій особі на проведення досудового розслідування, керуючись ст. 233 КПК України також необхідно звернутися до клопотанням про дозвіл на проведення огляду (обшуку) до слідчого судді, оскільки човен є транспортним засобом, тобто іншим володінням особи.

Наприклад, 04.06.2018 в період часу з 11 год. 06 хв. до 11 год. 35 хв. слідчим Є. був складений протокол огляду місця події - маломірного плавзасобу «Пела», яким зафіксовано виявлення на борту судна трьох ящиків з рибою та двох вудок-закидушок. Суд дійшов обґрунтованого висновку, що відомості, викладені у вказаному протоколі, відповідно до вимог п. 1 ч. 2 ст. 87 і ст. 94 КПК є недопустимим доказом, оскільки здобуті внаслідок істотного порушення прав і свобод людини, а саме без отримання попереднього дозволу власника або санкції слідчого судді на проведення огляду іншого володіння особи [107].

Підсумовуючи, слід зазначити, що проведення обшуку, поряд з оглядом місця події, при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом є однією з важливих слідчих (розшукових) дій, спрямованою на збір доказової інформації для доведення вини особи, яка вчинила протиправне діяння.

3.2. Особливості проведення допиту свідка, підозрюваного

Найбільш поширеною слідчою (розшуковою) дією в діяльності прокурора, слідчого або дізнавача, спрямованою на отримання інформації про скоєне кримінальне правопорушення є допит, процесуальні особливості та

вимоги, якого закріплені у ст. ст. 224-226, 232, 615 КПК України. При розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом, передбаченого ст. 249 КК України, допит свідка відіграє значну роль оскільки під час розслідування уповноважена особа за допомогою такого виду допиту фіксує в протоколі допиту основні криміналістичні характеристики злочину, такі як спосіб злочину, місце та обстановку, час учинення, знаряддя і засоби, предмет посягання, особу злочинця та типові сліди злочину.

А. Ф. Волобуєв визначає допит, як слідчу дію, яка полягає в одержанні у встановленому кримінально-процесуальним законом порядку свідчень в осіб, які володіють відомостями, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [54, с. 289].

В свою сергу Є. В. Пряхін розглядає допит, як слідчу (розшукову) дію, що проводиться уповноваженим на те суб'єктом за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці, за погодженням з допитуваною особою, з метою отримання від неї відомостей щодо відомих їй обставин у кримінальному провадженні [135, с. 254].

На наш погляд, більш широке визначення поняттю допиту дав В. Ю. Шепітько визначивши його, як процесуальна слідча (розшукова) або судова дія, що є регламентованим кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічним процесом спілкування осіб, які беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні [59, с. 306].

Метою допиту є отримання повної інформації про обставини події кримінального правопорушення, які підлягають доказуванню прокурором, слідчим або дізнавачем.

В. В. Копча та Н. В. Копча зазначають, що допит являє собою процес передачі інформації про розслідуване кримінальне правопорушення, пов'язані з ним обставини і людей. Ця інформація сприймається допитуваною особою в момент спостереження за тими або іншими явищами, об'єктами, пов'язаними з

подією правопорушення, запам'ятовується нею, зберігається в її пам'яті у вигляді «ідеальних» слідів, і потім під час допиту відтворюється та передається суб'єкту розслідування [48, с. 171].

На підставі аналізу криміналістичної літератури Є. В. Пряхін виділив наступні види допитів:

1. Залежно від суб'єкта проведення (допит, який проводить слідчий, прокурор, суддя, дізнавач, оперативний працівник).

2. За процесуальним станом допитуваного (допит свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта).

3. За віком допитуваного (допит неповнолітньої особи, допит повнолітньої особи).

4. За послідовністю проведення (первинний, додатковий, повторний).

5. За місцем проведення (на місці події, у кабінеті слідчого, за місцем перебування допитуваного - вдома, у лікарні, на роботі, в СІЗО).

6. Залежно від використання науково-технічних засобів (із використанням звуко- чи відеозапису, без їх використання).

7. За складом учасників допиту (за участю адвоката, спеціаліста, лікаря, педагога, перекладача) [124, с. 43].

Здебільшого вчені-криміналісти, незалежно від процесуального статусу допитуваного виділяють наступні послідовні етапи проведення допиту: підготовчий, робочий та заключний.

М. В. Салтевський до підготовчих заходів до проведення допиту включає прогнозування і планування майбутнього спілкування, які спрямовані на вирішення таких завдань: а) визначення мети і часу допиту; б) встановлення тактичних і психологічних прийомів (засобів досягнення мети); в) прогнозування майбутнього спілкування допитуваної особи і слідчого [132, с. 182].

В. Ю. Шепітько поділяє підготовку до допиту на три основних рівня: пізнавальний, прогностичний та синтезуючий. Пізнавальний рівень полягає у вивченні матеріалів кримінального провадження, збиранні відомостей про

особу допитуваного, вивченні спеціальних питань. Інформація, яка буде одержана на цьому рівні, дає змогу прогнозувати різні ситуації допиту, визначити можливість виникнення у допитуваного реакцій на використання того чи іншого тактичного прийому або небажаного психічного стану, обирати найдоцільніші способи встановлення психологічного контакту. Підготовка до допиту завершується на синтезуючому рівні й охоплює складання плану допиту, а також вирішення питань, пов'язаних із визначенням доцільного місця, часу та режиму його здійснення [59, с. 312].

Ю. М. Туровець включає до підготовчих заходів проведення допиту: отримання відомостей про подію і особу, яка може виступати як свідок, підозрюваний чи обвинувачений. До них слід віднести вивчення матеріалів справи, ознайомлення з особою, вивчення спеціальних питань, складання плану допиту [180, с. 331].

В. О. Коновалова та Г. А. Матусовський, вважають, що підготовка до допиту свідка в кримінальних правопорушеннях скоєних проти довкілля повинна складатися з наступних заходів: вивчення матеріалів кримінального провадження; ознайомлення з особою свідка; вивчення спеціальних питань; складання плану допиту [22, с. 174].

В свою чергу С. О. Книженко вказує, що підготовчий етап допиту свідка вказаної категорії кримінальних правопорушень полягає у: вивченні матеріалів кримінального провадження; визначенні черговості допиту свідків; вивченню екологічного законодавства, норми якого були порушені при вчиненні кримінального правопорушення; визначенню кола обставин, що потребують з'ясування; обранні місця та часу проведення допиту, способу виклику на допит; вирішенню питання щодо необхідності залучення спеціаліста до допиту; вивченню соціально-психологічної характеристики допитуваного; вирішенню питання щодо необхідності використання звуко-, відеозапису; обранні прийомів допиту; складанні плану допиту [41, с. 193].

О. В. Одерій до підготовчих заходів допиту підозрюваного відносить: ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження; вивчення особи

злочинця; складання письмового плану допиту; консультація а, за необхідності, залучення спеціаліста до допиту [90, с. 370-371].

Слід наголосити, що розслідування досліджуваного протиправного діяння вимагає від прокурора, слідчого та дізнавача обізнаність в природоохоронному законодавстві і тому перед допитом як свідка так і підозрюваного необхідно ознайомитись з низькою нормативно-правових актів, таких як: «Правила любительського рибальства», затверджених наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України № 700 від 19.09.2022; Законами України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 07.07.2011; «Про Червону книгу України» від 07.02.2002; «Про тваринний світ» від 13.01.2001; «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991, зокрема в умовах воєнного стану з розпорядженнями обласних військових адміністрацій щодо вилову водних біоресурсів.

Допит проводиться за місцем проведення досудового розслідування або в іншому місці за погодженням із особою, яку мають намір допитати [65]. Обравши місце проведення допиту, розпочинається наступний етап проведення досліджуваної слідчої (розшукової) дії - робочий.

Робочий етап проведення допиту розпочинається прокурором, слідчим або дізнавачем зі встановлення психологічного контакту з допитуваним, встановлюються його анкетні дані, роз'яснюються обставини, які були підставою виклику на допит, права та обов'язки, порядок його проведення. Свідка попереджують про кримінальну відповідальність за ст. 384 КК України (завідомо неправдиве показання) та ст. 385 КК України (відмова свідка від давання показань), після чого розпочинається процес допиту.

М. В. Салтевський зазначає, що психологічний контакт слідчого з допитуваним - це специфічна форма взаємовідносин представника держави, якому доручено розслідування, з учасниками кримінального процесу. Він будується на нормах кримінально-процесуального закону і наукових положень криміналістики, правової психології, логіки і теорії управління [132, с. 186].

В. К. Весельський зазначає, що результативність проведення допиту визначається, насамперед, вибором тактики, яка відповідає характеру ситуації. Вибір тактики допиту залежить від таких чинників:

а) ситуації допиту (первинний, повторний, наявність психологічного контакту тощо);

б) процесуального положення допитуваного і рівня його зацікавленості в результатах розслідування;

в) особливостей допитуваної особи (вік, характер, рівень правової поінформованості, наявність злочинного досвіду і т.п.);

г) характеру інформації і доказів, які є у слідства тощо [52, с. 362].

Робочий етап включає в себе отримання інформації від допитуваного за допомогою тактичних прийомів. Вибір тактичних прийомів залежить від слідчої ситуації, яка склалася між уповноваженою особою (прокурором, слідчим та дізнавачем) з одного боку та свідка або підозрюваного з іншого. Слідча ситуація може бути безконфліктною та конфліктною.

Безконфліктна ситуація допиту наявна тоді, коли допитувана особа бажає вступити у спілкування й дати правдиві свідчення. Конфліктними ситуаціями допиту узвичаєно вважати випадки, коли допитувана особа відмовляється давати свідчення або дає неправдиві показання. У зв'язку з цим слід зазначити, що назва «конфліктна» є умовною й не означає обов'язкової конфліктності відносин учасників допиту з усіма її характерними проявами. Це поняття використовується лише для констатації того факту, що людина не бажає говорити правду [54, с. 298-299].

В умовах безконфліктного допиту можуть бути використані такі тактико-психологічні прийоми: використання можливостей вільної розповіді; деталізація показань, їх співставлення з іншими встановленими слідством доказами; постановка конкретизуючих (уточнюючих) та нагадувальних питань; уточнення змісту повідомленої інформації з метою переконатись у адекватному розумінні допитуваним її значення; використання речових та письмових доказів; використання зображувальних можливостей допитуваних; прийоми

асоціацій за суміжністю чи контрастом; виявлення, які образи, спогади, враження виникали у допитуваного при сприйнятті події чи окремих її елементів; допит на місці події; використання консультативної допомоги психолога [122, с. 29-30].

Більш складною для успішного досудового розслідування є конфліктна слідча ситуація, яка вимагає від прокурора, слідчого або дізнавача ретельної підготовки та підбір необхідних тактичних прийомів для її вирішення.

М. В. Салтевський зазначає, що роз'яснення процесуального становища допитуваного, правових наслідків позиції, яку він займає, його ролі у встановленні істини в справі, підкреслення суперечності показань зібраним доказам - все це нерідко дозволяє переконати допитуваного в безглуздість зайнятої ним позиції, що не впливає в кінцевому результаті на розкриття злочину. В деяких випадках сприятливу роль можуть зіграти прийоми, що стимулюють позитивні якості допитуваного, наприклад, звернення до почуття власної гідності, шляхетності, справедливості, ідейності, жалю і та інших. Це допомагає допитуваному подолати страх перед покаранням, можливою помстою співучасника [132, с. 190].

При формулюванні та постановці питань слід дотримуватись таких вимог:

1. Питання повинні стосуватись якоїсь однієї обставини, бути конкретними, лаконічними та не допускати двозначного тлумачення.

2. Їх слід складати з використанням тих виразів, що зрозумілі допитуваній особі з огляду на її вік, рівень розвитку та освіти.

3. Перевагу слід надавати питанням «відкритого» типу, тобто тим, які пробуджують у допитуваного ініціативу і самостійність мислення, не передбачають однозначної відповіді.

4. Слід завчасно продумати послідовність виявлення питань, щоб одне логічно витікало з другого, а весь допит мав ясну логічну структуру.

5. Задавати питання слід у такій формі, щоб допитуваний не міг здогадатися про його оцінку і мету та, водночас, чітко і ясно, щоб допитуваний зміг їх зрозуміти та правильно на них відповісти.

6. Забороняється задавати навідні питання.

7. Тактично грамотним є уникнення передбачуваних допитуваним питань, на які він міг завчасно підготувати та продумати відповідь.

8. При допиті малолітніх потерпілих питання доцільно ставити таким чином, щоб зайвий раз не фіксувати їх свідомість на обставинах вчиненого насильницького злочину, але в цілому підводити до викладення найважливіших відомостей [122, с. 36].

У випадку коли підозрюваний відмовляється давати показання К. О. Чаплинський рекомендує уповноваженій службовій особі з'ясувати мотиви такої відмови та вжити заходів переконання (зокрема, обґрунтувати, що такі дії ставлять їх у не вигідне становище, обтяжують відповідальність, тимчасово ускладнюють та затягують слідство тощо) [186, с. 137].

Проведений нами аналіз поглядів вчених-криміналістів та матеріалів кримінальних проваджень за фактами незаконного зайняття рибним промислом, дозволяє нам виокремити наступні тактичні прийоми, які можуть бути використані стороною обвинувачення при проведенні допиту у конфліктних слідчих ситуаціях:

- встановлення психологічного контакту;
- застосування науково-технічних засобів;
- постановка запитань;
- використання фактору раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань
- роз'яснення наслідків щирого каяття;
- пред'явлення доказів;
- використання конфліктів у злочинній групі.

Після встановлення всіх необхідних обставин під час проведення допиту, наступає заключний етап, який полягає у фіксуванні ходу та результатів

допиту. Результатом фіксації проведення допиту є складання протоколу такої слідчої (розшукової) дії відповідно до процесуального статусу допитуваного, в якому докладно відображена інформація отримана уповноваженою особою під час її проведення.

Відповідно до ч. 3 ст. 104 КПК України протокол складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії; особу, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, умови та порядок їх використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії відомості, важливі для цього кримінального провадження, в тому числі виявлені та/або надані речі і документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; виготовлені дублікати документів, а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії [65].

Після фіксування результатів допиту у протоколі, з яким ознайомлюються учасники та ставлять свої підписи на кожній сторінці протоколу, якщо в ході проведення допиту прокурором, слідчим або дізнавачем були поставлені додаткові запитання, то допитуваний ставить свій підпис під кожною своєю відповіддю. В разі наявності в протокол вносяться зауваження від допитуваних.

Слід зауважити, що в умовах воєнного стану згідно абзацу 2, п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України за відсутності можливості складання процесуальних документів про хід і результати проведення слідчих (розшукових) дій чи інших процесуальних дій фіксація здійснюється доступними технічними засобами з подальшим складенням відповідного протоколу не пізніше сімдесяти двох годин з моменту завершення таких слідчих (розшукових) дій чи відповідних процесуальних дій [65]. Законодавець у коментованій нормі не визначає форму фіксування технічними засобами (фото-, аудіо-, відео- фіксація тощо), а підкреслює саме доступність технічних засобів, які створюють умови для збереження інформації, що може мати значення для кримінального провадження [94, с. 13].

Заслуговує на увагу правила складання протоколу, яких на думку К. О. Чаплинського доцільно дотримуватися:

- протоколювання показань слід здійснювати після закінчення вільної розповіді, щоб не переривати та не порушувати послідовність допиту;

- показання записуються від першої особи та за можливості дослівно й у тій послідовності, в якій вони викладаються;

- протокол повинен фіксувати не тільки відповіді, але й хід їх отримання з фіксацією проговорювань та протиріч, а також запитання, що ставлять допитуваним;

- кожна сторінка протоколу повинна скріплюватися підписом допитуваного. У деяких випадках, отримуючи правдиві показання, слід запропонувати допитуваним підписувати кожную відповідь на поставлені запитання, що запобігає можливості відмовитися від підписання протоколу в цілому або від частини своїх показань;

- протокол підписують допитуваний, слідчий та інші особи, які були присутні під час допиту [186, с. 149].

В залежності від процесуального статусу, допитуваної особи, при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом здійснюється допит свідка та допит підозрюваного.

Допит свідка є одним основних джерел доказової інформації на початковому етапі досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень.

В більшій своїй частині при допиті свідка, досліджуваного протиправного діяння, складається безконфліктна ситуація, при якій доцільно використовувати тактичний прийом - вільної розповіді, після якої прокурор, слідчий або дізнавач, в залежності від отриманої інформації, може задати додаткові та уточнюючі питання.

К. О. Чаплинський зазначає, що найбільш розповсюдженим тактичним прийомом при допиті є встановлення психологічного контакту. Крім того, автор виділяє основні способи його устанавлення, а саме:

- демонстрацію доброзичливості й неупередженого ставлення до допитуваного;
- коректну поведінку слідчого, який представляє інтереси держави, відносно допитуваного;
- переконання у необхідності і надання допомоги органам досудового розслідування;
- роз'яснення процесуального становища допитуваного, діагностування ситуації, що склалася;
- використання позитивної оцінки якостей допитуваного;
- створення належної обстановки допиту та допит наодинці (без сторонніх осіб) [186, с. 122-124].

Досліджуючи особливості допиту свідка при розслідуванні злочинів проти довілля заслуговує на увагу класифікація запропонована О. В. Одерієм, який класифікує їх за такими групами:

1. Свідки зовнішнього прояву злочину:

1.1. Свідки-очевидці злочинної події, які найчастіше й повідомляють про факт виявлення злочину проти довілля.

1.2. Свідки-очевидці злочинної події та її наслідків.

а) свідки-очевидці, що дають показання не лише про злочинну подію, а й про характер негативних наслідків, що настали.

2. Свідки дій (з боку конкретних осіб) і процесів (технологічних, експериментальних та ін.), які стали причиною екологічної шкоди.

2.1. Свідки, які не мають відношення до кримінального правопорушення, або навіть не оцінювали дії певної особи як кримінально карані. Це можуть бути особи, які придбали у браконьєрів об'єкти довкілля.

3. Працівники природоохоронних органів.

4. До окремої групи слід віднести тих осіб, яких було залучено до проведення певних слідчих (розшукових) дій як понятих, технічних помічників та іншого допоміжного персоналу, а потім вони були допитані як свідки.

5. Залежно від слідчої ситуації як свідки можуть бути допитані й особи, які брали участь у службовому розслідуванні, спеціалісти.

6. Свідки, які можуть охарактеризувати особу зловмисника, спосіб його життя, зв'язки, поведінку на роботі, у громадських місцях, дома та ін. Зазвичай такими свідками є батьки, члени родини, друзі, співробітники та інші члени з близького оточення зловмисника [90, с. 361-366].

На підставі аналізу кримінальних проваджень незаконного зайняття рибним промислом, ми маємо змогу виокремити наступні групи свідків, в залежності від отриманої від них інформації:

1. Працівники правоохоронних органів, які виявили особу, яка вчиняла незаконне зайняття рибним промислом, наприклад працівники Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, НП України, співробітники прикордонної служби тощо.

2. Особи, які були залучені, які учасники слідчої (розшукової) дії.

3. Особи, які стали свідками-очевидцями події незаконного зайняття рибним промислом.

4. Особи, які можуть охарактеризувати підозрюваного (спосіб життя, коло оточення, місця мешкання тощо), наприклад при встановленні місцезнаходження такої особи.

Розглянемо більш детально особливості допиту в якості свідка для кожної окресленої нами групи.

В переважно більшій частині досліджуване протиправне діяння виявляється співробітниками територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм під час здійснення рибоохоронних рейдів.

Під час допиту свідка таких осіб необхідно встановити наступні обставини:

- посада, назва територіального органу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, функціональні обов'язки;

- відповідно якого наказу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, або його територіального органу проведений рибоохоронний рейд, який строк його проведення, хто із співробітників входив до складу рейдової групи, хто є старшим даної групи;

- чи є період вилову риби забороненим відповідно до Правил любительського рибальства;

- чи відноситься даний водний об'єкт до природно-заповідного фонду України;

- за яких обставин була виявлена особа, яка здійснювала незаконний вилов риби;

- час виявлення такої особи, місце вчинення незаконного вилову риби (назва населеного пункту, водного об'єкту);

- які були погодні умови, освітленість;

- чи був здійснений незаконний вилов риби одноособово, або групою осіб, хто саме керував діями інших членів групи;

- зовнішні ознаки особи, яка вчинила незаконний вилов риби. Чи були раніше знайомі з даною особою;

- з якої відстані виявив незаконний вилов риби;

- спосіб вчинення, зокрема: знаряддя (матеріальні властивості, конструкція, розмір тощо) та засоби вчинення незаконного вилову риби;

- чи відносяться дані знаряддя до заборонних відповідно до Правил любительського рибальства;

- чи визначений даний спосіб вилову риби Правилами любительського рибальства, як заборонений;

- який вид риби був виловлений, її кількість, вага;

- чи занесена виловлена риба до Червоної книги України;

- чи визначена заборона вилову даного виду риби у вчинений Правилами любительського рибальства час;

- якщо незаконний вилов риби, був вчинений у період нересту, то встановити відповідно до якого наказу установлений строк заборони на добування (вилов) водних біоресурсів, у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) підконтрольних даному територіальному Управлінню, де вчинений незаконний вилов риби. На підставі даного наказу встановити, чи є місце здійснення лову нерестовищем у період нересту;

- чи використовував правопорушник для здійснення свого протиправного діяння транспортний засіб (автомобіль, мотоцикл, мопед тощо), його марка, державний номерний знак;

- яка сума шкоди довкіллю, спричинена внаслідок незаконного вилову риби, відповідно до розрахунку збитків;

- які саме вимоги Правил любительського рибальства порушені внаслідок вчинення протиправного діяння;

- що пояснив правопорушник, чи здійснював він активний супротив, або намагався втекти з місця події;

- хто ще міг бути очевидцем кримінального правопорушення, окрім співробітників Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм;

- хто із членів рейдової групи здійснив телефонний виклик за номером екстреного виклику поліції «102» з метою фіксації кримінального правопорушення.

Наведений нами перелік питань є не вичерпним. У випадку коли злочинець з місця події втік та переховується від правоохоронних органів, особливу увагу в ході проведення допиту необхідно приділити його зовнішнім рисам, наявності транспортного засобу, з метою використання даної інформації для встановлення місцезнаходження таких осіб співробітниками НП України.

В ході проведення допиту свідка співробітників НП, які під час несення служби на території обслуговування виявили незаконне зайняття рибним промислом необхідно встановити наступні обставини події:

- місце роботи, посада, спеціальне звання, функціональні обов'язки;
- вид наряду в якому перебував в момент виявлення незаконного зайняття рибним промислом, з ким саме із співробітників НП України;
- за яких обставин була виявлена особа, яка здійснювала незаконний вилов риби;
- час виявлення такої особи, місце вчинення незаконного вилову риби (назва населеного пункту, водного об'єкту);
- які були погодні умови, освітленість;
- з якої відстані виявив незаконний вилов риби;
- чи був здійснений незаконний вилов риби одноособово, або групою осіб, хто саме керував діями інших членів групи;
- зовнішні ознаки особи, яка вчинила незаконний вилов риби. Чи були раніше знайомі з даною особою;
- спосіб вчинення, зокрема: знаряддя (матеріальні властивості, конструкція, розмір тощо) та засоби вчинення незаконного вилову риби;
- кількість риби, приблизна вага;
- чи використовував правопорушник для здійснення свого протиправного діяння транспортний засіб (автомобіль, мотоцикл, мопед тощо), його марка, державний номерний знак;

- що пояснив правопорушник, чи здійснював він активний супротив, або намагався втекти з місця події;

- чи застосовувались до правопорушника відповідно до ст. 43 ЗУ «Про Національну поліцію» поліцейські заходи примусу (фізична сила, спеціальні засоби, або вогнепальна зброя).

- хто ще міг бути очевидцем кримінального правопорушення, окрім співробітників НП України;

Співробітники правоохоронних органів зацікавлені в проведенні стороною обвинувачення успішного досудового розслідування з метою притягнення злочинця до відповідальності за вчинення ним протиправного діяння і тому надають у своїх показаннях повну інформацію стосовно обставин виявлення, протягом всього допиту підтримується постійний психологічний контакт.

Особи, які були залучені, як учасники слідчої (розшукової) дії найчастіше є поняті при огляді місця події, або при обшуку, в ході допиту яких необхідно встановити наступне:

- час та місце, де був запрошений для участі в ході проведення слідчої (розшукової) дії, в якості понятого;

- місце, де проходила слідча (розшукова) дія;

- хто саме перебував на місці події, чи був раніше знайомий з вказаними особами;

- хто ще був запрошений в якості понятого до проведення слідчої (розшукової) дії;

- чи були роз'яснені права та обов'язки, як учаснику слідчої (розшукової) дії співробітниками НП України;

- що було повідомлено з приводу скоєного кримінального правопорушення;

- обставини проведення слідчої (розшукової) дії;

- яким чином вилучались об'єкти в ході проведення слідчої (розшукової) дії;

- спосіб надання ознайомлення з протоколом слідчої (розшукової) дії;

- чи надходили зауваження, доповнення від учасників в ході проведення слідчої (розшукової) дії;

- чи застосовувались до учасників мірі фізичного та психологічного впливу з боку працівників НП України.

Під час допиту осіб, які стали свідками-очевидцями події незаконного зайняття рибним промислом необхідно встановити коло наступних обставин:

- за яких обставин була виявлена особа, яка здійснювала незаконний вилов риби;

- час виявлення такої особи, місце вчинення незаконного вилову риби (назва населеного пункту, водного об'єкту);

- які були погодні умови, освітленість;

- з якої відстані спостерігав за незаконним виловом риби;

- чи був здійснений незаконний вилов риби одноособово, або групою осіб, хто саме керував діями інших членів групи;

- зовнішні ознаки особи, яка вчинила незаконний вилов риби. Чи були раніше знайомі з даною особою, в яких стосунках перебували;

- з якою метою перебував поряд з місцем вчинення кримінального правопорушення (мешкає поряд, здійснював вилов риби тощо);

- спосіб вчинення, зокрема: знаряддя (матеріальні властивості, конструкція, розмір тощо) та засоби вчинення незаконного вилову риби;

- кількість риби, приблизна вага;

- чи використовував правопорушник для здійснення свого протиправного діяння транспортний засіб (автомобіль, мотоцикл, мопед тощо), його марка, державний номерний знак;

Під час проведення допиту вказаних осіб, також не виникає проблемних питань, які необхідно вирішувати за допомогою спеціальних тактичних прийомів, психологічний контакт між допитуваним та стороною обвинувачення підтримується в ході проведення всього допиту.

Допит свідків, які можуть охарактеризувати підозрюваного проводиться з метою встановлення його соціальних зв'язків, родини, спосіб життя, коло

оточення, місця мешкання тощо). Наприклад, такий допит проводиться з метою повної інформації про злочинця, а також при встановленні можливого місцезнаходження, якщо така особа перебуває у розшуку.

Більш складним з тактичної точки зору є допит підозрюваного, який вимагає ретельної підготовки до його проведення та детального вивчення особи злочинця, інформацію про якого прокурору, слідчому, або дізнавачу можна отримати:

- документи, які посвідчують особу: паспорт, посвідчення водія, службове посвідчення тощо;

- перевірка за базами (банками) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

- довідка про попередні судимості;

- копії вироків суду, копії протоколів про адміністративне правопорушення;

- довідка від лікаря нарколога та психіатра;

- характеристика з місця мешкання, роботи, навчання тощо;

- довідка з районного територіального центру комплектування та соціальної підтримки;

- зібрані матеріали кримінального провадження в цілому;

Слід зазначити, що законодавець визначив підозрюваного, як особу, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 КПК України, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок не встановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений КПК України для вручення повідомлень [65].

Статтею 42 КПК України визначені права підозрюваного під час розслідування кримінального правопорушення, зокрема і при проведенні допиту. Безумовно на прокурора, слідчого та дізнавача покладається обов'язок на забезпечення дотримання процесуальних прав та обов'язків підозрюваного.

Уповноважена процесуальна особа перед проведенням допиту в обов'язковому порядку роз'яснює підозрюваному його права та обов'язки, про що відповідно робиться відмітка в протоколі допиту.

Підозрюваний має право давати свідчення чи відмовитись їх давати та відповідати на питання. У разі відмови підозрюваного відповідати на запитання чи давати показання особа, яка проводить допит, зобов'язана його зупинити одразу після отримання такої заяви (ч. 4 ст. 224 КПК України) [54, с. 291].

Успіх проведення допиту підозрюваного залежить від вибору тактичного прийому в залежності від слідчої ситуації. К. Чаплинський наголошує, що тактичні прийоми не повинні бути ізольованими один від одного. Майстерність і професіоналізм слідчого полягає у тому, щоб, використовуючи всі прийоми і засоби, правильно спланувати їх, готуючись до допитів, уміти варіювати ними під час допитів, відмовляючись від одних і звертаючись до інших, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася. Отже, досягнення мети допиту можливе через застосування різноманітних тактичних прийомів, що сприяють отриманню повних та об'єктивних показань [186, с. 120].

Перед слідчим завжди стоїть проблема вибору тактичних прийомів допиту, які б дали позитивний результат. У зв'язку з цим варто підкреслити, що цей вибір має відповідати певним вимогам, які вже були розглянуті як принципи криміналістичної тактики. У тактиці допиту виключно важливим є дотримання цих принципів, які відіграють роль критеріїв допустимості тактичних прийомів впливу на допитувану особу.

Так, критерій законності полягає у вимозі того, щоб тактичні прийоми допиту не порушували прав учасників кримінального провадження й відповідали приписам закону. Наприклад, перед допитом особі мають бути роз'яснені її права, а також порядок проведення допиту (ч. 3 ст. 224 КПК України). Тактичні прийоми, побудовані на ухиленні від виконання цього положення, є незаконними [54, с. 293-294].

Звернемо увагу на те, що п. 3 ч. 3 ст. 42 КПК України визначено право підозрюваної особи мати захисника, зокрема і при проведенні допиту під час

розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Важливо зазначити, що захисник, як учасник процесу, представляє в кримінальному судочинстві не власні інтереси чи інтереси правосуддя, а, насамперед, він покликаний захищати інтереси підозрюваного або обвинуваченого. Тому участь захисника у кримінальному процесі є дієвим засобом забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист. У діючому кримінально-процесуальному законодавстві України визначаються загальні правила участі захисника у кримінальному провадженні, його обов'язки, залучення та відмови захисника від участі у кримінальному провадженні, а також передбачено випадки обов'язкової участі захисника [129, с. 192].

Під час допиту підозрюваного може скластися, як і безконфліктна слідча ситуація так і конфліктна. Безконфліктна ситуація складається у разі визнанні підозрюваним своєї вини у скоєному кримінальному правопорушенні та щирому каятті у вчиненому.

В ході проведення допиту підозрюваного необхідно становити коло наступних обставин:

- коли саме та у зв'язку з якими обставинами виник умисел вчинити незаконне зайняття рибним промислом;
- чи має навички вилову риби;
- чи ознайомлений з вимогами Правил любительського рибальства;
- яким чином проходила підготовка до вчинення незаконного вилову риби (вибір знарядь та засобів незаконного вилову риби, де саме їх придбав, способу вчинення);
- яку саме кількість риби мав на меті добути;
- чому саме обрав даний водний об'єкт для вилову риби;
- яким чином прибув на місце вилову риби, яким транспортним засобом користувався;
- час початку та закінчення вилову риби;

- яким способом встановлював знаряддя вилову риби та на якій відстані від берегу;
- яким чином зрозумів, що виловив достатню кількість риби;
- кількість та вид виловленої риби;
- з якою подальшою метою здійснював вилов риби;
- ким саме були викриті його протиправні дії;
- чи був здійснений вилов риби одноособово або групою осіб, їх анкетні дані, роль кожного учасника групи;

У разі конфліктної ситуації коли підозрюваний категорично заперечує факт вчинення кримінального правопорушення О. Одерій рекомендує використовувати сукупність таких тактичних прийомів, як «допущення легенди» і «пред'явлення доказів». Так, спочатку слід дати допитуваному можливість викласти інформацію в тому вигляді, в якому зручно йому, при цьому, чим більше він буде докладно деталізувати обставини злочинної події, тим краще. Після підозрюваному пред'являються вже зібрані за провадженням докази і ставлять запитання, що вимагають від нього детального пояснення наявних протиріч. Відповіді на такі запитання до протоколу необхідно записувати дослівно [90, с. 371-372].

Таким чином, ми можемо стверджувати, що проведення допиту свідка є однією з основних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом, оскільки основні обставини про факт вчинення досліджуваного протиправного діяння отримуються в процесі отримання показань, які є процесуальним джерелом доказів.

3.3. Використання спеціальних знань

Розслідування незаконного зайняття рибним промислом не здійснюється без використання спеціальних знань. Здебільшого такі знання використовуються на початковому етапі, тобто з моменту внесення відомостей до ЄРДР до пред'явлення особі підозри. Прокурор, слідчий або дізнавач

використовує спеціальні знання під час проведення огляду місця події, обшуку, допиту та призначення судових експертиз, які є джерелом доказової інформації і при призначенні яких виникають виникає найбільше труднощів.

Дослідженню особливостей використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень приділена увага таких вчених-криміналістів, як В. К. Весельський, А. Ф. Волобуєв, О. М. Дуфенюк, М. М. Єфімов, С. О. Книженко, В. О. Коновалова, Є. Д. Лук'янчиков, Г. А. Матусовський, О. В. Одерій, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, В. В. Тіщенко, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та інші.

Спеціальні знання - сукупність теоретичних знань і практичних умінь і навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті фахової підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розслідування та попередження злочинів. На сучасному етапі немає єдиної думки щодо форм використання спеціальних знань, її кількості, процесуальної регламентації, змісту та класифікації. Доцільно розрізняти процесуальні і непроцесуальні форми використання спеціальних знань. Непроцесуальними слід вважати спеціальні знання не за межами кримінального процесу, а ті, що прямо не передбачені законом. До процесуальних форм використання спеціальних знань належать: безпосереднє їх використання сторонами кримінального провадження; участь спеціаліста у кримінальному провадженні; проведення судових експертиз. Непроцесуальними формами використання спеціальних знань є: відомчі розслідування, перевірки технічного стану; проведення досліджень об'єктів безпосередньо на місці події; консультаційно-довідкова допомога; надання технічної допомоги в підготовці технічних засобів, виконанні трудомістких робіт; використання допомоги обізнаних осіб при проведенні оперативно-розшукових заходів [53, с. 368].

О. В. Одерій характеризує форми реалізації спеціальних знань за наступними ознаками: правова регламентація та унормованість прав та обов'язків спеціаліста та експерта; їх процесуальна незалежність; узгодженість

дій відповідно до мети; вибір засобів та методів діяльності, використовуваних у межах своєї компетенції. Виокремлюють процесуальну (відповідно до розглядуваної категорії кримінальних проваджень, передбачену, безпосередньо, нормами кримінально-процесуального законодавства) та непроцесуальну - передбачену відомчими нормативними актами форми використання спеціальних знань [91, с. 146; 87, с. 719].

Для отримання спеціальних знань особа, яка здійснює проведення досудового розслідування, звертається в процесуальному порядку до спеціаліста та експерта, права та обов'язки, яких визначені в КПК України. Особливістю суб'єктів спеціальних знань при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом є знання в галузі екологічного законодавства.

Під час проведення огляду місця події при вчиненні незаконного зайняття рибним добувним промислом уповноваженою особою в якості спеціаліста залучається інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), який входить до складу слідчо-оперативної групи. Крім того, під час проведення огляду місця події досліджуваного протиправного діяння прокурору, слідчому або дізнавачу в обов'язковому порядку необхідно залучити в якості спеціаліста, особу, яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів, тобто особа, яка може визначити точний вид та породу риби. Такими особами можуть бути ветеринар, біолог, іхтіолог, посадова особа Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм тощо, оскільки прокурор, слідчий або дізнавач не володіє такими знаннями.

Також слід зазначити, що після проведення огляду місця події посадова особа Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм надає особі, яка проводить вказану слідчу (розшукову) дію розрахунок суми збитків, в якому зазначається перелік виду риби, її кількість та сума спричинених збитків. Такий розрахунок здійснюється на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 1042 від 29.09.2023.

Проведення судових експертиз є ключовою формою використання спеціальних знань при проведенні розслідування вказаного протиправного діяння для отримання доказової інформації.

Судова експертиза - це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду.

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань. До державних спеціалізованих установ належать: науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України; науково-дослідні установи судових експертиз, судово-медичні та судово-психіатричні установи Міністерства охорони здоров'я України; експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби України [119].

За обсягом дослідження експертизи поділяються на основні і додаткові, а за послідовністю провадження - на первинні і повторні. За кількістю експертів, що беруть участь у провадженні експертизи, останні поділяються на одиничні і комісійні. Одиничну експертизу проводить один експерт, а комісійну - декілька експертів, що мають один профіль знань. Якщо в комісію входять фахівці з різних галузей знань (криміналіст, судовий медик), то така експертиза називається комплексною [132, с. 241-242].

Три етапи проведення судових експертиз виділяє І. В. Пиріг: підготовчий, робочий та заключний. До підготовчого етапу вчений відносить такі дії: прийняття слідчим рішення про проведення експертизи; вибір експертного закладу або приватного експерта; визначення виду експертизи та предмета дослідження; визначення черговості призначення експертиз стосовно одних і тих самих об'єктів; вибір часу призначення експертизи. До робочого етапу: вибір об'єктів для проведення експертизи; винесення постанови про

призначення експертизи. Заключний етап складається з таких стадій: визначення кола осіб, що можуть бути присутніми при проведенні експертизи; направлення постанови та необхідних матеріалів до експертної установи [99, с. 242-257].

Згідно з п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України уповноважена особа на проведення досудового розслідування зобов'язана звернутися до експерта для проведення експертизи для визначення розміру шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням [65]. Однак, проведеним аналізом кримінальних проваджень та судових справ за 2013 - 2023 роки існують випадки нехтування вказаною нормою з боку уповноваженої особи на проведення досудового розслідування, що призводить в подальшому до винесення судами вироків щодо визнання невинуватою особу, у вчиненні кримінального правопорушення і виправдання її.

Під час досудового розслідування прокурор, слідчий або дізнавач приймає рішення про проведення експертизи, про що складає відповідно постанову та направляє її до експертної установи, експерти, якої в обов'язковому порядку повинні мати кваліфікацію судового експерта за відповідним напрямком дослідження.

Переважає більшість судових експертиз призначаються на початковому етапі досудового розслідування, результат яких є підставою для повідомлення особі, яка вчинила незаконний вилов риби, про підозру та початку подальшого етапу досудового розслідування досліджуваного протиправного діяння.

За результатами вивчення кримінальних проваджень та судових справ за фактами незаконного зайняття рибним промислом встановлено, що прокурорами, слідчими, дізнавачами призначаються наступні експертизи:

- 1) судово-економічна (54 %);
- 2) судово інженерно-екологічна (31 %);
- 3) судово-товарознавча (11 %);
- 4) судово-іхтіологічна (3 %);
- 5) судово-біологічна (1 %).

Однак, ми вважаємо, що призначення судово-товарознавчої експертизи для визначення розміру шкоди довкіллю є недоцільним, оскільки незаконно виловлену рибу з природного середовища не можна розцінювати, як товарну продукцію.

Розглянемо більш детально типові судові експертизи, які призначаються під час досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом.

Найбільш поширеної експертизою при розслідуванні вказаного протиправного діяння є судово-економічна експертиза на вирішення якої ставиться наступне питання: чи підтверджується документально розрахунок суми збитків спричинених діями пов'язаними з незаконним виловом риби, складений посадовою особою Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 1042 від 29.09.2023.

Для її проведення експерту надається: постанова про призначення судово-економічної експертизи, матеріали кримінального провадження, в яких міститься розрахунок суми збитків.

При проведенні судової експертизи експерт використовує метод документальної перевірки та арифметичного підрахунку із застосуванням прийому перевірки відповідності наданого розрахунку збитків вимогам нормативних документів.

У своєму висновку експерт підтверджує, або спростовує документально та арифметично розрахунок суми збитків спричинених протиправними діями пов'язаними з незаконним виловом риби.

Так наприклад, в обсязі наданих документів документально та арифметично підтверджується розрахунок суми збитків спричинених діями гр. П, пов'язаними з незаконним виловом риб, складений 30.07.2018 головним державним інспектором відділу охорони живих водних біоресурсів гр. К, на підставі доповнення №1 до Постанови Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 №1209 [62].

Для підтвердження такої обов'язкової ознаки для кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, як істотна шкода, уповноважена особа може призначити судову інженерно-екологічну експертизу.

На вирішення даної експертизи ставиться наступні питання:

1. Який розмір шкоди (збитку) заподіяно довкіллю внаслідок вилову риби.

2. Чи є ознаки (критерії) істотної шкоди внаслідок вилову риби.

Для її проведення експерту надається: постанова про призначення судово-економічної експертизи, матеріали кримінального провадження, в яких міститься розрахунок суми збитків.

При вирішенні питання істотності шкоди (тобто з'ясуванні змісту, ознак і критеріїв шкоди), заподіяної внаслідок незаконного добування (вилову) водних біоресурсів, потрібно в кожному конкретному випадку враховувати не лише кількість добутих (пошкоджених і знищених) водних біоресурсів, але і їх вартість, поширеність їх видів на досліджуваній місцевості (видове різноманіття і чисельність в місці здійснення вилову), віднесення їх до спеціальних категорій (наприклад, до рідкісних і зникаючих видів), екологічну цінність (наприклад, занесення виду до Червоної книги України), значимість для конкретного місця перебування, господарства, а також враховувати особливості відтворення на досліджуваній місцевості [80, с. 804].

В ході її проведення експерт досліджує обставини незаконного вилову, які фіксуються в матеріалах кримінального провадження (протокол огляду місця події, допити свідків тощо) та у висновку зазначає чи наявні ознаки визначення істотності шкоди. Дана експертиза суттєво допомагає підтвердити наявність обов'язкової ознаки, оскільки істотна шкода є оціночним поняттям і на законодавчому рівні воно не визначено.

Наприклад, гр. Б. внаслідок незаконного вилову із застосуванням заборонених знарядь лову - двох мезинових сіток, добув рибу виду судак в кількості 13 шт. вартістю 510 грн. за один екземпляр, чим згідно висновку

інженерно-екологічної експертизи завдав істотну шкоду рибному господарству України на загальну суму 6 630 грн. [159].

Судово-іхтіологічна експертиза вирішує питання щодо можливості наданими на дослідження знаряддями для вилову риби здійснити її безпосередній вилов при вказаних обставинах. Дана експертиза може призначатися, як додаткова для підтвердження незаконного вилову риби, забороненими знаряддями для її добування.

Для проведення експертного дослідження прокурором, слідчим або дізнавачем направляється: постанова про призначення судово-іхтіологічної експертизи, матеріали кримінального провадження та вилучені знаряддя для вилову риби.

Так наприклад, при використанні 29 рибачьких сіток ймовірно можливо добути рибу, що була вилучена 02.10.2013 у гр. Р. та гр. Н. надані на експертизу сітки є забороненим знаряддям лову згідно п. 3.15 «Правил любительського і спортивного рибальства». Дані знаряддя лову мають незначні механічні пошкодження: пориви сіткового полотна, проте знаходяться в задовільному стані [158].

Прокурор, слідчий або дізнавач може призначити комплексну інженерно-екологічну та економічну експертизу, в якій експерт дослідить питання документального підтвердження розрахунку збитків наданого посадовою особою Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, а також проаналізує наявність істотної шкоди.

На вирішення даної комплексної експертизи ставиться наступні питання:

1. Чи підтверджується документально розрахунок суми збитків спричинених діями пов'язаними з незаконним виловом риби, складений посадовою особою Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, на підставі постанови Кабінету Міністрів України № 1042 від 29.09.2023.

2. Чи завдана істотна шкода довікллю внаслідок вилову риби.

Для проведення даної комплексної експертизи експерту надається: постанова про її призначення та матеріали кримінального провадження, в яких міститься розрахунок суми збитків.

При розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом вчиненого із застосуванням електроструму, передбаченого ч. 2 ст. 249 КК України, наприклад вилов риби за допомогою електровудки, прокурор, слідчий призначає комплексну комісійну електротехнічну та біологічну експертизу.

На вирішення даної комплексної експертизи ставиться наступні питання:

1. Чи є наданий на експертизу прилад електроловом.
2. Які його технічні характеристики.
3. Чи знаходиться наданий для дослідження прилад у справному стані, чи придатний він для вилову риби.
4. Як впливає застосування електролову на стан риби та інших мешканців водойми.

Для виконання даної експертизи експерту направляється: постанова про призначення експертизи, матеріали кримінального провадження та вилучене знаряддя для вилову риби.

Наприклад, згідно висновку експертизи, наданий пристрій являється складовою частиною схеми електровудки, схема самого пристрою складається з блоку перетворювача напруги 12В до високої імпульсної напруги, плати регулювання частоти слідування високовольтних імпульсів, проводів живлення від джерела постійної напруги, при наявності джерела постійної напруги та підсаки з провідниками (катодом і анодом), може утворюватися у загальну схему (електровудки), що за своєю схемою призначений для вилову риби з використанням електричного струму. Використання пристроїв для вилову риби, може викликати масову загибель риби та інших живих організмів і межах її дії [152].

Результатом проведення експертизи є висновок експерта, який оформлюється на бланку відповідної експертної установи, що проводила дослідження.

Згідно з ст. 102 КПК України висновок експерта повинен містити наступні відомості:

1) коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта, стаж експертної роботи, науковий ступінь, вчене звання, посада експерта) та на якій підставі була проведена експертиза;

2) місце і час проведення експертизи;

3) хто був присутній при проведенні експертизи;

4) перелік питань, що були поставлені експертові;

5) опис отриманих експертом матеріалів та які матеріали були використані експертом;

6) докладний опис проведених досліджень, у тому числі методи, застосовані у дослідженні, отримані результати та їх експертна оцінка;

7) обґрунтовані відповіді на кожне поставлене питання [65].

Як наголошує О. М. Дуфенюк, висновок експерта повинен відповідати певним вимогам: він не може ґрунтуватися на доказах, які визнані судом недопустимими; він надається у письмовій формі, але кожна сторона має право звернутися до суду з клопотанням про виклик експерта для допиту під час судового розгляду для роз'яснення чи доповнення його висновку; якщо для проведення експертизи залучають кілька експертів, вони мають право скласти один висновок або окремі висновки; експерт передає його стороні, за клопотанням якої здійснювалася експертиза [136, с. 355].

Заслуговує на увагу погляд І. В. Пирога та Г. С. Бідняк, які зауважують що висновок експерта є одним із джерел доказів і не має наперед встановленої сили, тому підлягає обов'язковій оцінці. Оцінка висновку експерта є складною розумовою діяльністю та містить:

1) аналіз дотримання процесуального порядку призначення та проведення судової експертизи;

2) визначення відповідності висновку експерта завданню;

3) встановлення повноти та наукової обґрунтованості висновку експерта;

4) визначення відповідності висновку експерта іншим зібраним доказам;

5) перевірку віднесення до провадження даних, що містяться у висновку [100, с. 101].

О. В. Одерій зазначає, що важливим елементом діяльності слідчого є оцінка висновку експерта. До того ж у разі призначення судової експертизи під час досудового розслідування оцінка висновку експерта може здійснюватися двічі - спочатку слідчим, який визнає її джерелом доказів, а встановлені за допомогою експертизи фактичні дані доказами, а потім - судом, який також оцінює висновок експерта, визначає його місце та роль у встановленні значущих для розгляду справи фактів [90, с. 429].

За результатами проведеного нами дослідження ми можемо виокремити наступні види експертиз, відповідно до вирішення їх завдань:

1) підтвердження розрахунку суми збитків, який надається посадовою особою Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (судово-економічна експертиза);

2) наявність ознак (критерієв) істотної шкоди внаслідок вилову риби (судово інженерно-екологічна, судово-біологічна);

3) дослідження знарядь для вилову риби (судово-іхтіологічна, електротехнічна).

Таким чином, підсумовуючи слід зазначити, що використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом відіграє важливу роль, особливо у такій формі, як проведення судових експертиз, оскільки їх результат є процесуальним джерелом доказів та основою для винесення обвинувального вироку у суді.

Висновки до розділу 3

1. В ході проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом слідчому (дознавачу) необхідно встановити коло наступних питань: проаналізувати ознаки істотної шкоди (вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі;

добування великої кількості риби, або риби, вилов якої заборонено тощо); час та місце вчинення кримінального правопорушення; спосіб вчинення кримінального правопорушення (заборонені знаряддя лову, вилов риби у заборонений період або у недозволеному місці та ін.); знаряддя (сітки, електровудки тощо) та засоби (човни, гумові костюми, тощо) вчинення кримінального правопорушення; предмет злочинного посягання (риби різноманітних порід); встановлення особи (осіб), яка вчинила протиправне діяння, її мотив та мета.

2. В ході проведення ОМП уповноваженою особою найчастіше оглядаються та вилучаються: предмети кримінального правопорушення (риби різноманітних порід, раки, краби та ін.); знаряддя вчинення кримінального правопорушення (жилкові рибальські сітки, електровудки та інші); засоби вчинення кримінального правопорушення (човен, гумовий забродний костюм та інші).

3. Особливостями проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом, слід відзначити: залучення в обов'язковому порядку в якості спеціаліста - особу, яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів – іхтіолог, біолог, ветеринар, посадова особа Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм тощо; проведення ОМП в найкоротшій проміжок часу, після отримання повідомлення до підрозділу поліції про виявлене кримінальне правопорушення; протокол ОМП повинен бути детальний опис вилучених знарядь та засобів кримінального правопорушення з обов'язковим зазначенням їх розміру, фізичних властивостей; прив'язка до місцевості за допомогою системи координат; неухильне дотримання вимог ст. 233 КПК України, щодо проникнення до іншого володіння, зокрема транспортного засобу (автомобіль, мотоцикл, човен).

4. На початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом обшук проводиться якщо: на місці події виявлена особа, однак незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби знаходяться в

транспортному засобі (мотоциклі, автомобілі, човні тощо); особа, яка вчинила протиправне діяння, встановлена, на місці події вилучена незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби кримінального правопорушення, однак наявна інформація, що за місцем мешкання особа може зберігати ще незаконно виловлену рибу, знаряддя та засоби вчиненого протиправного діяння; особа не встановлена, однак наявна інформація про її місцезнаходження та місце приховування незаконно виловленої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення.

5. На подальшому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом обшук проводиться якщо: особі повідомлено про підозру, але наявна інформація, про приховування знарядь та засобів кримінального правопорушення (електровудок, човнів, жилкових рибальських сіток) для повторного вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом; підозрюваний переховується від правоохоронних органів, з метою встановлення його місцезнаходження.

6. Допит свідка є одним основних джерел доказової інформації на початковому етапі досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, при допиті якого складається безконфліктна ситуація, при якій доцільно використовувати тактичний прийом - вільної розповіді, після якої прокурор, слідчий або дізнавач, в залежності від отриманої інформації, може задати додаткові та уточнюючі питання.

7. В ході проведення досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом проводиться допит свідків наступних груп осіб: працівників правоохоронних органів, які виявили особу, яка вчиняла незаконний вилов риби (працівники Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, НП України, співробітники прикордонної служби тощо); осіб, які були залучені, які учасники слідчої (розшукової) дії; осіб, які стали свідками-очевидцями події незаконного зайняття рибним промислом; осіб, які можуть охарактеризувати підозрюваного

(спосіб життя, коло оточення, місця мешкання тощо), наприклад при встановленні місцезнаходження такої особи.

8. Під час допиту підозрюваного може скластися, як і безконфліктна слідча ситуація так і конфліктна. Безконфліктна ситуація складається у разі визнанні підозрюваним своєї вини у скоєному кримінальному правопорушенні та щирому каяттю у вчиненому. Для вирішення конфліктної слідчої ситуації прокурору, слідчому, або дізнавачу слід використати наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту; застосування науково-технічних засобів; постановка запитань; використання фактору раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань; роз'яснення наслідків щирого каяття; пред'явлення доказів; використання конфліктів у злочинній групі.

9. Під час розслідування незаконного зайняття рибним промислом прокурор, слідчий або дізнавач використовує спеціальні знання під час проведення огляду місця події, обшуку, допиту та призначення судових експертиз, які є джерелом доказової інформації. Переважна більшість судових експертиз призначаються на початковому етапі досудового розслідування, серед їх видів слід відзначити: судово-економічна (54 %); судово інженерно-екологічна (31 %); судово-товарознавча (11 %); судово-іхтіологічна (3 %); судово-біологічна (1 %). На нашу думку призначення судово-товарознавчої експертизи для визначення розміру шкоди довкіллю є недоцільним, оскільки незаконно виловлену рибу з природного середовища не можна розцінювати, як товарну продукцію.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано вирішення наукового завдання, що полягає у розробці комплексу практичних рекомендацій щодо сприяння найбільш ефективному розслідуванню незаконного зайняття рибним промислом.

Найбільш важливими результатами дисертації є наступні:

1. Визначено предмет злочинного посягання та обстановку вчинення кримінальних правопорушень досліджуваної категорії. Предметом злочинного посягання незаконного зайняття рибним промислом є водні біоресурси (водні біологічні ресурси) - сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді на всіх стадіях свого розвитку (ікра, мальки, дорослі особини), зокрема це: прісноводні риби; морські риби; анадромні риби (види риб, які відтворюються у прісній воді та здійснюють нагул у морських водах); катадромні риби (види риб, які відтворюються у морі та здійснюють нагул у прісних водах), який представлений наступними породами риб: карась – 67 %, плітка звичайна – 55 %, окунь – 39 %, судак – 36 %, лящ – 34 %, плоскирка – 24 %, щука – 22 %, сазан – 20 %, лин – 12 %, краснопірка – 10 %, синець – 9 %, сом – 7 %, товстолоб – 6 %, чехоня – 5 % та інші.

Складовими елементами обстановки вчинення незаконного зайняття рибним промислом є час вчинення кримінального правопорушення та місце його вчинення. Часом вчинення слід вважати точно визначений момент здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища. Місцем вчинення - географічна точка на окремому водному об'єкті - морі, річці, озері, ставку, лимані звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища.

2. Охарактеризовано способи учинення та типові сліди незаконного зайняття рибним промислом. Встановлено, що спосіб вчинення незаконного зайняття рибним промислом включає себе дії направлені на підготовку,

вчинення та приховування результатів протиправної діяльності. Типові підготовчі дії включають в себе: дії злочинця направлені на пошук, придбання знаряддя лову (електровудка, ость, «павук», драч, ятір, волок, топтуха, вибухові та отруйні речовини, сітка тощо); вибір часу та місця незаконного лову; дії злочинця направлені на пошук, придбання засобів вчинення незаконного вилову; підбір учасників групи, розподіл ролей між ними; підготовка транспортних засобів (автомобіль, мотоцикл, велосипед, мопед, гужовий транспорт тощо); обрання способу приховування та подальшого збуту незаконної виловленої риби; дії злочинця направлені на пошук, придбання пакувальних матеріалів.

Типові способи вчинення незаконного заняття рибним промислом: зайняття таким промислом без належного на те дозволу, здійснення рибного промислу в заборонений час, здійснення рибного промислу у недозволених місцях; здійснення рибного промислу із застосуванням заборонених знарядь лову; здійснення рибного промислу способом масового знищення риби.

Типові способи приховування наслідків його вчинення: надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неправдивих показів та повне невизнання здійснення незаконного вилову риби; надання злочинцями в ході проведення допиту слідчому, дізнавачу неповної інформації та часткове невизнання здійснення незаконного вилову риби; приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову в транспортному засобі; приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову за місцем свого мешкання або в спеціально підготовлених схованках; здійснення злочинцем заходів, щодо збуту незаконно виловленої риби.

Встановлено, що типові сліди незаконного зайняття рибним промислом складається з матеріальних та ідеальних слідів, утворених внаслідок протиправних дій злочинця за допомогою знарядь та засобів незаконного лову риби.

Матеріальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є: сліди, утворені внаслідок діяльності людини (папілярні візерунки пальців рук, утворені при взаємодії з знаряддями (вудках, електроловах, спінінгах, підсаках тощо), засобами (човен, плішня тощо) вчинення незаконного вилову риби та транспортними засобами (автомобілях, мотоциклах, мопедах тощо); сліди підошви взуття злочинця, залишеної на ґрунті безпосередньо на місці виявлення події незаконного вилову риби, або поряд з ним; недопалки, пляшки тощо залишені злочинцем під час здійснення ним вилову; сліди плям крові, слини на одязі, транспортному засобі, знаряддях та засобах незаконного вилову риби; фіксування роботи радіотехнічного засобу (мобільного телефону, планшету тощо), який належить злочинцю, в зоні дії базової станції мобільного оператора); знаряддя (месинова сітка, жилкова сітка, «павук», електролов тощо) та засоби (човен, гумовий забродний костюм, плішня тощо) вчинення незаконного вилову риби; незаконно виловлені водні живі ресурси з природного середовища - риби різних видів та порід; загибла риба в водному об'єкті, внаслідок дії електричного пристрою, або іншим способом масового знищення, яку злочинець не забрав; сліди утворені внаслідок використання транспортного засобу (автомобіля, мотоцикла, мопеда тощо) - протектори шин, залишки палива, оливи та інших розхідних матеріалів.

В свою чергу, ідеальними слідами залишеними на місці вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом є: відображення в пам'яті свідків (співробітників правоохоронних органів або громадян) самої події незаконного вилову риби, або факту виявлення таких осіб на березі водоймища з виловленою рибою. Здебільшого такими свідками є посадові особи органів Державного агентства меліорації та рибного господарства України, які в ході проведення рейдів на водних об'єктах, здійснюють заходи направлені на виявлення осіб, які здійснюють незаконний вилов риби; виявлення свідком розмови злочинців під час процесу незаконного вилову риби, або безпосередньо після нього.

3. Надано характеристику особи злочинця, який вчинив незаконне зайняття рибним промислом, яка складається з наступних ознак: чоловік, середнього віку (від 31 до 50 років), громадянин України, українець, з повною середньою освітою, одружений, не маючий на утримані неповнолітніх дітей, без постійного місця роботи, мешканець сільської місцевості, раніше не судимий, який одноосібно вчиняє незаконний вилов риби та визнає вину у скоєнні свого протиправного діяння та готовий повністю відшкодувати шкоду, завдану ним довкіллю.

4. Систематизовані обставини, що підлягають доказуванню в досліджуваній категорії кримінальних проваджень, зокрема: дані про наявність істотної шкоди, в чому саме вона виражається (знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби вилов яких заборонено тощо); інформація про відношення водного об'єкта, на якому здійснено незаконний вилов риби, до природно-заповідного фонду України; дані про відстань до найближчого населеного пункту; інформація про наявність у найближчих населених пунктах покинутих будівель, або складських приміщень, де б злочинці могли переховуватись, чи переховувати знаряддя, засоби незаконного вилову риби та безпосередньо виловлену ними рибу; дані про точну відстань від берегу водного об'єкта до місця безпосереднього незаконного вилову риби; відношення знарядь вилову риби, способу, місця та часу вилову до вимог, визначених Правилами любительського рибальства.

5. Класифіковано типові слідчі ситуації початкового та подальшого етапів розслідування. Типовими слідчими ситуаціями початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом є: 1) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним (85 %); 2) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються (10 %);

3) наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені (5 %).

Типовими слідчими ситуаціями подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом є: 1) підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які також повністю визнають свою вину, активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки (85 %); 2) встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину вони визнають частково, встановлені розбіжності у показаннях (3 %); 3) всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством (12 %); 4) окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довшістю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння; 5) підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб.

6. Визначено тактичні особливості проведення огляду та обшуку. В ході проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом слідчому (дізнавачу) необхідно встановити коло наступних питань: проаналізувати ознаки істотної шкоди (вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, або риби, вилов якої заборонено тощо); час та місце вчинення кримінального правопорушення; спосіб вчинення кримінального правопорушення (заборонені знаряддя лову, вилов риби у заборонений період або у недозволеному місці та ін.); знаряддя (сітки, електровудки тощо) та засоби (човни, гумові костюми тощо) вчинення кримінального

правопорушення; предмет злочинного посягання (риби різноманітних порід); встановлення особи (осіб), яка вчинила протиправне діяння, її мотив та мета.

Особливостями проведення ОМП при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом, слід відзначити: залучення в обов'язковому порядку в якості спеціаліста - особу, яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів – іхтіолог, біолог, ветеринар, посадова особа Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм тощо; проведення ОМП в найкоротшій проміжок часу, після отримання повідомлення до підрозділу поліції про виявлене кримінальне правопорушення; протокол ОМП повинен бути детальний опис вилучених знарядь та засобів кримінального правопорушення з обов'язковим зазначенням їх розміру, фізичних властивостей; прив'язка до місцевості за допомогою системи координат; неухильне дотримання вимог ст. 233 КПК України, щодо проникнення до іншого володіння, зокрема транспортного засобу (автомобіль, мотоцикл, човен).

На початковому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом обшук проводиться якщо: на місці події виявлена особа, однак незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби знаходяться в транспортному засобі (мотоциклі, автомобілі, човні тощо); особа, яка вчинила протиправне діяння, встановлена, на місці події вилучена незаконно виловлена риба, знаряддя та засоби кримінального правопорушення, однак наявна інформація, що за місцем мешкання особа може зберігати ще незаконно виловлену рибу, знаряддя та засоби вчиненого протиправного діяння; особа не встановлена, однак наявна інформація про її місцезнаходження та місце приховування незаконно виловленої риби, знарядь та засобів кримінального правопорушення. На подальшому етапі досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом обшук проводиться якщо: особі повідомлено про підозру, але наявна інформація, про приховування знарядь та засобів кримінального правопорушення (електровудок, човнів, жилкових рибальських сіток) для повторного вчинення незаконного зайняття рибним добувним

промислом; підозрюваний переховується від правоохоронних органів, з метою встановлення його місцезнаходження.

7. Охарактеризовано проведення допиту свідка та підозрюваного. Допит свідка є одним основних джерел доказової інформації на початковому етапі досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень, при допиті якого складається безконфліктна ситуація, при якій доцільно використовувати тактичний прийом - вільної розповіді, після якої прокурор, слідчий або дізнавач, в залежності від отриманої інформації, може задати додаткові та уточнюючі питання. В ході проведення досудового розслідування проводиться допит свідків наступних груп осіб: працівників правоохоронних органів, які виявили особу, яка вчиняла незаконний вилов риби (працівники Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, НП України, співробітники прикордонної служби тощо); які були залучені, які учасники слідчої (розшукової) дії; які стали свідками-очевидцями події незаконного зайняття рибним промислом; які можуть охарактеризувати підозрюваного (спосіб життя, коло оточення, місця мешкання тощо), наприклад при встановленні місцезнаходження такої особи.

Під час допиту підозрюваного може скластися, як і безконфліктна слідча ситуація так і конфліктна. Безконфліктна ситуація складається у разі визнанні підозрюваним своєї вини у скоєному кримінальному правопорушенні та щирому каяттю у вчиненому. Для вирішення конфліктної слідчої ситуації прокурору, слідчому, або дізнавачу слід використати наступні тактичні прийоми: встановлення психологічного контакту; застосування науково-технічних засобів; постановка запитань; використання фактора раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань; роз'яснення наслідків щирого каяття; пред'явлення доказів; використання конфліктів у злочинній групі.

8. Визначено особливості використання спеціальних знань. Під час розслідування незаконного зайняття рибним промислом прокурор, слідчий або дізнавач використовує спеціальні знання під час проведення огляду місця події, обшуку, допиту та призначення судових експертиз, які є джерелом доказової

інформації. Переважна більшість судових експертиз призначаються на початковому етапі досудового розслідування, серед їх видів слід відзначити: судово-економічна (54 %); судово інженерно-екологічна (31 %); судово-товарознавча (11 %); судово-іхтіологічна (3 %); судово-біологічна (1 %). На нашу думку призначення судово-товарознавчої експертизи для визначення розміру шкоди довкіллю є недоцільним, оскільки незаконно виловлену рибу з природного середовища не можна розцінювати, як товарну продукцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови : [сайт]. URL: <http://sum.in.ua/s/>.
2. Бахін В. П., Весельський В. К. Тактика допиту : навч. посіб. Київ : НВТ «Правник», 1997. 64 с.
3. Бахін В. П., Лук'янчиков Б. Є. Склад і призначення криміналістичної характеристики злочинів. *Правничий часопис Донецького університету*. 2000. № 1 (4). С. 39-43.
4. Берназ В. Д., Салтевський М. В. Криміналістика : навч. посіб. Одеса : ОДУВС, 2010. 460 с.
5. Бідняк Г. С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.
6. Борисов Є. М. Масове знищення, як спосіб незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ч. 2 ст. 249 Кримінального кодексу України). *Правова держава*. 2008. № 10. С. 93-99.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2003. 1440 с.
8. Веліканов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2002. 21 с.
9. Весельський В. К. Слідча ситуація як категорія криміналістичної тактики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2011. № 25-26. С. 193-199.
10. Весельський В. К. Сучасні проблеми допиту (процесуальні, організаційні і тактичні аспекти) : монографія. Київ : НВТ «Правник»; НАВСУ, 1999. 126 с.
11. Весельський В. К., Кузьмічов В. С., Мацишин В. С., Старушкевич А. В. Особливості провадження допиту підозрюваного

(обвинуваченого) з метою недопущення тортур та інших порушень прав людини : посібник. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 148 с.

12. Водний кодекс України: Закон України від 06 черв. 1995 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

13. Волобуєв А. Ф. Етапи розслідування в криміналістичній методиці. *Вісник Університету внутрішніх справ*. 1999. № 5. С. 28-37.

14. Волобуєв А. Ф. Загальні положення криміналістичної методики : лекція. Харків : Ун-т внутр. справ, 1996. 36 с.

15. Даньшин М. В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2000. 19 с.

16. Динту В. А. Обстановка злочину як джерело доказової інформації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 3. С. 146-150. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2016/45.pdf.

17. Динту В. А. Обстановка злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.

18. Досудове розслідування кримінальних проступків : метод. рек. / С. С. Чернявський, М. С. Цуцкірідзе, Р. М. Дударець та ін.; 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 230 с.

19. Досудове розслідування кримінальних проступків : монографія / В. Г. Дрозд, Л. В. Гаврилюк, М. Ю. Романов та ін.; Київ : 7БЦ, 2023. 568 с.

20. Дрозд В. Г. Правове регулювання досудового розслідування: проблеми теорії та практики : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. 448 с.

21. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навч. посіб. / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваіте, 2014. 944 с.

22. Екологічні злочини: кваліфікація та методика розслідування / С. Б. Гавриш, В. Г. Грузкова, Г. А. Матусовський, та ін.; за заг. ред. В. О. Коновалової, Г. А. Матусовського. Харків : Глобус, 1994. 226 с.

23. Експертизи у судовій практиці / за заг. ред. В. Г. Гончаренка. Київ : Юрінком Інтер, 2004. 388 с.
24. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-69492>.
25. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і доповн. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.
26. Єфімов М. М., Павлова Н. В., Чучко С. В. Методика розслідування шахрайств, пов'язаних з купівлею-продажем товарів через мережу «Інтернет»: теоретичні та праксеологічні засади : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 200 с.
27. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підручник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.
28. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. 2008. № 4 (55). С. 198–209.
29. Журавель В. А. Проблеми періодизації досудового розслідування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. № 2 (77). С. 136-144.
30. Журавель В. А. Сучасні концепції формування окремих криміналістичних методик розслідування. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 2 (49). С. 177–186.
31. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
32. Застосування спеціальних знань і техніко-криміналістичних засобів під час проведення слідчого огляду : метод. рек. / уклад. Р. І. Благута, О. В. Захарова, М. Ю. Ковальська та ін.; Львів: ЛьвДУВС, 2019. 104 с.
33. Звітність про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Офіс Генерального прокурора : [сайт].

URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.

34. Звітність про проведені рибоохоронні заходи. Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Дніпропетровській області : [сайт]. URL: http://dnp.darg.gov.ua/riboohoronna_dijalnistj_0_26_menu_0_1.html.

35. Звітність про розгляд матеріалів кримінального провадження судів першої інстанції. Державна судова адміністрація України : [сайт]. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

36. Іщенко А. В. Методологічні проблеми криміналістичних наукових досліджень : монографія / за ред. І. П. Красюка. Київ : НАВСУ, 2003. 359 с.

37. Іщенко А. В., Красюк І. П., Матвієнко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2002. 212 с.

38. Кікінчук В. В. Поняття техніко-криміналістичного забезпечення кримінального провадження. *Процесуальне та техніко-криміналістичне забезпечення досудового розслідування* : матер. наук.-практ. конфер. (Харків, 28 листоп. 2019 р.). Київ, 2019. С. 79–81.

39. Клименко Н. І. Концептуальні питання судової експертизи. *Криміналістика і судова експертиза : міжвідомчий науково-методичний збірник*. Вип. 55. Київ : Міністерство юстиції України, 2009. С. 3–8.

40. Клименко Н. І. Судова експертологія. Курс лекцій : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.

41. Книженко С. О. Деякі питання тактики допиту свідків при розслідуванні екологічних злочинів. *Форум права*. 2009. № 2. С. 192–195.

42. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2006. 20 с.

43. Когутич І. І. Криміналістичні знання, їх сутність і потреба розширення меж використання : монографія. Львів : Тріада плюс, 2008. 420 с.

44. Колесниченко О. Н. Наукові й правові основи розслідування окремих видів злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 1967. 27 с.
45. Коновалова В. О. Алгоритмізація в теорії криміналістики. *Вісник Академії правових наук України*. 2007. № 1(48). С. 169-175.
46. Коновалова В. О. Допит: тактика и психологія : навч. посіб. Харків : Консум, 1999. 157 с.
47. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія: Академічний курс : підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. зал. Київ : Концерн «Видавничий дім «Ін Юре», 2004. 424 с.
48. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса :Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
49. Корж В. П. Огляд місця події : процесуальні особливості, криміналістичні рекомендації : наук.-практ. посіб. для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. Харків : 2018. 264 с.
50. Кофанов А. В., Кофанова О. С. Криміналістика : посібник для підготовки до іспитів. Київ : ФОП Ліпкан О. С., 2011. 248 с.
51. Криміналістика : навч. посіб. / Р. І. Благута, Р. І. Сибірна, В. М. Бараняк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Київ :Атіка, 2012. 496 с.
52. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко та ін.; Київ : Центр учб. літ., 2015. 544 с.
53. Криміналістика : підручник / К. О. Чаплинський , О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін.; 2-ге вид., переробл. і доповн. Дніпро :Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.
54. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1. А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 384 с.
55. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2. А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва,

Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової; Харків : МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2018. 312 с.

56. Криміналістика у питаннях і відповідях : навч. посіб. / А. В. Іщенко, В. В. Пясковський, А. В. Самодін та ін.; Київ : Центр учб. літ., 2016. 118 с.

57. Криміналістика. Академічний курс: підручник / Т. В. Варфоломеєва, В. Г. Гончаренко, В. І. Бояров та ін.; Київ : Юрінком Інтер, 2011. 504 с.

58. Криміналістика. Криміналістична тактика і методика розслідування злочинів : підручник для студентів юрид. вузів факульт. / за ред. проф. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 1998. 376 с.

59. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., переробл. і доповн. Київ: Ін Юре, 2016. 640 с.

60. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник : Т. 1 / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ : видавництво «ЕЛТОН - 2», 2012. 780 с.

61. Кримінальне провадження № 12013040120000053. Архів Відділення поліції № 4 Дніпровського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, 2014 рік.

62. Кримінальне провадження № 12018040700000797. Архів Відділення поліції № 4 Дніпровського районного управління поліції Головного управління Національної поліції в Дніпропетровській області, 2019 рік.

63. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

64. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., доповн. Харків : Одиссей, 2008. 1208 с.

65. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

66. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. В. В. Чернея ; за наук. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
67. Кримінологія: загальна та особлива частини : підручник / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, М. Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доповн. Харків : Право, 2009. 288 с.
68. Кузмічов В. С., Євдокименко С. В. Нові види злочинної діяльності: їх аналіз. *Право України*. 2000. № 10. С. 110-112.
69. Кузьмічов В. С., Чорноус Ю. М. Розслідування злочинів: міжнародне і національне законодавство. Теорія і практика : навч. посіб. Київ : КНТ, 2008. 448 с.
70. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія і практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.
71. Лісогор В. Г. Інновації в огляді місця події (Аналіз публікацій). *Актуальні питання криміналістики* : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С.127-128.
72. Лук'янчиков Є. Д. Інформаційне забезпечення розслідування злочинів (правові і тактико-криміналістичні аспекти) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 36 с.
73. Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 360 с.
74. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Слідчий огляд: поняття та види. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 264-269.
75. Макаренко Є. І. Довідник дільничного інспектора міліції: Огляд місця події. Дніпропетровськ: Юридична Академія МВС, 2004. 210 с.

76. Макаренко Є. І., Негодченко О. В., Тертишник В. М. Огляд місця події : навч. посіб. Дніпропетровськ : Дніпроп. юрид. ін-т МВС України, 2001. 156 с.
77. Малярова В. О. Криміналістична методика: питання співвідношення криміналістичної характеристики з іншими. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. Право.* 2015. Вип. 35. ч. I. т. 3. С. 111-114.
78. Малярова В. О. Система елементів і сучасні підходи до аналізу криміналістичної характеристики злочинів. *Криміналістичний вісник.* 2012. № 2 (18). С. 32–39.
79. Маркусь В. О. Криміналістика : навч. посіб. Київ : Кондор, 2007. 558 с.
80. Матвієнко О. А., Гончаренко Т. В. Особливості оцінки істотності шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування водних біологічних ресурсів. *Криміналістика і судова експертиза.* 2021. Вип. 66. С. 796-807.
81. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навчальний посібник / О. В. Батюк, Р. І. Благута, О. М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 324 с.
82. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посіб. / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2019. 312 с.
83. Москаленко Г. В. Перелік типових слідчих ситуацій для кожного етапу розслідування. *Актуальні проблеми держави і права.* 2011. № 60. С. 247-252.
84. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін.; Київ : Ін Юре, 2003. 720 с.
85. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості дітей. *Juris Europensis Scientia.* 2022. № 2. С. 120–125.

86. Огляд місця події при розслідуванні окремих видів злочинів : наук.-практ. посібник ; за ред. Н. І. Клименко. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 240 с.
87. Одерій О. В. Використання спеціальних знань при розслідуванні при розслідуванні незаконного зайняття рибним промислом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 718-720.
88. Одерій О. В. Обстановка вчинення злочину як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Вип. 23. Ч. 2. Т. 3. С. 94-98.
89. Одерій О. В. Предмет посягання як елемент криміналістичної характеристики злочинів проти довкілля: окремі аспекти. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. 2013. Т. 26 (65). № 1. С. 255–259.
90. Одерій О. В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля : монографія. Харків : Діса плюс, 2015. 528 с.
91. Одерій О. В. Участь спеціаліста у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування злочинів проти довкілля. *Криміналістика і судова експертиза*. 2016. Вип. 61. С. 145-152.
92. Оробець К. М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом : монографія. Харків : Право, 2014. 256 с.
93. Оробець К. М. Суб'єкт незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правові та кримінологічні особливості. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 4. С. 112–119.
94. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану : наук.-практ. комент. Розділу IX-1 КПК України / І. Гловюк, О., Дроздов Г. Тетерятник та ін.; Вид. 4-те. Дніпро-Львів–Одеса–Харків, 2023. 82 с.
95. Особливості взаємодії між слідчими та іншими підрозділами органів внутрішніх справ при розкритті та розслідуванні кримінальних

правопорушень : метод. реком. / В. В. Рогальська, О. А. Солдатенко, Н. П. Черняк, А. В. Захарко та ін.; Дніпропетровськ, 2014. 71 с.

96. Особливості застосування безпілотних літальних апаратів органами та підрозділами поліції : метод. реком. / А. А. Саковський, С. М. Науменко, С. І. Кравченко, І. М. Єфіменко та ін.; Київ : Нац. акад. внутр. справ. 2023. 72 с.

97. Пиріг І. В. Залучення спеціаліста під час проведення допиту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 2 (38). С. 347-353

98. Пиріг І. В. Поняття та характеристика етапів розслідування у криміналістиці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спеціальний випуск № 2 (115). С. 163-168.

99. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

100. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні : навч. посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 140 с.

101. Пиріг І. В., Самсонова В. В. Методика розслідування крадіжок, вчинених на території садівницьких товариств і дачних кооперативів : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 152 с.

102. Плетенець В. М. Використання можливостей факторного аналізу в подоланні проявів протидії розслідуванню. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2020. № 1. С.146-150

103. Плетенець В. М. Криміналістичне забезпечення подолання протидії досудовому розслідуванню : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2021. 525 с.

104. Плетенець В. М. Криміналістичне забезпечення подолання протидії кримінальному судочинству: сучасний стан та шляхи розвитку. *Eurasian Academic Research Journal*. 2018. № 8 (26). 120 p.

105. Плетенець В. М. Розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внут. справ, 2012. 188 с.

106. Постанова Верховного суду від 21 квіт. 2021 р. у справі № 708/392/18. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96503136>.

107. Постанова Верховного суду від 24 верес. 2020 р. у справі № 310/6110/18. Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91901299>.

108. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 7 лип. 2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>.

109. Про затвердження Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 27 квіт. 2020 р. № 357. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0443-20/conv#n315>.

110. Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 03 листоп. 2015 р. № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15#Text>.

111. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

112. Про затвердження Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 08 лют. 2019 р. № 100. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19#Text>.

113. Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23 жовт. 2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>.

114. Про затвердження Правил любительського рибальства : наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19. верес. 2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text>.

115. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 черв. 1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

116. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23 трав. 2017 р. № 2059-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.

117. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16 черв. 1992 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>.

118. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів : Закон України від 08 лип. 2011 р. № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>.

119. Про судову експертизу : Закон України від 25 лют. 1994 р. № 4038-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.

120. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля : постанова Пленуму Верховного Суду України від 10 груд. 2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>.

121. Про Червону книгу України : Закон України від 07 лют. 2002 р. № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>.

122. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій : науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук,

К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків : ХНУВС, 2018. 101 с.

123. Пряхін Є. В. Криміналістичні засоби та методи розслідування кримінальних правопорушень : навч. посіб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 164 с.

124. Пряхін Є. В. Слідча тактика : навч. посіб. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 116 с.

125. Пчеліна О., Фоміна Т. Особливості проведення огляду місця події під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2 (123). С. 251-259.

126. Пчеліна О. В. Етапізація процесу розслідування злочинів у сфері службової діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 3. С. 167-170.

127. Разумов Е. О., Молибога М. П. Огляд місця події. Київ : РІО МВС України, 1994. 672 с.

128. Ревенко О. І. Методика розслідування незаконного видобування вугілля : монографія. Сєверодонецьк : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2020. 200 с.

129. Рогатинська Н. З., Кусмарцева М. О. Роль захисника у забезпеченні прав і законних інтересів осіб під час кримінального провадження. *Право і суспільство*. 2016. № 2 ч. 3. С. 190-193.

130. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ : НАВС України, 2002. 196 с.

131. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.

132. Салтевський М. В. Криміналістика. Підручник : У 2 ч. Ч. 2. Харків : Консум, 2001. 528 с.

133. Самойленко О. А. Початок кримінального провадження (з позицій криміналістичної науки). *Право і суспільство*. 2019 № 2. С. 226-231.
134. Сіренко О. В. Криміналістична характеристика особи неповнолітнього злочинця. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2014. Вип. 1 (1). С. 140-144.
135. Скригонюк М. І. Криміналістика : підручник. Київ : Атіка, 2005. 496 с.
136. Слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / О. В. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благута, Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
137. Справа № 175/3009/23. Архів Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області, 2023 рік.
138. Справа № 177/1048/18. Архів Криворізького районного суду Дніпропетровської області, 2020.
139. Справа № 177/1242/19. Архів Криворізького районного суду Дніпропетровської області, 2019.
140. Справа № 177/1342/17. Архів Криворізького районного суду Дніпропетровської області, 2017 рік.
141. Справа № 177/998/18. Архів Криворізького районного суду Дніпропетровської області, 2018 рік.
142. Справа № 184/1576/21. Архів Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області, 2021 рік.
143. Справа № 206/3003/18. Архів Самарського районного суду м. Дніпропетровська, 2018 рік.
144. Справа № 210/2845/21. Архів Держинського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області, 2021.
145. Справа № 236/380/19. Архів Краматорського міського суду Донецької області, 2020 рік.

146. Справа № 348/1811/14. Архів Богородчанського районного суду Івано-Франківської області, 2018 рік.
147. Справа № 350/947/16. Архів Рожнятівського районного суду Івано-Франківської області, 2016.
148. Справа № 353/1007/15. Архів Тлумацького районного суду Івано-Франківської області, 2015.
149. Справа № 366/1445/15. Архів Іванківського районного суду Київської області, 2015.
150. Справа № 401/1576/21. Архів Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області, 2021.
151. Справа № 527/1943/17. Архів Глобинського районного суду Полтавської області, 2017.
152. Справа № 536/1610/18. Архів Кременчуцького районного суду Полтавської області, 2018.
153. Справа № 536/889/18. Архів Кременчуцького районного суду Полтавської області, 2019.
154. Справа № 576/1045/20. Архів Глухівського міськрайонного суду Сумської області, 2020 рік.
155. Справа № 586/1118/19. Архів Ямпільського районного суду Сумської області, 2020 рік.
156. Справа № 680/616/21. Архів Новоушицького районного суду Хмельницької області, 2022.
157. Справа № 695/4378/18. Архів Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області, 2018.
158. Справа № 695/4824/13. Архів Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області, 2015.
159. Справа № 697/1693/21. Архів Канівського міськрайонного суду Черкаської області, 2021.
160. Справа № 697/2678/13. Архів Канівського міськрайонного суду Черкаської області, 2015 рік.

161. Справа № 709/1199/16. Архів Чорнобаївського районного суду Черкаської області, 2016 рік.
162. Справа № 732/1/21. Архів Городнянського районного суду Чернігівської області, 2021.
163. Справа № 743/2203/19. Архів Чернігівського районного суду Чернігівської області, 2021.
164. Справа № 743/326/16. Архів Ріпкинського районного суду Чернігівської області, 2016.
165. Справа № 749/1050/19. Архів Городнянського районного суду Чернігівської області, 2019.
166. Стахівський С. М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів : наук.-практ. посібник. Київ : Атіка, 2009. 64 с.
167. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ, 2005. 272 с.
168. Степанюк Р. Л. Проблеми формування криміналістичної характеристики окремих видів і груп злочинів. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2013. № 5. С. 173–180.
169. Степанюк Р. Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України. *Право і безпека*. 2013. № 3 (50). С. 110-115.
170. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і Безпека*. 2011. № 4 (41). С. 154-158.
171. Степанюк Р. Л., Гусєва В. О. Сучасні криміналістичні засоби та методи протидії злочинності : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2024. 232 с.
172. Степанюк Р. Л., Лапта С. П. Удосконалення організації й тактики огляду місця події в Україні з урахуванням досвіду США. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. № 2. С. 300–307.

173. Тарасенко О. С. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Том 2. С. 452-456.

174. Тарасенко О. С. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Правові новели. Науковий юридичний журнал*. 2024. № 22. Том 2. С. 48-53.

175. Тертишник В. М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. 404 с.

176. Тертишник В. М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі : монографія. Дніпропетровськ : Юридична академія МВС України, 2002. 432 с.

177. Тіщенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.

178. Тіщенко В. В., Подобний О. О. Криміналістика : навч.-метод. посібник. Одеса : Видавництво «Юридика», 2022. 236 с.

179. Тіщенко В.В. Корисливо-насильницькі злочини: криміналістичний аналіз: монографія. Одеса: Юридична література, 2002. 360 с.

180. Туровець Ю. М. Тактика проведення допиту на початковому етапі розслідування злочинів проти довкілля. *Університетські наукові записки*. 2011. № 3 (39). С. 330-336.

181. Удалова Л. Д. Вербальна інформація у кримінальному процесі України : монографія. Київ : ПАЛИВОДА, 2006. 324 с.

182. Хань О. О. Теоретичні основи планування та програмування провадження слідчих (розшукових) дій : монографія / за заг. ред. В. А. Журавля. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 198 с.

183. Чаплинська Ю. А. До питання сутності та структури криміналістичної характеристики злочинів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 3. С. 194-198.

184. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. С. 181–184.
185. Чаплинський К. О. Організаційно-тактичні основи проведення слідчого огляду. *Криміналістичний вісник*. 2011. № 1 (15). С. 22-29.
186. Чаплинський К. О. Тактика проведення окремих слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с.
187. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монографія. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с.
188. Черевко К. О. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в розрізі українського законодавства. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 2(23). С. 61-68.
189. Чорноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 492 с.
190. Чучукало О. І. Процесуальне та криміналістичне забезпечення доказування на судових стадіях кримінального процесу України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2004. 18 с.
191. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.
192. Шепітько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Одисей, 2006. 368 с.
193. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. Харків : Харків юридичний, 2007. 432 с.
194. Шеремет А. П. Криміналістика : навч. посіб. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
195. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : В деле, 2015. 560 с.

196. Щербаковський М. Г., Кравченко О. А. Застосування спеціальних знань під час розкриття та розслідування злочинів. Харків : Ун-т внутр. справ, 1999. 78 с.

197. Щодо надання роз'яснення терміна «інше володіння особи». Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v423-323-13#Text>.

198. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : монографія. Харків, 2010. 319 с.

199. Щур Б. В. Теоретичні основи формування та застосування криміналістичних методик : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 32 с.

200. Юсупов В. В. Криміналістична характеристика наруги над могилою: аналіз елементів. *Форум права*. 2008. № 2. С.507-512.

201. Oderiy O., Orobets K., Brynzanska O., Veklych V., Shpiliarevych V. The Impact of EU Criminal Law Policy on the Prevention of Transnational Environmental Crime. *Pakistan Journal of Criminology*. 2024. Vol. 16, №. 03. P. 1155-1172.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ,

в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Harashchuk, D. The subject of criminal encroachment as an element of criminalistics characteristics of the illegal fishing. (Гаращук, Д. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). pp. 231–237.

2. Гаращук Д.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 288-296.

3. Гаращук Д.П. Проблемні питання, що виникають при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наукові перспективи*. 2024. № 2(44). С. 1085-1096.

Статті в наукових періодичних виданнях інших держав з юридичного напрямку:

4. Гаращук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2021. № 4. С. 70-75.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Гаращук Д. П. Огляд місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листоп. 2020 р.). Київ : НАВС, 2020. С. 139-141.

6. Гаращук Д. П. Особа злочинця незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 листоп. 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 50-52.

7. Гаращук Д. П. Проблемні питання розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали XXVII наук.-практ. конф. (Харків, 30 квіт. 2021 р.). Харків, 2021. С. 194-195.

8. Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 28 трав. 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 102-105.

9. Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту свідка при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу. (Харків, 17 черв. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 313-316.

10. Гаращук Д. П. Тактика обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 жовт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 100-102.

11. Гаращук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

12. Гаращук Д. П. Проведення огляду місця події та обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 26 трав. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 89-91.

13. Гаращук Д. П. Спосіб як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25 листоп. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 131-133.

14. Гаращук Д. П. Типові сліди як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листоп. 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 158-161.

15. Гаращук Д. П. Оцінка первинної інформації та особливості початку досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 02 груд. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 341-344.

16. Гаращук Д. П. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні дослідження в глобалізаційному світі: наука для миру і безпеки* : збірник тез Міжнародного форуму молодих учених. (Дніпро, 02 груд. 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 195-197.

17. Гаращук Д. П. Забезпечення прав людини під час проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. Збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини. (Київ, 08 груд. 2022 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 138-140.

18. Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *II Наукові читання пам'яті Ганса Гроса* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 09 груд. 2022 р.). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. С. 55-58.

19. Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 берез. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 431-433.

20. Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених. (Дніпро, 03 трав. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 140-143.

21. Гаращук Д. П. Організація взаємодії слідчих, оперативних підрозділів Національної поліції та природоохоронних органів при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару. (Дніпро, 25 трав. 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 165-168.

22. Гаращук Д. П. Використання спеціальних знань при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 берез. 2024 р.); у 2-х ч. Ч. I. Дніпро : ДДУВС, 2024. С. 660-662.

Додаток Б

Узагальнення результатів 213 кримінальних проваджень та судових справ

№	Запитання	%
1.	Кваліфікація КК України	
	ч. 1 ст. 249	77
	ч. 2 ст. 249	23
2.	Критерій заподіяння істотної шкоди	
	добування великої кількості риби	61
	вилов риби в період нересту та її добування у великій кількості	29
	вилов риби в період нересту	6
	добування великої кількості риби та нечисленних її видів	1
	вилов риби в період нересту; вилов риби, якої заборонено та її добування у великій кількості	1
	вилов риби, якої заборонено	1
	нечисленних видів риби	1
3.	Рік вчинення	
	2013	1
	2014	1
	2015	15
	2016	14
	2017	9
	2018	13
	2019	16
	2020	9
	2021	11
	2022	11
4.	Предмет злочинного посягання	
	карась	67
	плітка звичайна	55
	окунь	39
	судак	36
	лящ	34
	плоскирка	24
	щука	22
	сазан	20
	лин	12
	краснопірка	10
	синець	9
	сом	7
	товстолоб	6
	чехоня	5

5.	Пора року вчинення	
	весна	48
	літо	22
	осінь	20
	зима	10
6.	Місяць вчинення	
	квітень	22
	травень	18
	жовтень	17
	серпень	13
	березень	8
7.	День тижня вчинення	
	Будні дні	75
	Вихідні	25
8.	Час вчинення	
	ніч (з 22 години до 06 години)	38
	ранок (з 06 години до 12 години)	34
	день (з 12 години до 18 години)	15
	вечір (з 18 години до 22 години)	13
9.	Місце незаконного вилову риби	
	річка	93
	озеро	3
	лиман	2
	ставок	1
	канал	1
10.	Регіон вчинення	
	Дніпропетровська область	33
	Полтавська область	23
	Черкаська область	9
	Київська область	8
	Хмельницька область	5
	Запорізька область	4
	Кіровоградська область	4
	Чернігівська область	4
	Сумська область	3
	Миколаївська область	2
	Одеська область	1
	Волинська область	1
	Донецька область	1
	Івано-Франківська область	1
	Тернопільська область	1
11.	Місце вчинення кримінального правопорушення за адміністративно-територіальною ознакою	
	сільська місцевість	78

	місто	17
	обласний центр	5
12.	Структура способу вчинення	
	підготовка та вчинення	96
	підготовку, вчинення та приховування результатів протиправної діяльності	4
13.	Спосіб вчинення незаконного заняття рибним промислом	
	без належного на те дозволу	100
	в заборонений час	36
	у недозволених місцях	8
	із застосуванням заборонених знарядь лову	99
	з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову	81
	способом масового знищення риби	12
14.	Типові знаряддя для незаконного вилову риби	
а)	рибальська сітка	78
	жилкова	69
	ліскова 16 %,	16
	месинова 10 %,	10
	зяберна 2 %,	2
	ставна сітка з волосіні 1 %	1
	капронова 0,5 %,	0,5
	«поріжна» або «порожева»	0,5
	з полімерного матеріалу	0,5
	синтетична сітка	0,5
б)	електровудка	13
	саморобна електровудка (складається з підсаки, акумулятора та перетворювача струму)	76
	придбана «з рук» у других осіб або через мережу інтернет («STC profi 1200», «Samus - 725 MS» тощо)	24
в)	«павук»	5
г)	спінінг	1
г)	вудка для зимової риболовлі	0,5
д)	екран рибальський «телевізор»	0,5
е)	ятір	0,5
є)	кастингова сітка «парашут»	0,5
ж)	саморобний підхват виготовлений з сітки	0,5
15	Засоби вчинення незаконного вилову риби	
	човен	58
	гумовий забродний костюм, гумові чоботи	31
	металевий бур	1
	металевий лом	1
	дерев'яна палиця	1
	плішня	1

	автомобільна гумова камера	1
	не використовували засоби	6
16	Види човнів, які використовували злочинці для вчинення незаконного вилову рибу	
	гумовий човен («bark», «колібри», «argo», «шторм», «pelikan» та інші)	59
	дюралевий («прогрес», «казанка», «южанка», «Yamaha-25AMH» та інші)	20
	дерев'яний (здебільшого виготовлений кустарним способом)	16
	алюмінієвий («Крим»)	3
	пластиковий човен	2
17	Типові способи приховування наслідків вчинення незаконного вилову риби	
	надання неправдивих показів та повне невизнання здійснення незаконного вилову риби	67
	надання неповної інформації та часткове невизнання здійснення незаконного вилову риби	22
	приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову в транспортному засобі, наприклад в багажнику або в капоті автомобіля	44
	приховування злочинцем незаконно виловленої риби, а також знарядь та засобів такого лову за місцем свого мешкання або в спеціально підготовлених схованках	11
	здійснення злочинцем заходів, щодо збуту незаконно виловленої риби	11
18	Встановлені збитки (матеріальна шкода) довіллю, завдані кримінальним правопорушенням	
	до 5 000 грн.	30
	від 5 000 грн. до 10 000 грн.	30
	від 10 000 грн. до 50 000 грн.	29
	від 50 000 грн. до 100 000 грн.	7
	Більше 100 000 грн.	4
19	Стать злочинця	
	чоловік	95
	жінка	5
20	Вікова категорія	
	від 16 до 18 років	1
	від 19 до 25 років	9
	від 26 до 30 років	13
	від 31 до 50 років	57
	від 51 до 65 років	20
21	Громадянство злочинця	
	України	99
	Азербайджану	1

22	Рівень освіти злочинця	
	початкова	1
	неповна середня	3
	середня	67
	середня спеціальна	15
	професійно-технічна	10
	вища	4
23	Сімейний стан	
	одружені (заміжні) особи	46
	неодружені (незаміжні)	44
	розлучені	8
	вдівець	2
24	Наявність на утримані неповнолітніх дітей	
	не мають	70
	одна дитина	14
	дві дитина	11
	три та більше	5
25	Зайнятість злочинців	
	без постійного місця роботи	63
	офіційно працевлаштовані	30
	пенсіонери	6
	студенти	1
26	Місце мешкання злочинця	
	сільська місцевість	65
	місто	27
	обласний центр	8
27	Наявність судимості	
	раніше не судимі	87
	судимі	13
	з них:	
	судимі за 249 КК України	67
28	Визнання вини злочинцем	
	повністю	96
	частково	1
	Не визнають повністю	3
29	Повідомлення про незаконний вилов риби надійшло від:	
а)	співробітників територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм	49
б)	співробітників національної поліції під час несення служби на території обслуговування	46
	з них:	
	територіальних підрозділів поліції (міліції)	63
	сектору водної поліції (міліції)	29

	патрульної поліції	8
в)	співробітників державної прикордонної служби під час патрулювання місцевості у складі прикордонного наряду	2
г)	співробітників природоохоронного парку	1
г)	єгеря під час здійснення заходів з охорони мисливських угідь	1
д)	співробітників приватної охорони	1
30	Призначені експертизи	
	судово-економічна	54
	судово інженерно-екологічна	31
	судово-товарознавча	11
	судово-іхтіологічна	3
	судово-біологічна	1

**Узагальнення результатів анкетування уповноважених осіб
(всього 125 респондентів)**

№	Запитання	%
1.	Ваша посада:	
	старший слідчий, слідчий	74
	старший дізнавач, дізнавач	26
2.	Ваш стаж практичної роботи:	
	до 1 року	13
	від 1 до 3 років	3
	від 3 до 10 років	36
	більше 10 років	48
3.	Чи брали участь у розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України:	
	так	71
	ні	29
4.	Чи вважаєте Ви достатнім методичне забезпечення розслідування незаконного зайняття рибним промислом:	
	так	16
	ні	36
	не повністю	48
5.	Чи виникали у вас труднощі при розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України:	
	так	52
	ні	48
6.	Які чинники на Вашу думку впливають на низький рівень досудового розслідування кримінальних правопорушень вказаної категорії (може бути декілька варіантів відповіді):	
	недостатнє методичне забезпечення щодо проведення розслідування	32
	брак стажу практичної роботи	32
	неналежна взаємодія з іншими підрозділами НП України	26
	неналежна взаємодія з посадовими особами Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм	45
	неналежна взаємодія з процесуальним керівником	23
	велика кількість інших кримінальних проваджень, які перебувають у провадженні слідчого (дізнавача)	39
	підтвердження ознак істотної шкоди	29
	труднощі при призначенні судових експертиз	48

7.	Які ознаки істотної шкоди найчастіше вам зустрічались під час досудового розслідування при кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України (може бути декілька варіантів відповіді):	
	знищення нерестовищ риби	13
	вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі	58
	добування великої кількості риби, або риби, виллов якої заборонено тощо	61
8.	Які структурні елементи способу вчинення незаконного зайняття рибним промислом Вам зустрічались в ході проведення розслідування кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України:	
	підготовка та вчинення	85
	підготовку, вчинення та приховування результатів протиправної діяльності	15
9.	Які способи вчинення незаконного заняття рибним добувним промислом Вам зустрічались в ході проведення розслідування (може бути декілька варіантів відповіді):	
	без належного на те дозволу	100
	в заборонений час	39
	у недозволених місцях	10
	із застосуванням заборонених знарядь лову	100
	з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову	32
	способом масового знищення риби	3
10.	Вкажіть дані про осіб, які вчиняють розслідування кримінальне правопорушення вказаної категорії:	
10.1	стать:	
	чоловік	100
	жінка	0
10.2	вікова категорія:	
	від 16 до 18 років	0
	від 19 до 25 років	3
	від 26 до 30 років	3
	від 31 до 50 років	84
	від 51 до 65 років	10
10.3	рівень освіти:	
	початкова	0
	неповна середня	7
	середня	55
	середня спеціальна	29
	професійно-технічна	6
	вища	3
10.4	сімейний стан:	

	одружені (заміжні) особи	68
	неодружені (незаміжні)	26
	розлучені	6
	вдівець	0
10.5	наявність на утримані неповнолітніх дітей:	
	не мають	23
	одна дитина	26
	дві дитина	42
	три та більше	9
10.6	зайнятість злочинців:	
	без постійного місця роботи	77
	офіційно працевлаштовані	10
	пенсіонери	13
	студенти	0
10.7	місце мешкання злочинця:	
	сільська місцевість	68
	місто	26
	обласний центр	6
10.8	наявність судимості:	
	раніше не судимі	77
	судимі	23
	з них:	
	судимі за 249 КК України	10
11.	Вкажіть з яких джерел Ви отримujete інформацію про кримінальні правопорушення передбачені ст. 249 КК України:	
	заяви (повідомлення) осіб, які надходять до органу (підрозділу) поліції	2
	самостійно виявлені слідчим (дізнавачем) або іншою посадовою особою органу (підрозділу) поліції з будь-якого джерела обставини кримінального правопорушення	0
	повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або замаху на вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення, чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні	98
12.	Повідомлення про незаконний вилов риби найчастіше надходять від:	
	співробітників територіальних органів Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм	83
	співробітників Національної поліції України	15
	співробітників державної прикордонної служби	0
	співробітників природоохоронного парку	0

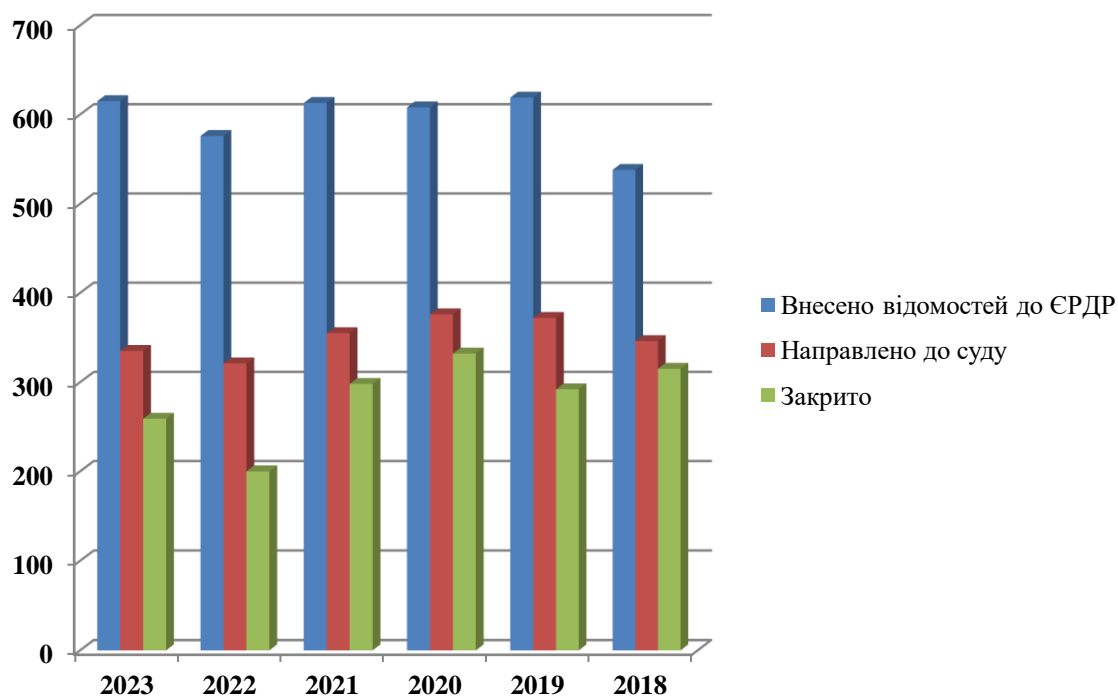
	єгеря під час здійснення заходів з охорони мисливських угідь	0
	співробітників приватної охорони	0
	інше	2
13.	Вкажіть які джерела первинної інформації можуть бути використані, як підстава початку досудового розслідування кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України(може бути декілька варіантів відповіді):	
	рапорт поліцейського про виявлення кримінального правопорушення	54
	протокол огляду місця події	100
	Розрахунок збитків, заподіяних внаслідок незаконного добування водних біоресурсів, який надається співробітником територіального органу Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм	100
	пояснення від осіб, які можуть підтвердити факт незаконного зайняття рибним добувним промислом	93
	пояснення від особи, яка здійснила незаконний вилов риби	47
14.	Вкажіть, з якими слідчими ситуаціями початкового етапу досудового розслідування (від початку досудового розслідування до повідомлення особі про підозру) кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України Ви найчастіше зустрічаєтесь:	
	наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним промислом та осіб, які вчинили дане протиправне діяння, виявили на місці події або безпосередньо поряд з ним	88
	наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним промислом, є дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння, однак вказані особи з місця події втекли та переховуються	7
	наявні достатні дані про вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом, однак дані про осіб, які вчинили дане протиправне діяння зовсім відсутні або вкрай обмежені	5
15.	Вкажіть, які слідчі (розшукові) дії проводились Вами на початковому етапі досудового розслідування кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України (може бути декілька варіантів відповіді):	
	огляд місця події	100
	обшук	6
	обшук в порядку ч. 3 ст. 233 КПК України (іншого володіння особи - човна, автомобіля).	23
	допит свідків	100
	призначення необхідних експертиз (судово-економічної, судово-інженерно-екологічної, судово-товарознавчої, судово-іхтіологічної, судово-біологічної тощо	100
	огляд відеозапису	19

16.	Які типові знаряддя для лову риби найчастіше вилучаються слідчими, дізнавачами за результатами проведення огляду місця події, обшуку (може бути декілька варіантів відповіді)::	
	рибальська сітка	90
	електровудка	3
	«павук»	39
	спінінг	13
	вудка для зимової риболовлі	3
	екран рибальський «телевізор»	29
	ятір	1
	кастингова сітка «парашут»	1
	інше	3
17.	Вкажіть, з якими слідчими ситуаціями подальшого етапу досудового розслідування (від повідомлення особі про підозру до прийняття рішення в порядку ст. 283 КПК України) вказаного кримінального правопорушення Ви найчастіше зустрічаєтесь:	
	підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, встановлено всіх учасників групи, які також повністю визнають свою вину, активно сприяли розкриттю кримінального правопорушення та готові в повному обсязі відшкодувати збитки спричинені водним ресурсам України	68
	встановлено всіх співучасників групи, яким повідомлено про підозру, свою вину та збитки спричинені водним ресурсам України вони визнають частково, в ході проведення допиту між ними встановлені розбіжності	7
	всі учасники групи не визнають свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, категорично заперечують щодо відшкодування збитків, відмовляються співпрацювати зі слідством	17
	окремі співучасники групи заперечують свою причетність до вчинення незаконного вилову риби та завдані ними збитків довіллю, однак наявні достатні дані про вчинення ними протиправного діяння	3
	підозрюваний, повністю визнає свою вину у вчиненні незаконного вилову риби, але умисно не повідомляє про інших учасників групи, хоча наявні достатні дані про вчинення кримінального правопорушення групою осіб	5
18.	Вкажіть, які слідчі (розшукові) дії проводились Вами на подальшому етапі досудового розслідування вказаного кримінального правопорушення (може бути декілька варіантів відповіді):	
	допит підозрюваного	100

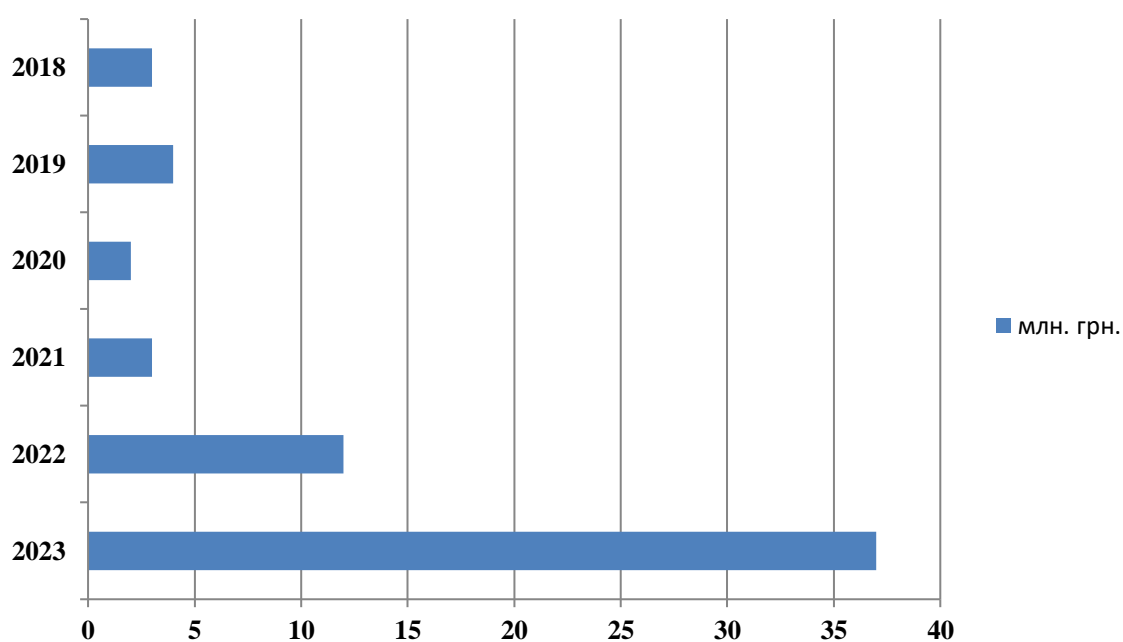
	допити в якості свідків сусідів щодо здійснення незаконного вилову риби підозрюваним в минулому та отримання інформації про спосіб життя, зайнятість та інших даних, які характеризують підозрюваного	29
	повторні допити свідків	16
	обшук за місцем мешкання підозрюваних та в інших їх володіннях	15
	слідчий експеримент	1
	одночасний допит між підозрюваним та свідком	8
	огляд відеозапису за участю підозрюваного	4
	пред'явлення підозрюваного для впізнання свідкам	23
19.	Вкажіть, яка слідча ситуація у Вас складалась на подальшому етапі досудового розслідування під час допиту підозрюваного:	
	конфліктна	19
	безконфліктна	81
20.	Які на Вашу думку тактичні прийоми доцільно використати при проведенні допиту підозрюваного у конфліктних слідчих ситуаціях (може бути декілька варіантів відповіді):	
	встановлення психологічного контакту	98
	застосування науково-технічних засобів	80
	постановка запитань	95
	використання фактора раптовості при постановці додаткових та уточнюючих запитань	44
	роз'яснення наслідків щирого каяття	90
	пред'явлення доказів	34
	використання конфліктів у злочинній групі	27
21.	В яких формах Ви найчастіше використовуєте спеціальні знання при розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України (може бути декілька варіантів відповіді):	
	проведення судових експертиз	100
	залучення спеціаліста при проведенні слідчих (розшукових) дій	80
22.	Які види експертиз Ви призначали при розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України (може бути декілька варіантів відповіді):	
	судово-економічна	75
	судово інженерно-екологічна	31
	судово-товарознавча	11
	судово-іхтіологічна	0
	судово-біологічна	0
23.	Чи виникали у Вас труднощі при призначенні експертизи	
	так	48

	ні	52
24.	Які заходи Ви вживаєте для підтвердження ознак істотної шкоди при розслідуванні кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України (може бути декілька варіантів відповіді):	
	призначення судових експертиз	80
	направлення листа до інститутурибного господарства Національної академії аграрних наук України з проханням встановити наявність істотної шкоди	45
	інше	16
25.	Чи виникали у Вас проблемні питання під час взаємодії в розслідуванні кримінальних правопорушень досліджуваної категорії (може бути декілька варіантів відповіді)::	
	з оперативними підрозділами	8
	зі патрульною поліцією (групами реагування патрульної поліції)	8
	з територіальними органами Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм	19
	з інститутом рибного господарства Національної академії аграрних наук України	1
	з експертними установами	23
	з прокуратурою, судом	58

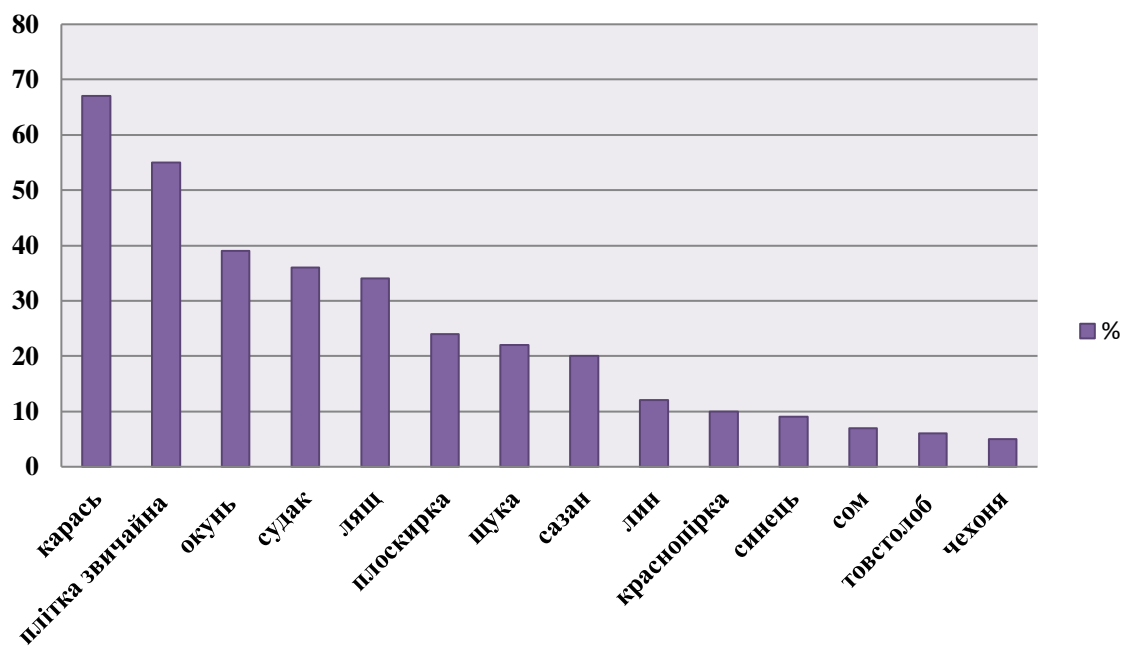
Показники діяльності органів досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України

Заподіяно матеріальної шкоди довкіллю

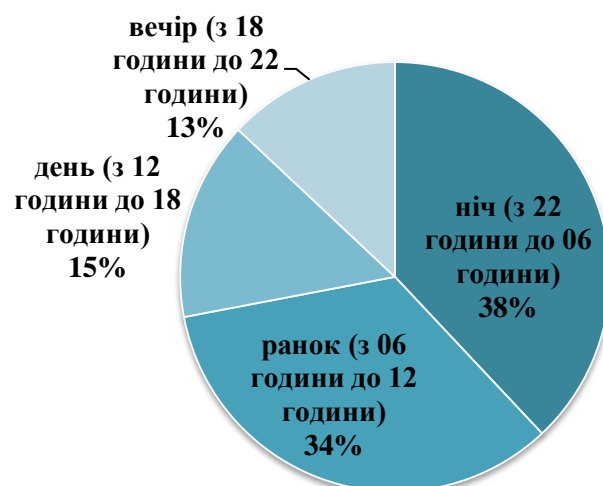
Предмет злочинного посягання

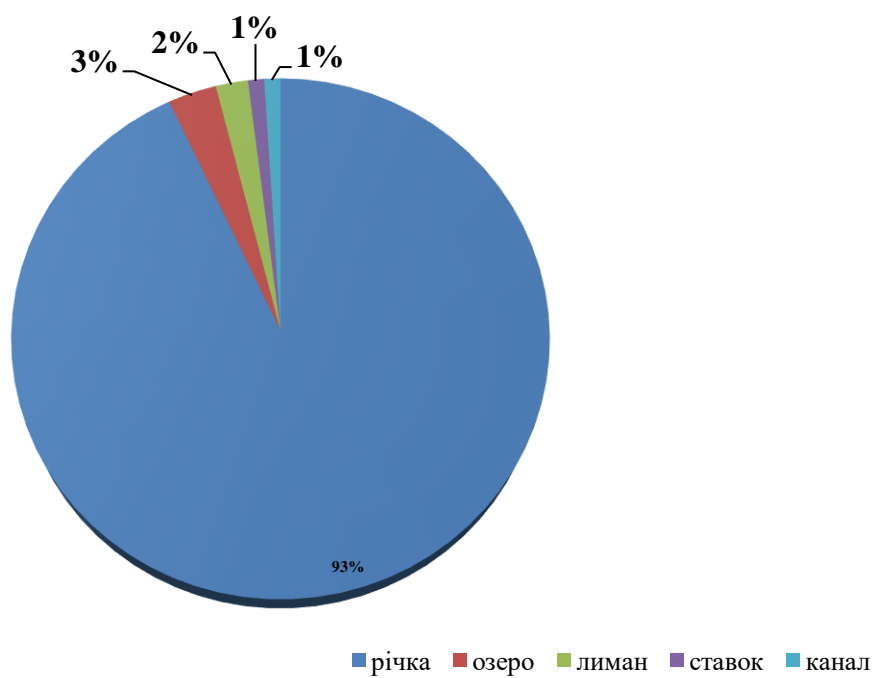
Пора року вчинення незаконного вилову риби

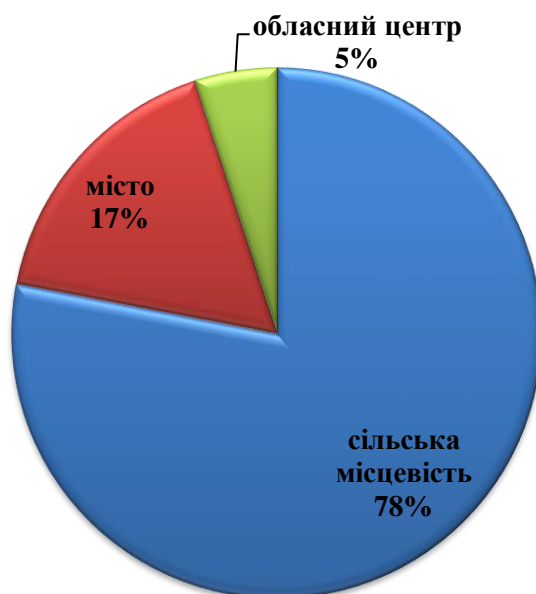
Час вчинення незаконного вилову риби

Місце незаконного вилову риби

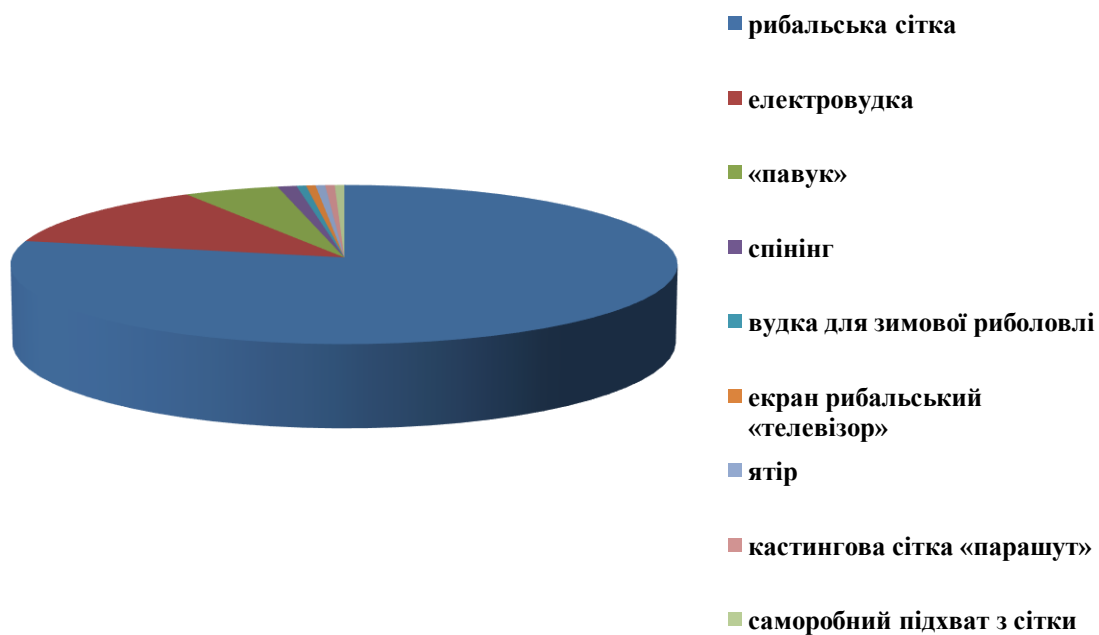
Місце вчинення кримінального правопорушення за адміністративно-територіальною ознакою

Спосіб вчинення незаконного заняття рибним промислом

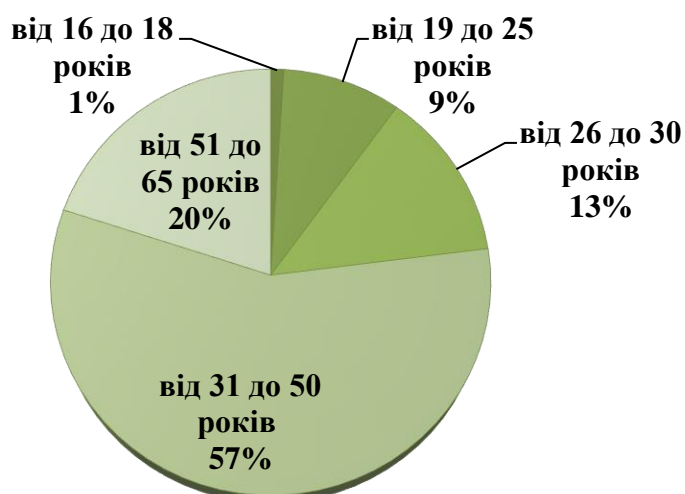
Типові знаряддя для незаконного вилову риби

Стать злочинця

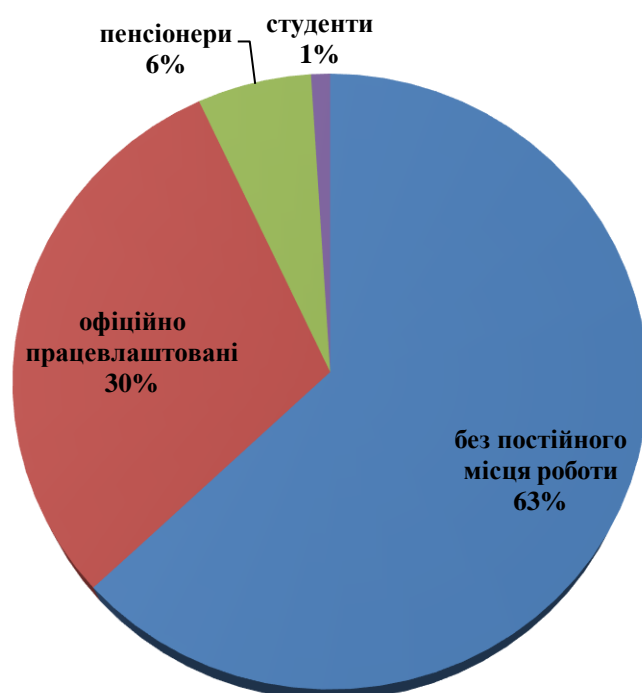
Вікова категорія злочинців

Рівень освіти злочинця

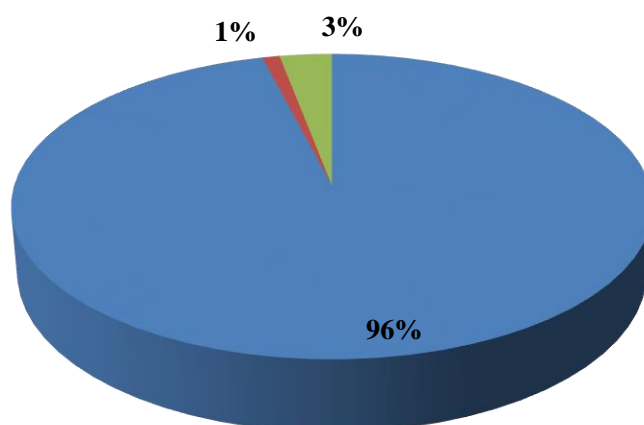

Зайнятість злочинців

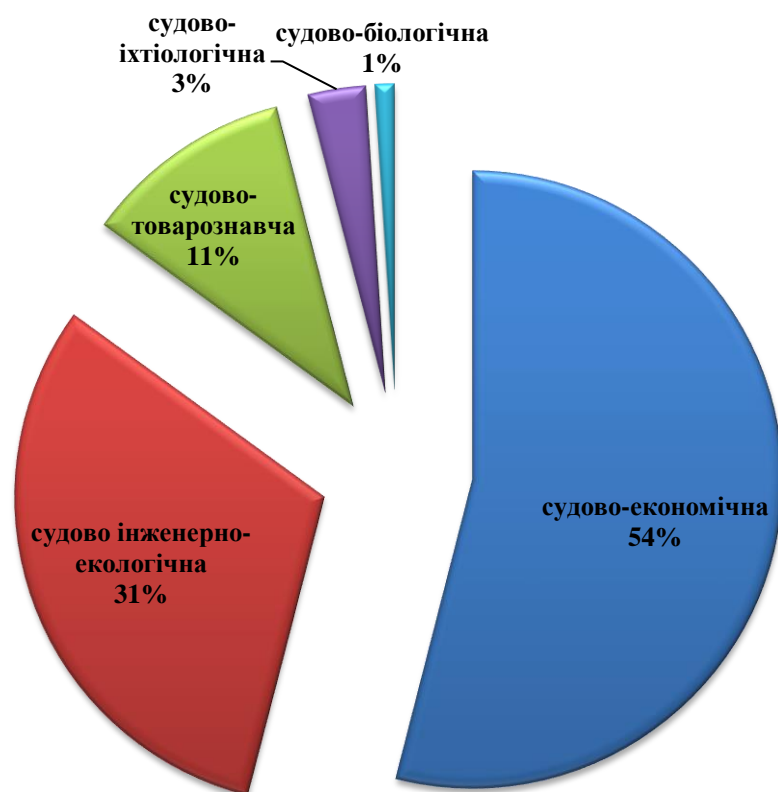

Визнання вини злочинцем

■ Повністю ■ Частково ■ Не визнають повністю

Призначені експертизи

Додаток Д

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
Заслужений діяч науки і техніки України
полковник поліції

Олександр ЮНІН

2023 року

АКТ № 3/12-2023

**впровадження в освітній процес
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

«12» грудня 2023 року

м. Дніпро

Про впровадження в освітній процес Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертації Гаращук Діани Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом» на здобуття наукового ступеня (кандидата юридичних наук) доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – «Право»)

Комісія у складі:

голови: начальника навчально-методичного відділу Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата біологічних наук, доцента Кириченко С.В.

членів комісії: доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Павлової Н. В. професора кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Федченка В.М. доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Бідняк Г. С.

відповідно до Положення про організацію проведення НДР і ДКР у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15.05.2007 р. № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувачки кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, Гаращук Діани Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях та регіональних семінарах, зокрема:

Гаращук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2021. № 4. С. 70-75.

Гаращук Д. П. Огляд місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листопада 2020 р.). Київ : НАВС, 2020. С. 139-141.

Гаращук Д. П. Особа злочинця незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 листопада 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 50-52.

Гаращук Д. П. Проблемні питання розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали XXVII наук.-практ. конф. (Харків, 30 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 194-195.

Гаращук Д. П. Типові слідчі ситуації при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 28 травня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 102-105.

Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту свідка при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу. (Харків, 17 червня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 313-316.

Гаращук Д. П. Тактика обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 жовтня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 100-102.

Гарашук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

Гарашук Д. П. Проведення огляду місця події та обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 26 травня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 89-91.

Гарашук Д. П. Спосіб як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 131-133.

Гарашук Д. П. Типові сліди як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 158-161.

Гарашук Д. П. Оцінка первинної інформації та особливості початку досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 02 грудня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 341-344.

Гарашук Д. П. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні дослідження в глобалізаційному світі: наука для миру і безпеки* : збірник тез Міжнародного форуму молодих учених. (Дніпро, 02 грудня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 195-197.

Гарашук Д. П. Забезпечення прав людини під час проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. Збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини. (Київ, 08 грудня 2022 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 138-140.

Гарашук Д. П. Особливості проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *II Наукові читання пам'яті Ганса Гроса* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 09 грудня 2022 р.). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. С. 55-58.

Гарашук Д. П. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнародної наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 березня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 431-433.

Гарашук Д. П. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наука в умовах воєнного стану : пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених. (Дніпро, 03 травня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 140-143.

Гарашук Д. П. Організація взаємодії слідчих, оперативних підрозділів Національної поліції та природоохоронних органів при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія і практика використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні* : матеріали Всеукраїнського наук.-практ. семінару. (Дніпро, 25 травня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 165-168.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ при підготовці фахівців для підрозділів органів досудового розслідування з навчальних дисциплін «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Тактичні особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій».

Голова комісії:

Світлана КИРИЧЕНКО

Члени комісії:

Наталя ПАВЛОВА

Володимир ФЕДЧЕНКО

Ганна БІДНЯК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ
полковник поліції

Ігор ЛУГОВИЙ

12 _____ 2023 року

04.12.2023

впровадження у наукову діяльність

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ основних результатів дисертації Гарашук Діани Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промыслом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 – «Право»)

«04» 12 2023 року

м. Дніпро

Комісія у складі:

- голови: Т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ кандидата історичних наук, доцента Прошина Д.В.
- членів комісії:
- професора кафедри кримінального процесу та стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Федченко В.М.
 - доцента кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Бідняк Г. С.

Комісія склала цей акт з приводу того, що нею розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувачки кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Гарашук Діани Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промыслом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 «Право») у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях та регіональних семінарах, зокрема:

Гарашук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2021. № 4. С. 70-75.

Гарашук Д. П. Огляд місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листопада, 2020 р.). Київ : НАВС, 2020. С. 139-141.

Гарашук Д. П. Особа злочинця незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 листопада 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 50-52.

Гарашук Д. П. Проблемні питання розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали XXVII наук.-практ. конф. (Харків, 30 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 194-195.

Гарашук Д. П. Типові слідчі ситуації при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 28 травня 2021 р.). Дніпро : ДДУВС, 2021. С. 102-105.

Гарашук Д. П. Особливості проведення допиту свідка при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу. (Харків, 17 червня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 313-316.

Гарашук Д. П. Тактика обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 жовтня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 100-102.

Гарашук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

Гарашук Д. П. Проведення огляду місця події та обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ. семінару. (Дніпро, 26 травня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 89-91.

Гарашук Д. П. Спосіб як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану* :

тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 25 листопада 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 131-133.

Гарашук Д. П. Типові сліди як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2022 р.). Київ : НАВС, 2022. С. 158-161.

Гарашук Д. П. Оцінка первинної інформації та особливості початку досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні виклики та актуальні проблеми забезпечення міжнародної та національної безпеки (тенденції, проблеми та шляхи їх вирішення)* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 02 грудня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 341-344.

Гарашук Д. П. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Сучасні дослідження в глобалізаційному світі: наука для миру і безпеки* : збірник тез Міжнародного форуму молодих учених. (Дніпро, 02 грудня 2022 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 195-197.

Гарашук Д. П. Забезпечення прав людини під час проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. Збірник матеріалів II Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції з нагоди відзначення Міжнародного дня прав людини. (Київ, 08 грудня 2022 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2023. С. 138-140.

Гарашук Д. П. Особливості проведення допиту підозрюваного при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *II Наукові читання пам'яті Ганса Гроса* : збірник тез Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 09 грудня 2022 р.). Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2023. С. 55-58.

Гарашук Д. П. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 березня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 431-433.

Гарашук Д. П. Типові слідчі ситуації подальшого етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наука в умовах воєнного стану: пошуки, проблеми, перспективи розвитку* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених. (Дніпро, 03 травня 2023 р.). Дніпро : ДДУВС, 2023. С. 140-143.

Гарашук Д. П. Організація взаємодії слідчих, оперативних підрозділів Національної поліції та природоохоронних органів при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія і практика*

використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні : матеріали Всеукраїнського наук.-практ. семінару. (Дніпро, 25 травня 2023 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2023. С. 165-168.

Комісія вважає, що представлені наукові статті, тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний, методологічний рівень і практичну значимість, та можуть бути використані при проведенні наукових досліджень в галузі криміналістики та актуальних питань застосування кримінального процесуального законодавства, у тому числі при проведенні наукових досліджень на замовлення практичних підрозділів Національної поліції.

Голова комісії:

Денис ПРОШИН

Члени комісії:

Володимир ФЕДЧЕНКО

Ганна БІДНЯК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор
Дніпропетровського НДЕКЦ МВС
кандидат юридичних наук, доцент

Володимир КОРОТАЄВ*11 03 2024 р.***АКТ**

**впровадження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС
результатів дисертаційного дослідження Гаращук Діани Петрівни
«Криміналістична характеристика та особливості розслідування
незаконного зайняття рибним промислом» на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 Право**

Комісія у складі:

Голови:	першого заступника директора Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Тетяни Ревякіної
Членів комісії:	т.в.о. заступника завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Геннадія Комизи завідувача сектору дактилоскопічного обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Ольги Гейко старшого судового експерта лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Ірини Репешко

склала цей акт про те, що нею розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Гаращук Діани Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 «Право») у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях та регіональних семінарах, зокрема:

Гаращук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал*

«Visegrad Journal on Human Rights». 2021. № 4. С. 70-75.

Harashchuk, D. The subject of criminal encroachment as an element of criminalistics characteristics of the illegal fishing. (Гаращук, Д. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). pp. 231–237.

Гаращук Д.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 288-296.

Гаращук Д.П. Проблемні питання, що виникають при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1085-1096.

Гаращук Д. П. Огляд місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листопада 2020 р.). Київ : НАВС, 2020. С. 139-141.

Гаращук Д. П. Особа злочинця незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 листопада 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 50-52.

Гаращук Д. П. Проблемні питання розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали XXVII наук.-практ. конф. (Харків, 30 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 194-195.

Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту свідка при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу. (Харків, 17 червня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 313-316.

Гаращук Д. П. Тактика обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 жовтня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 100-102.

Гаращук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

Гаращук Д. П. Проведення огляду місця події та обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ.

семінару. (Дніпро, 26 травня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 89-91.

Комісія вважає, що представлені матеріали дисертаційного дослідження, фахові наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України.

Голова комісії:

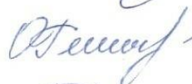

Тетяна РЕВЯКІНА

Члени комісії:

Геннадій КОМИЗА

Ольга ГЕЙКО

Ірина РЕПЕШКО

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник УСР
в Дніпропетровській області
ДСР НП України
полковник поліції

Віктор ДІДЕНКО

АКТ

**впровадження у практичну діяльність УСР в Дніпропетровській області
 ДСР НП України результатів наукового дослідження Гарашук Діани
 Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості
 розслідування незаконного зайняття рибним промислом» на здобуття
 ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право**

Комісія у складі:

голови: начальник 9-го відділу (моніторингу та координації) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України, підполковник поліції, кандидат юридичних наук А.В. Макашов

члени комісії: начальник 8-го відділу (інформаційно-аналітичного забезпечення) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України, майор поліції Д.С. Приходько
 старший оперуповноважений 4-го відділу (протидії ОЗГ в органах державної влади) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України майор поліції П.А. Петраш
 старший оперуповноважений 5-го відділу (боротьби з ОЗГ з ознаками корупції) УРВ в Дніпропетровській області ДСР НП України майор поліції Д.М. Мирошніченко

склала цей акт про те, що нею розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ Гарашук Діани Петрівни «Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом» на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність (081 «Право») у вигляді наукових статей, тез доповідей на міжнародних, всеукраїнських і міжвідомчих науково-практичних конференціях та регіональних семінарах, зокрема:

Гарашук Д. П. Тактика огляду місця події при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал*

«Visegrad Journal on Human Rights». 2021. № 4. С. 70-75.

Narashchuk, D. The subject of criminal encroachment as an element of criminalistics characteristics of the illegal fishing. (Гаращук, Д. Предмет злочинного посягання як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом). *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*. 2023. Special Issue № 1 (126). pp. 231–237.

Гаращук Д.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 288-296.

Гаращук Д.П. Проблемні питання, що виникають при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Наукові перспективи*. 2024. № 2 (44). С. 1085-1096.

Гаращук Д. П. Огляд місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 19 листопада 2020 р.). Київ : НАВС, 2020. С. 139-141.

Гаращук Д. П. Особа злочинця незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінально-процесуального та криміналістичного забезпечення безпеки України та світу* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 27 листопада 2020 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2021. С. 50-52.

Гаращук Д. П. Проблемні питання розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Теорія та практика сучасної юриспруденції* : матеріали ХХVII наук.-практ. конф. (Харків, 30 квітня 2021 р.). Харків, 2021. С. 194-195.

Гаращук Д. П. Особливості проведення допиту свідка при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Проблеми теорії та практики кримінального провадження* : матеріали круглого столу. (Харків, 17 червня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 313-316.

Гаращук Д. П. Тактика обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Актуальні проблеми кримінального процесу та криміналістики* : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 29 жовтня 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 100-102.

Гаращук Д. П. Обстановка як елемент криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Інновації в криміналістиці та судовій експертизі* : матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. (Київ, 25 листопада 2021 р.). Київ : НАВС, 2021. С. 334-336.

Гаращук Д. П. Проведення огляду місця події та обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним добувним промислом в умовах воєнного стану. *Сучасні проблеми використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні в умовах воєнного стану* : матеріали наук.-практ.

семінару. (Дніпро, 26 травня 2022 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 89-91.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України.

Голова комісії:

Антон МАКАШОВ

Члени комісії:

Данило ПРИХОДЬКО

Павло ПЕТРАШ

Дмитро МИРОШНИЧЕНКО